ОСВІТНІЙ ФАКТОР

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ
№3(19), 2026

Засновник громадська організація «Спілка освітян України»

Головний редактор, науковий консультант, доктор педагогічних наук
Вербицький В.В.

Літературний редактор, коректор
Петлицька В.П.

Редакційна колегія
Бардин М.Я., кандидат філософських наук;
Безусько А.Г., кандидат біологічних наук, доцент;
Бех І.Д., академік НАПН України, доктор психологічних наук, професор;
Бордюг Н.С., доктор педагогічних наук, професор;
Вербицька О.В., методист в/к НЕНЦ, заслужений учитель України;
Драган О.А., методист в/к НЕНЦ;
Захарченко Г.І., заступник голови ГО «Спілка освітян України»;
Кацурак В.П., заступник директора з навчально-виховної роботи НЕНЦ;
Кириченко В.І., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник;
Кліменко В.І., заступник директора з навчально-методичної роботи НЕНЦ;
Корнієнко А.В., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник;
Костенко С.О., доктор біологічних наук, доцент;
Лещенко М. П., доктор педагогічних наук, професор;
Лорен Спіт, доктор філософії (PhD);
Мачуський В.В., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник;
Медведєва Т.В., кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник;
Педан Ю.Ф., директор Дніпропетровського обласного еколого-натуралістичного центру;
Петлицька В.П., методист НЕНЦ;
Первушевська І.О., заслужений працівник освіти України;
Просіна О.В., кандидат педагогічних наук, доцент;
Сапіга Ю.С., директор БО «Грін Крос Україна»;
Семенченко Н.І., заступник голови ГО «Спілка освітян України»;
Цюнь Л.О., методист в/к НЕНЦ;
Шкільна І.М., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник;
Щепкін Є.Ю., методист НЕНЦ.

Журнал можна передплатити, придбати за адресою:
м. Київ-74, вул. Вишгородська, 19, НЕНЦ

Всеукраїнський науково-педагогічний журнал «ОСВІТНІЙ ФАКТОР».
Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення
№ 962 від 21.03.2024 р. «Ідентифікатор медіа» – R30-03714

Виходить з 2022 р.

Підписний індекс 76964

Рукописи не рецензуються й не повертаються.
Деякі матеріали друкуються в порядку обговорення.
Статті журналу відтворено з авторських оригіналів. Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, достовірність фактів та посилань несуть автори статей.

Адреса редакції: 04074, м. Київ, вул. Вишгородська, 19, НЕНЦ
Тел./факс 430-0260. Тел. 430-0064, 430-2222
https://nenc.gov.ua, E-mail: nenc@nenc.gov.ua

Надруковано в ТОВ «НВП «Інтерсервіс».
Підготовлено до друку 14.07.2026

ЗМІСТ

ІНФОРМАЦІЙНА ПЛАТФОРМА «ВРЯТУЙ ЖИТТЯ»
(РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В НОВОМУ 2026/2027 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ)
ВЕРБИЦЬКИЙ В. 3

РОЗДІЛ І. ПЕДАГОГІЧНІ НАПРАЦЮВАННЯ

ІНВАЙРОМЕНТАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ
ЕКОЛОГІЧНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)
СЛІВІНА А.О. 11

ІНКЛЮЗИВНІ ЕКОЛОГІЧНІ ГУРТКИ ЯК МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ
СОЦІАЛЬНОЇ ТА ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ
ГОРОДНИЦЬКА О.В. 15

РОЛЬ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ ВИХОВАНЦІВ
В УМОВАХ ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКОГО ПАРТНЕРСТВА
ШВЕДЮК Н.Д. 18

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ «НАВЧАННЯ ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ» В ЧЕРНІВЕЦЬКОМУ ОЦЕНТУМ
ХЛУС Л.М., КУЗЬМІНСЬКА В.В., ... 23

ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОЇ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЯКОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ТУЛЬЧИНСЬКОМУ БУДИНКУ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА
БАБЕНКО О.В. 27

РОЗВИТОК НАУКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТА МОТИВАЦІЯ
ДО УСПІХУ ВИХОВАНЦІВ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА УЧНІВ «ПОШУК» ДЕНЦ «КАМЕЛІЯ»
ТЕЛИЧКО О.В. 30

РОЗВИТОК ПРОФІЛЬНОЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
КООРДИНАЦІЙНА ФУНКЦІЯ ТА МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ
ПЛЕШКО П.Д. 33

РОЗДІЛ ІІ. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА ЯК СКЛАДОВА ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ
ДЕРЕВ'ЯНКО Ю. 38

ВИЯВЛЕННЯ, РОЗВИТОК І РЕАЛІЗАЦІЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ
ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
БОРИСЕНКО І.В. 42

РОЗДІЛ ІІІ. ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ В ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ ЗАСОБАМИ STEM
І ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
ПОЛЯТИКІНА Т.П. 50

ІНТЕГРАЦІЯ МЕТОДІВ ДИСТАНЦІЙНОГО ЗОНДУВАННЯ ЗЕМЛІ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЯК ЗАСІБ
ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ
БИК М.Б. 52

РОЗДІЛ ІV. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ

ЕКОЛОГО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
МАРЧЕНКО Ю.В. 55

МЕТОДОЛОГІЯ ЗДІЙСНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ, ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
ЦУШКО О.О. 58

ІНФОРМАЦІЙНА ПЛАТФОРМА «ВРЯТУЙ ЖИТТЯ» (РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НОВОМУ 2026/2027 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ)

Вербицький Володимир,

доктор педагогічних наук, професор,
директор Національного
еколого-натуралістичного центру учнівської молоді,
голова ГО «Національна спілка освітян України»

Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді МОН України до нового 2026/2027 навчального року презентує Інформаційну Платформу «Врятуй життя».

«Врятуй життя» — це сучасний освітньо-виховний простір, спрямований на підготовку здобувачів позашкільної освіти до безпечної поведінки під час надзвичайних ситуацій, формування навичок домедичної допомоги, психологічної стійкості, відповідального ставлення до власного здоров'я та життя інших людей, а також до навколишнього середовища.

В умовах воєнного стану в Україні система профільної еколого-біологічної позашкільної освіти виконує не лише освітню, а й важливу безпекову, виховну та соціальну місію. Сучасний заклад позашкільної освіти має забезпечувати формування у здобувачів освіти не тільки предметних знань, а й життєво необхідних компетентностей, які допомагають зберегти життя, здоров'я та психологічне благополуччя в умовах постійних викликів і ризиків.

Саме тому впровадження платформи «Врятуй життя» набуває особливої актуальності в новому навчальному році.

Важливою складовою платформи є екологічна та природоохоронна освіта. Війна завдає значної шкоди природним екосистемам України, впливає на стан довкілля, якість природних ресурсів та здоров'я населення. Тому формування екологічної свідомості, розуміння взаємозв'язку між станом навколишнього середовища та якістю життя людини стає одним із пріоритетних завдань освітнього процесу. Через дослідницьку діяльність, природоохоронні проєкти та громадські ініціативи здобувачі освіти усвідомлюють особисту відповідальність за збереження природи як основи життя і добробуту суспільства.

Платформа «Врятуй життя» створює умови для інтеграції навчальної, виховної та практичної діяльності, забезпечуючи формування ключових компетентностей Нової української школи: громадянської, соціальної, здоров'язбережувальної, екологічної та підприємницької. Вона сприяє вихованню особистості, здатної діяти в умовах невизначеності, приймати відповідальні рішення, допомагати іншим та брати активну участь у житті громади.

Особлива роль у реалізації ідеї платформи належить педагогам. Сучасний педагог виступає не лише джерелом знань, а й наставником, фасилітатором, координатором безпечного освітнього середовища та провідником цінностей життя, взаємодопомоги і відповідального ставлення до природи. Ефективність цієї роботи значною мірою залежить від рівня професійної підготовки педагогічних працівників та їхньої готовності впроваджувати сучасні методики навчання і виховання.

Реалізація ідеї платформи «Врятуй життя» передбачає створення цілісної системи освітніх, виховних, просвітницьких і практико-орієнтованих заходів для учнівської молоді та педагогічних працівників.

Головна формула платформи:

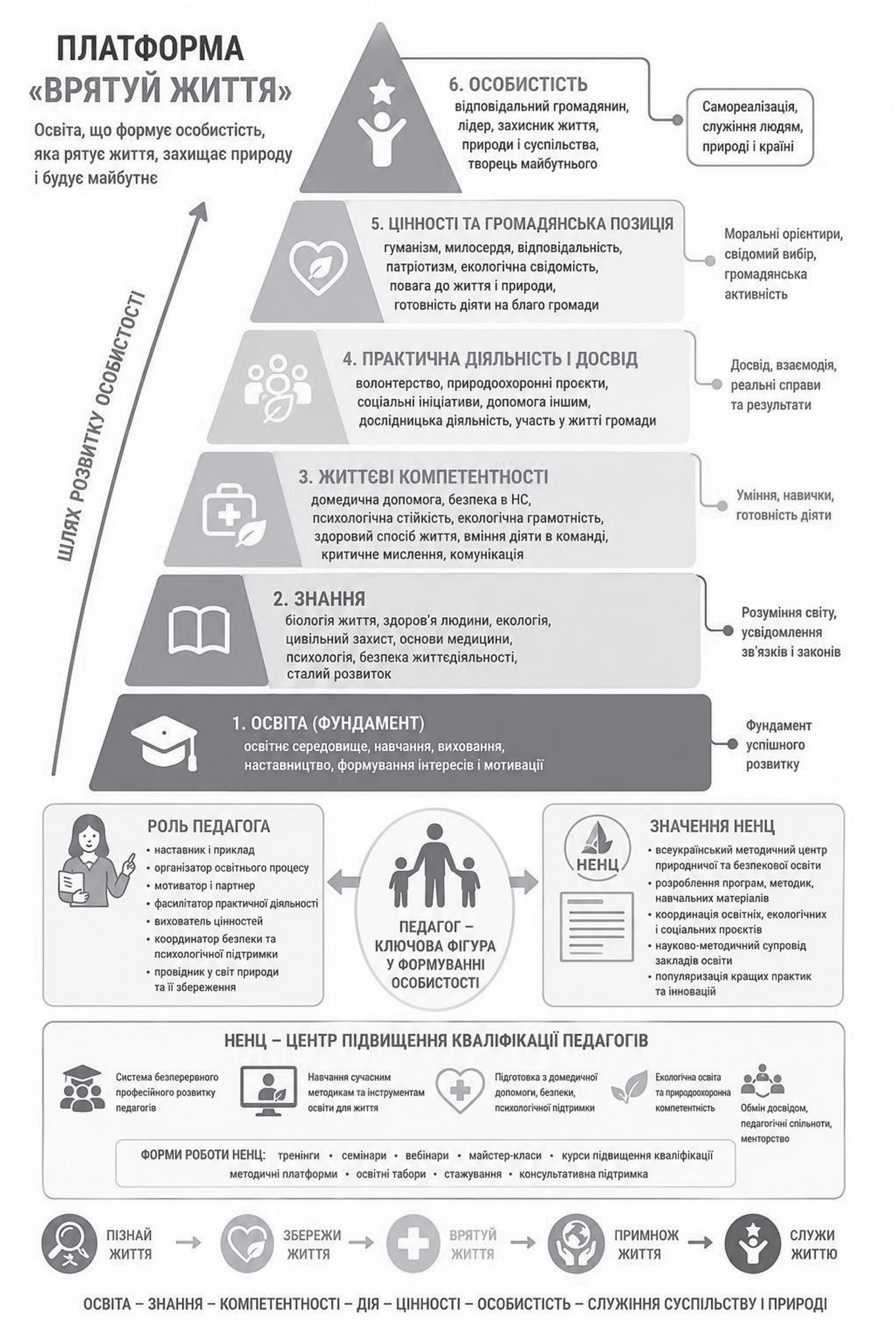
Освіта → Знанняа → Компетентностіа → Діяа → Цінностіа → Особистістьа → Служіння суспільству та природі

Тобто «Пізнай. Збережи. Врятуй. Примнож», що включає чотири взаємопов'язані блоки:

- Пізнай життя (наука, дослідження, біологія, природничі науки);
- Збережи життя (екологія, здоров'я, сталий розвиток);
- Врятуй життя (безпека, домедична допомога, психологічна стійкість);
- Примнож життя (лідерство, волонтерство, громадянська активність, професійне самовизначення).

У цьому контексті важливу місію виконує НЕНЦ, який забезпечує науково-методичний

Модель Інформаційної Платформи «Врятуй життя»

супровід, підвищення кваліфікації педагогів, поширення інноваційних освітніх практик, розвиток екологічної та безпекової компетентності педагогічної спільноти. НЕНЦ виступає платформою професійного розвитку, об'єднуючи педагогів навколо спільної мети — виховання покоління українців, здатних берегти життя, захищати природу та відповідально будувати майбутнє держави.

Як національний координаційний, методичний та освітній центр еколого-натуралістичного напряму позашкільної освіти, НЕНЦ забезпечує організаційний і науково-методичний супровід платформи, створює умови для професійного розвитку педагогів та формування життєзбережувальних компетентностей у здобувачів освіти.

У межах платформи «Врятуй життя» НЕНЦ пропонує комплекс заходів для учнівської молоді:

- різноманітні всеукраїнські очно-заочні конкурси;
- практикуми з домедичної допомоги та безпечної поведінки;
- використання природних об'єктів як освітніх лабораторій шляхом залучення учнів до польових досліджень, моніторингу стану довкілля та вивчення біорізноманіття через проєктну природоохоронну діяльність, екологічні експедиції, практикуми, екологічні стежки;
- науково-дослідницькі проєкти з вивчення впливу довкілля на здоров'я людини. З Інститутом гідробіології НАН України започаткований науково-освітній проєкт «Вчителі та учні досліджують явище цвітіння водойм в Україні»; Національним ботанічним садом імені М.М. Гришка НАН України проведення Всеукраїнського конкурсу проєктів озеленення

«Культу радомівки»;

- молодіжні форуми та лідерські школи: розвиток дитячого екологічного руху: Всеукраїнська дитяча спілка «Дитячий екологічний парламент» (ДЕП); розгортання європейського екологічного руху учнівської молоді «Екорейнджери»; кібер-рух для підлітків «Future» («Майбутнє»);
- волонтерські та соціальні ініціативи допомоги громадам: проєкт «Чек-лист: Реальна реабілітація в природі НЕНЦ»; «Проєкт освітньої безбар'єрності Національного еколого-натуралістичного центр
- учнівської молоді МОН України «НЕНЦ – МІСЦЕ СИЛИ»; проєкт

«Педагогіка партнерства «Краще разом»; «Культурний паспорт»; робота із різними маломобільними групами щодо надання можливості повноцінного, безбар'єрного доступу до позашкільної освіти — волонтерський проєкт «Діти мрій» тощо;

- освітні квести та симуляційні ігри з безпеки життєдіяльності. Всеукраїнська дитячо-юнацька еколого-патріотична гра «Паросток» (https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2026/02/2026–02–44.pdf);
- літні профільні зміни на базі Всеукраїнського профільного табору «Юннат»;
- впровадження сучасних освітніх технологій, цифрових інструментів, елементів STEM– та STEAM-освіти для підвищення якості біологічної підготовки учнів;
- співпраця із закладами вищої освіти, науковими установами, природоохоронними організаціями та роботодавцями для створення умов професійного самовизначення учнівської молоді: Всеукраїнський проєкт

«Е-сфера наукових ідей учнівських проєктів» (за підтримки закладів вищої освіти). Інформація за посиланням https://nenc.gov.ua/sfera/.Спільно із Національним університетом біоресурсів і природокористування України:

- Всеукраїнський конкурс учнівської молоді «Атланти бізнесу» (учнівських бізнес-проєктів);
- Стартап учнівського підприємництва у тваринництві та рибному господарств;
- Всеукраїнські природоохоронні студії учнівської молоді;
- Учнівська академія ветеринарної медицини.

– використання можливості громадянської науки для залучення здобувачів освіти до реальних досліджень та збору наукових даних: ЄДИНИЙ ОНЛАЙН-РЕСУРС «Платформа «Учнівський моніторинг стану біорізноманіття» (посилання https://nenc.gov.ua/?page_id=61688);

– цифрова екоосвіта: інформування молоді про довкілля через YouTube-контент. Постійне наповнення «ЕкоYouTube-канал» НЕНЦ (на якому розміщений якісний контент з біології, екології, хімії, агрономії. Цей канал нараховує 11,6 тис. підписників; розміщено 6,7 тис. відео освітніх матеріалів

еколого-природничого змісту) https://www.youtube.com/@youtube_nenc; інформаційні проєкти:

«Екологічний новинар», вісник «ЕКОНАБАТ», «Аудіо-екокнига»; екологія в смартфоні для молоді: створення сучасного мобільного додатку — «Power of EcoBubble» («Сила ЕкоБульбашки»). За сприяння

«The Elfenworks Foundation» розробка чат-бота «ЕкоБульбашка» – @EcoBubbleBot;

– профорієнтаційна складова біологічної освіти через ознайомлення учнів із сучасними професіями у сферах біології, медицини, екології, агробіології та біотехнологій. Організація роботи різнопрофільних

– творчих учнівських об'єднань на базі закладів позашкільної та загальної середньої освіти, розширення доступу здобувачів до профільної позашкільної освіти шляхом розвитку мережі закладів позашкільної освіти (організація роботи НЕНЦ за кордоном, проєкти для закладів загальної середньої освіти м. Києва: «Школа в природі» та «Зелений клас»);

– участь у міжнародних програмах: Міжнародна науково-освітня програма GLOBE (Global Learning and Observations to Benefit the Environment); Міжнародний конкурс INFOMATRIX; Міжнародна екологічна олімпіада наукових проєктів з охорони довкілля «DreamECO»; Міжнародний конкурс еколого-валеологічної спрямованості на тему «Шлях до мрії».

Педагогам рекомендується використовувати практико-орієнтовані форми роботи, волонтерські та соціальні проєкти, тренінги, тематичні акції та зустрічі з медичними працівниками, рятувальниками, військовими медиками, які сприяють формуванню в учнів ціннісного ставлення до життя, готовності діяти в інтересах суспільства та допомагати людям у складних життєвих обставинах.

Особливе місце в роботі інформаційної платформи посідає виховний аспект. Через практичну діяльність, соціальні проєкти, волонтерські акції та громадські ініціативи здобувачі освіти розвивають почуття відповідальності, небайдужості, милосердя, взаємодопомоги та громадянської свідомості. Платформа сприяє вихованню особистості, яка усвідомлює цінність людського життя, поважає гідність людини та готова діяти на благо суспільства.

Для педагогічних працівників НЕНЦ забезпечує систему безперервного професійного розвитку через:

курси підвищення кваліфікації, кваліфікаційні наради, стажування; онлайн-інтенсиви;

Всеукраїнську педагогічну студію «Врятуй життя»;

– серію вебінарів «Сучасні практики формування життєзбережувальних компетентностей»;

– тренінг «Поруч із собою»;

– майстер-класи з інтеграції екологічної та безпекової освіти;

– школу педагогічного лідерства та наставництва. Щорічне проведення: Всеукраїнського освітнього проєкту «STEM-Освіта — Творчі Ініціативи у Позашкіллі» (за посиланням https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2025/11/2025-11-303.pdf); Всеукраїнського просвітницько-інформаційного проєкту «ЛісОСВІТА: навчай-надихай-захищай!»;

– методичні майстерні з розроблення освітніх програм і проєктів;

професійні спільноти педагогів-практиків: Методичний ідентифікатор «ДНК позашкілля» (положення про ідентифікатор за посиланням https://nenc.gov.ua/wpcontent/uploads/2026/04/ПОЛОЖЕННЯ_ідентифікатор.pdf),

Відкрита Всеукраїнська позашкільна освітня студія «100 ідей для позашкілля 2026/2027», Науково-дослідний віртуальний інститут позашкільної освіти (https://nenc.gov.ua/education/);

обмін кращими практиками: популяризація досвіду в інформаційних виданнях НЕНЦ: Всеукраїнському науково-педагогічному журналі «Освітній фактор», науково-художньому журналі для дітей та юнацтва «Паросток», еколого-природничій газеті «Юний натураліст», щорічному виданні «Новації позашкільної освіти», «Вісник еколого-натуралістичної освіти», інтерактивних посібниках: «STEM – світ інноваційних можливостей: досвід роботи закладів позашкільної освіти (від ідеї до практики)» (https://nenc.gov.ua/?page_id=52796?cat=130); посібник «Освіта сталого розвитку» (переглянути можна за посиланням https://nenc.gov.ua/?page_id=52737?cat=131); посібник «Практичний інтенсив: штучний інтелект у позашкільній освіті», зміст якого постійно оновлюватиметься за результатами

проведення авторських майстерок (посилання на посібникhttps://nenc.gov.ua/?page_id=53728);

рекомендуємо звернути увагу на методичні поради та рекомендації: «Стратегія розвитку позашкільної навичкової природничої освіти» (Концепція позашкільної навичкової хіміко-біологічної освіти «Практична хімія та біологія

— шлях до майстерності»; «Орієнтовний перелік матеріально-технічного, навчально-методичного та інформаційного забезпечення закладу позашкільної освіти еколого-натуралістичного та агробіологічного напряму» (за посиланням https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2026/01/2026-01-15.pdf); «Модельна матриця інтеграції компонентів національного спротиву в освітній процес еколого-натуралістичного напряму «Паростки незламності» (за посиланням https://nenc.gov.ua/?page_id=60641); «Кліматичний кабінет» (за посиланням https://nenc.gov.ua/?page_id=60328); розроблена «Концепція природоохоронної освіти в Україні (складова позашкільної освіти)» (за посиланням https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2025/09/Koncepcii_2.pdf); Концепція природоохоронного виховання в Україні (складова позашкільної освіти) (за посиланням https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2025/10/koncept_vuhov.pdf);

«ДИРЕКТИВА природоохоронного виховання здобувачів освіти» (за посиланням https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2025/10/durect_vuhov.pdf).

Особлива увага приділяється інтеграції екологічної освіти, здоров'язбереження, безпеки життєдіяльності, громадянського виховання та природоохоронної діяльності. Такий підхід дозволить формувати в учнів і педагогів цілісне розуміння взаємозалежності між здоров'ям людини, станом довкілля та сталим розвитком суспільства.

Таким чином, платформа «Врятуй життя» є не лише освітнім проєктом, а й всеукраїнським професійним та виховним рухом, спрямованим на підготовку нового покоління громадян, які вміють діяти, допомагати, берегти життя, захищати природу та відповідально будувати майбутнє України.

Фактично, це освіта про найголовніше — цінність життя в усіх його проявах.

Пропонуємо вашій увазі інформаційний матеріал «Методичні рекомендації до першого заняття «Врятуй життя» та навчально-практичний посібник «Врятуй життя» (додаток №2).

Методичні рекомендації до першого заняття «Врятуй життя»

ВСТУП

Біологія людини — це наука про життя, а знання домедичної допомоги — це можливість це життя врятувати.

Щодня у світі трапляються тисячі надзвичайних ситуацій: дорожньо-транспортні пригоди, побутові травми, пожежі, раптові захворювання, стихійні лиха. У багатьох випадках життя людини залежить від перших хвилин після події та від дій тих, хто опинився поруч. Сьогодні Україна переживає складний період своєї історії. Війна створює нові виклики для суспільства та ставить перед кожним громадянином завдання бути готовим діяти в умовах небезпеки. Ракетні обстріли, вибухи, руйнування будівель, пожежі, травмування людей та інші надзвичайні ситуації можуть виникнути будь-коли. У таких умовах особливого значення набувають знання про організм людини та навички надання домедичної допомоги. Часто саме люди, які опинилися поруч із постраждалим, стають першою ланкою допомоги ще до прибуття медичних працівників або рятувальників. Від їхньої обізнаності, рішучості та правильних дій можуть залежати здоров'я і навіть життя людини.

Заняття «Врятуй життя» покликане підготувати учнів до відповідальної поведінки в різних життєвих ситуаціях, навчити розпізнавати небезпечні стани, оцінювати ризики та діяти відповідно до сучасних алгоритмів домедичної допомоги. Особливу увагу приділено формуванню практичних навичок, які можуть бути корисними не лише у повсякденному житті, а й під час надзвичайних ситуацій, спричинених воєнними діями.

Вивчення біології людини у поєднанні з основами домедичної допомоги дозволяє краще зрозуміти, як функціонує організм, чому виникають загрозливі для життя стани та які дії можуть допомогти зберегти життя до прибуття фахівців. Сьогодні вміння надати допомогу – це не лише корисна навичка, а й прояв громадянської відповідальності, людяності та готовності підтримати інших у складний момент. Саме тому знання та навички, отримані під час заняття «Врятуй життя», є важливою складовою підготовки сучасної молоді до викликів сьогодення. Саме тому знання з домедичної допомоги сьогодні є не лише корисними, а й життєво необхідними.

Заняття «Врятуй життя» поєднує знання з біології людини та практичні навички надання домедичної допомоги. Щоб правильно допомогти постраждалому, необхідно розуміти, як працює організм людини, які процеси забезпечують життєдіяльність, як функціонують серце, легені, нервова система та інші органи. Біологія людини стає основою для усвідомлених і безпечних дій у критичних ситуаціях. Під час заняття учні пригадають основи анатомії та фізіології людини, навчаються оцінювати стан постраждалого, діяти в умовах невідкладних станів, правильно викликати екстрені служби та надавати допомогу до прибуття медичних працівників.

Головна мета заняття – сформувати

відповідальне ставлення до власного здоров'я та життя інших людей, розвинути готовність діяти впевнено, грамотно і безпечно в екстрених ситуаціях. Адже навіть одна людина, яка володіє необхідними знаннями та навичками, може врятувати чиєсь життя. Недарма говорять: «Хто рятує одне життя – рятує цілий світ». Саме тому кожен із нас має бути готовим прийти на допомогу тоді, коли це найбільше потрібно.

Метою заняття є формування в учнів цілісного уявлення про організм людини як складну біологічну систему, розвиток життєво необхідних компетентностей щодо збереження здоров'я та життя людини, а також оволодіння базовими знаннями й практичними навичками надання домедичної допомоги в умовах повсякденного життя та надзвичайних ситуацій.

Заняття спрямоване на:

Освітній аспект

– формування системних знань про будову, функції та взаємодію органів і систем органів людини;

– розуміння фізіологічних процесів, що лежать в основі життєдіяльності організму;

– засвоєння наукових основ домедичної допомоги та принципів підтримання життєво важливих функцій організму;

– ознайомлення з алгоритмами дій при найпоширеніших невідкладних станах, травмах та нещасних випадках.

Практичний аспект формування навичок оцінювання безпеки місця події та власної безпеки;

– навчання розпізнаванню загрозливих для життя станів людини;

– оволодіння алгоритмами виклику екстрених служб та взаємодії з ними;

– набуття практичних умінь із надання домедичної допомоги при кровотечах, опіках, переломах, непритомності, порушеннях дихання та інших невідкладних станах;

– підготовка до грамотних і впевнених дій у кризових ситуаціях.

Розвивальний аспект

– розвиток критичного та аналітичного мислення під час оцінки стану постраждалого;

– формування здатності швидко приймати обґрунтовані рішення в умовах дефіциту часу;

– розвиток навичок комунікації, співпраці та взаємодії в команді;

– формування спостережливості, практичних і дослідницьких умінь.

Виховний аспект

– виховання гуманізму, милосердя та поваги до людського життя;

– формування відповідального ставлення до власного здоров'я та безпеки оточуючих;

– розвиток активної громадянської позиції та готовності допомагати людям згідно з власною компетентністю;

– формування культури безпеки життєдіяльності та здорового способу життя.

Компетентнісний аспект

Курс сприяє формуванню природничо-наукової, здоров'язбережувальної, соціальної та громадянської компетентностей, розвитку емоційного інтелекту, відповідальності, стресостійкості та готовності до дій у реальних життєвих ситуаціях. Кінцевим результатом навчання має стати усвідомлення учнями цінності людського життя, розуміння біологічних основ здоров'я людини та набуття впевненості у власній здатності надати допомогу постраждалому до прибуття професійних медичних працівників.

Форма проведення: інтерактивне заняття з презентаційною частиною, командною роботою, практичними заняттями, рефлексією.

Цільова аудиторія: учні 10–14 років

Тривалість: 3 години (з перервами)

Обладнання

- мультимедійна презентація;
- плакати або моделі органів людини;
- картки із ситуаційними завданнями;
- аптечка першої допомоги;
- манекен (за наявності).

Структура заняття (180 хв)

1. Організаційний етап (5 хв)

Привітання, оголошення теми та мети заняття.

2. Мотивація навчальної діяльності (10 хв)

Учитель демонструє фото або коротке відео життєвої ситуації (ДТП, непритомність людини, побутова травма).

Питання до учнів:

– Що ви зробите, якщо побачите людину без свідомості?

– Чи може звичайна людина врятувати життя іншій?

– Які знання для цього необхідні? Підвести учнів до висновку:

Більшість смертей у перші хвилини після нещасного випадку можна попередити завдяки своєчасній домедичній допомозі.

3. Актуалізація знань (15хв) Метод «Мозковий штурм» Запитання:

– Що вивчає біологія людини?

– Які системи органів ви знаєте?

– Які з них забезпечують життєдіяльність організму? На дошці створюється схема:

Життя людини Дихання Кровообіг Робота мозку

4. Вивчення нового матеріалу (60 хв)

– Що таке домедична допомога?

– Домедична допомога — це невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на порятунок життя та збереження здоров'я людини до прибуття медичних працівників.

– Чому біологія потрібна для порятунку життя? Учні пригадують:

Система органів	Значення для домедичної допомоги
Нервова	Оцінка свідомості
Дихальна	Контроль дихання
Серцево-судинна	Виявлення кровотеч та порушень кровообігу
Опорно-рухова	Допомога при переломах
Шкіра	Оцінка опіків та ран

«Ланцюг виживання»

1. Безпека рятувальника.
2. Оцінка стану постраждалого.
3. Виклик допомоги.
4. Надання домедичної допомоги.
5. Передача потерпілого медичним працівникам.

5. Практична робота (60 хв) Вправа «Алгоритм порятунку» Учні працюють у групах. Ситуація:

Людина лежить на землі після падіння. Необхідно визначити послідовність дій. Правильний алгоритм:

1. Переконатися у власній безпеці.
2. Перевірити реакцію потерпілого.
3. Покликати на допомогу.
4. Викликати 103.
5. Перевірити дихання.
6. Надати необхідну допомогу.

6. Закріплення знань (15 хв)

Інтерактивна вправа «Так чи Ні»

- Домедичну допомогу можуть надавати лише лікарі. (Ні)
- Власна безпека рятувальника є пріоритетом. (Так)
- Знання біології допомагають правильно оцінити стан потерпілого. (Так)
- При будь-якій травмі потрібно одразу переміщати потерпілого. (Ні)

Рефлексія (10 хв)

Метод «Незакінчене речення»:

- Сьогодні я дізнався(лася), що...
- Найбільше мене здивувало...
- Тепер я розумію, чому важливо...

Домашнє завдання (5хв)

Скласти пам'ятку «5 кроків для порятунку життя».

Підготувати повідомлення про одну систему органів людини та її значення у наданні домедичної допомоги.

Методичні поради для вчителя

1. Не перевантажуйте перше заняття медичними термінами.
2. Робіть акцент на практичній цінності знань з біології.
3. Використовуйте реальні життєві ситуації та приклади.
4. Формуйте в учнів усвідомлення, що домедична допомога— це насамперед безпечні, своєчасні та обґрунтовані дії.
5. Підкреслюйте, що головне завдання свідка події – не нашкодити та забезпечити швидке залучення професійної допомоги.

Очікувані результати навчання

Після заняття учні повинні:

знати:

- що таке домедична допомога;
- основні принципи порятунку постраждалих;
- значення знань з анатомії та фізіології людини для надання допомоги.

розуміти:

- чому перші хвилини після травми чи раптового захворювання є критичними;
- роль свідка події у збереженні життя потерпілого.
- уміти:
- оцінювати безпеку місця події;
- викликати екстрену медичну допомогу;
- діяти за базовим алгоритмом надання допомоги.

ІНВАЙРОМЕНТАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)

Слівіна А.О.,

заступник директора з навчально-виховної роботи
КЗ «Дитячо-юнацький центр туризму та екологічної роботи»
м. Славути Хмельницької області

Природа – це ключ до нашого естетичного, інтелектуального, пізнавального і навіть духовного задоволення.

Е. Вілсон

Завдання будь-якого закладу освіти полягає в тому, щоб не тільки дати здобувачам освіти професію та підготувати до успішної життєдіяльності, але й забезпечити такий стан фізичного, морального та духовного розвитку, щоб дитина почувала себе впевнено у своїх намірах стати щасливою та здоровою.

Інвайронментальна педагогіка як педагогіка довкілля пояснюється тим, що в самій живій і соціальній природі спостерігається певна упорядкованість у відповідності до законів гармонії і злагоди, що дає можливість сподіватись, що і людина як представник живого світу зуміє усвідомити себе й довкілля в єдності, гармонійно визначати спрямованість діяльності на збереження, зміцнення і розвиток усіх намірів у злагоді з іншими учасниками процесу. [5]

Інвайроментальна педагогіка доводить, що довкілля є повноцінним педагогом:

1. Навчання через занурення у реальні природні простори.

Впровадження в навчальний процес основних принципів екологічного туризму дозволяє поєднати рухову активність з вихованням любові до природи, усвідомленням важливості її захисту та відтворення.

2. Розвиток емпатії та екологічної чутливості.

Через природні практики (вправи на слух, дотик, запах, усвідомлене споглядання, «слухання тиші», сенсорні вправи, міні медитації, вправи на читання природи) формується емоційний зв'язок із природою, що є ключовим у інвайроментальній педагогіці.

3. Виховання культури екологічної поведінки.

Впровадження принципу «leave no trace», тобто «Не залишай слідів».

Принцип «leave no trace» – це міжнародна етична система для дбайливого ставлення до природи під час відпочинку. Він складається із семи правил, які мінімізують вплив людини на довкілля, щоб зберегти природу для майбутніх поколінь. Основні правила включають ретельне планування, пересування по існуючих стежках, правильну утилізацію сміття, залишення всього знайденого на місці, мінімізацію впливу вогнища, повагу до тварин та інших відвідувачів. [4]

Сім принципів «Leave no trace»:

1. Плануйте та готуйтеся до подорожі заздалегідь: вивчайте правила відвідування певної території, аналізуйте прогноз погоди та готуйте відповідне спорядження.

2. Рухайтеся стежками, ставте намети на вже існуючих місцях відпочинку, залишайте місце ночівлі в такому ж стані, як було, коли ви прийшли (а краще в чистішому!)

3. Правильно утилізуйте відходи: забирайте все своє сміття з собою, у тому числі харчові відходи, користуйтеся біорозкладним туалетним папером та серветками.

4. Залишайте на місці все, що знайшли: залишайте місце відпочинку в такому ж стані, яким його зробила матінка-природа, не копайте рівчаки навколо намету, не будуйте столи чи стільці, не лишайте позначок і написів типу «Петро кохає Катрю!» на деревах і камінні, не зривайте рослин, не беріть каміння чи інші природні знахідки – фотографуйте їх замість того, щоб забирати.

5. Мінімізуйте вплив вогнища: за можливості взагалі відмовляйтеся від багаття, використовуючи туристичні пальники; якщо розводите вогонь – робіть це у дозволених місцях, використовуючи тільки повалену деревину або сухостій.

6. Поважайте дику природу: спостерігайте за тваринами та пташками здалеку, не годуйте їх і не турбуйте; тримайте своїх домашніх тварин під контролем.

7. Поважайте інших туристів: будьте ввічливі, вітайтеся з подорожніми, не створюйте зайвого шуму та уступайте дорогу на стежках.

4. Взаємодія з місцевою еколого-культурною спадщиною

Вивчення природних пам'яток та ландшафтів, екологічних стежок, місцевих легенд, історії формує зв'язок із місцевою культурою.

Екологічний туризм

Однією з дієвих форм впровадження основного принципу інвайроментально-орієнтованого методу «Навчання через занурення у реальні природні простори» є екологічний туризм.

Початком формування концепції екотуризму вважають 80-ті роки XX століття. У загальному розумінні екологічний туризм є формою активного відпочинку з екологічно значущим наповненням – інтегруючий напрям рекреаційної діяльності людей, що будують свої взаємовідносини з природою та іншими людьми на основі взаємної вигоди, взаємоповаги та взаєморозуміння. Туристи отримують від такого спілкування з природою певний фізичний, психологічний, інтелектуальний та емоційний запас міцності та здоров'я, а природа при цьому зазнає мінімальних впливів і втрат, місцеві мешканці отримують соціальні та економічні стимули до збереження природи і традиційного природокористування [2].

Основна ідея екологічного туризму – це, насамперед, використання природи для туристичних потреб у поєднанні з вихованням любові до неї, усвідомленням важливості її захисту та відтворення.

Екотуризм, як інтегративний компонент розвитку особистості відіграє фундаментальну роль у формуванні ментального здоров'я дітей та підлітків, адже зв'язок людини з природою має глибинний терапевтичний ефект.

Ключові аспекти впливу екотуризму на ментальне здоров'я вихованців:

1. Психоемоційна регуляція:

– Природне середовище сприяє зниженню рівня стресу та тривожності;

– Заняття на свіжому повітрі покращують настрій;

– Споглядання природних ландшафтів має заспокійливий ефект.

2. Соціальна адаптація:

– Групові походи розвивають навички командної взаємодії;

– Формування відповідального ставлення до навколишнього середовища.

3. Когнітивний розвиток:

– Вивчення природних екосистем розширює світогляд;

– Практичне застосування екологічних знань;

– Розвиток просторового мислення та орієнтування.

4. Фізичне здоров'я:

– Регулярна рухова активність на свіжому повітрі;

– Загартування організму;

– Розвиток витривалості та координації;

5. Екологічна свідомість:

– Формування розуміння цінності природних ресурсів;

– Виховання екологічної відповідальності;

– Розвиток емпатії до живої природи.

6. Особистісний розвиток:

– Розвиток лідерських якостей;

– Формування екологічної культури.

Подібний підхід до організації освітнього процесу потребує підбору природних територій, на яких будуть проводитися заняття. На нашу думку, перспективним є поєднання зусиль навчального закладу і установ природно-заповідного фонду. При такому підході можливо проводити розподіл роботи. Керівники гуртків розробляють тематику занять, а працівники національних парків проводять заняття на своїй території. Таке поєднання дозволить підняти якість занять на високий науковий рівень, тому що саме національні парки мають в своїх штатах висококопрофесійних фахівців з еколого-освітньої роботи.

Протягом навчального року нами були розроблені та застосовані програми еколого-краєзнавчих занять на базі НПП «Мале Полісся» та філії «Славутське лісове господарство» ДП «Ліси України», які включали в себе екскурсії, ознайомлення з проблемами природокористування та природозбереження, виконання самостійних дослідних та навчальних робіт та інше. Такі заняття показали високу ефективність засвоєння навчального матеріалу.

Екологічні мандрівки, екскурсії, квести

Поєднати рухову активність як головну складову здорового способу життя людини з дослідженням природних та історичних куточків рідного краю допомагають пішохідні та велосипедні екскурсії та квести по місту та його околицях.

Тематика екологоосвітніх навчальних екскурсій та квестів підбирається з урахуванням краєзнавчого підходу, наприклад «Що цвіте у нашому місті», «Що пам'ятають дерева-довгожителі мого міста», «Річки мого дитинства», «Зимуючи птахи Славутчини», «Фенологічні спостереження в лісах Малого Полісся», проект «Природа в місті» та інші.

Освітній теренкур – це прогулянка на свіжому повітрі за спеціально розробленим маршрутом з навчальною та оздоровчою метою. Він використовує елементи гри, пошукової та творчої діяльності, щоб формувати у дітей увагу, правила поведінки, а також розвивати фізичні якості та культуру спілкування. Головна мета заходу – пройти всі зупинки не на швидкість, а для отримання гарного настрою та позитивних емоцій.

Екологічні мандрівки в ліс чи на річку – це завжди нові відкриття й відчуття. Під час таких прогулянок юні дослідники насолоджуються чарівними ландшафтами Малого Полісся, спостерігають за сезонними змінами лісової екосистеми, вчаться самостійно шукати відповіді на проблемні питання «Чому жовтіє листя?» або «Які гриби ростуть взимку?», намагаються розрізняти спів птахів, спостерігають весняний танок закоханих лебедів та шукають сліди діяльності бобрів, порівнюють смак води з різних природних джерел, опановують навички різних видів спортивного туризму.

Нова цікава форма заняття – урок тиші. Разом з гуртківцями ми вирушаємо за місто, щоб опановувати дуже захоплюючу справу – навчитися слухати природу. «І що там слухати?» – здивовано запитують новачки. Але насправді це справжня душевна насолода – сісти на пагорбі, завмерти і почути замість суєти міста спів перших шпаків, свист лебединих крил в небі, лагідне шурхотіння вільхових сережок на вітру...

У таких формах роботи з дітьми колишня традиція індивідуального навчання поступається пріоритетним місцем груповій роботі та командним завданням. Середовище, де діти працюють разом, щоб вирішувати складні проблеми, обмінюватися ідеями та навчатися один в одного не лише покращує навички вирішення проблем, але й розвиває комунікативні та міжособистісні навички.

Екологічна рефлексія

Метод екологічної рефлексії – це педагогічний підхід, що спонукає дітей до самоаналізу своїх дій та вчинків з погляду їхньої екологічної доцільності. Він допомагає осмислити, як власна поведінка впливає на природу, та стимулює усвідомлення екологічної відповідальності.

Дієвою формою реалізації екологічної рефлексії є флористичне мистецтво, коли діти осмислюють власні переживання, думки та цінності, пов'язані з природою, через творчі дії – створюють природні композиції, ленд-арт, мандали з природного матеріалу тощо. Мистецький процес виступає інструментом глибшої екологічної свідомості та самопізнання, заспокоює, балансує, дає можливість прожити досвід контакту з природою через мистецтво.

Цікавим досвідом роботи наших керівників гуртків є наступні форми роботи: ленд-арт «Мій внутрішній ліс» (діти створюють картину або об'ємну композицію з природних матеріалів, що символізує їхній стан), колаж «Голос природи» (з природних матеріалів створюється композиція, що відповідає на питання «Що природа сказала мені сьогодні?»), пейзаж «настрою» (діти малюють пейзаж, який відображає не те, що вони бачать, а те, що відчувають), пісочна анімація «Образ мого сліду» (на піску діти створюють символ свого «екологічного сліду» – знак, малюнок, візерунок – на тему: який відбиток ми залишаємо в природі?).

На заняттях гуртків впроваджуються програми позашкільної гуманної освіти, наприклад проект НЕНЦУМ «Виховання гуманних почуттів і відносин у дітей та молоді до тваринного та рослинного світу» під гаслом «Ми з тобою однієї крові – ти і я» (Редьярд Кіплінг «Книга джунглів»), основі якого лежить тема гармонійного співіснування людини і тварини, виховання у дітей гуманного ставлення до тварин та рослин.

Для роботи з дошкільнятами на території нашого закладу працюють сезонні навчальні майданчики: «Рослини – символи України», «Пташина їдальня», еко-готель для комах. Спостерігаючи за життям рослин, птахів, комах, діти в ігровій формі освоюють біологію,

екологію та ботаніку, вчаться дбайливо, терпляче та добре ставитись до природи та її мешканців. Навчальні майданчики є також на території НПП «Мале Полісся» та філії «Славутське лісове господарство» ДП «Ліси України», з якими ми співпрацюємо.

Керівники гуртків практикують кейс-заняття, наприклад з теми «Водно-болотяні рослини рідного краю» (навчальний блок «Людина і довкілля»), які об'єднують біологію, екологію, географію, народознавство, фольклор, туризм, декоративно-ужиткове мистецтво і є взаємодією гуртків «Природа рідного краю», «Юні краєзнавці», «Народна творчість»; застосовується STEAM-орієнтований підхід (проектування та виготовлення годівнички для птахів, виготовлення новорічних STEAM-іграшок тощо).

У позашкільній освіті особливе значення має практична діяльність, що дозволяє дітям здобувати досвід безпосередньої взаємодії з природою, розвиває спостережливість, допитливість та навички самостійного дослідження. Основним інструментом формування екологічної компетентності здобувачів освіти є запровадження дослідницького підходу в освітньому процесі.

Під час екологічних прогулянок та екскурсій на екологічних стежках НПП «Мале Полісся», гуртківці долучаються до фенологічних спостережень, спостережень за флорой і фауной, фотофіксацій, вчаться досліджувати чистоту води, аналізувати ґрунт, оцінювати стан природних екосистем та бачити негативні наслідки антропогенного впливу на екосистеми. Все це формує екологічне мислення дітей та уміння бачити причинно-наслідкові зв'язки.

Навчання на природі – це спосіб надихнути дітей і надати їм знання та навички, щоб розвивати звички й рутинні дії та впроваджувати їх у своє життя. При проведенні занять на природі діти повинні зрозуміти, що природа є основним і невичерпним джерелом здоров'я, сили та творчого натхнення. Це також буде сприяти розумінню бережливого ставлення до неї.

Отже, інтеграція інвайроментальних методів в роботу гуртків створює унікальне освітньо-виховне середовище, де діти не лише отримують теоретичні знання, але й формують глибоке розуміння своєї єдності з природою.

Такий підхід до організації дозвілля та навчання дозволяє досягти комплексного позитивного впливу на розвиток особистості, поєднуючи фізичне оздоровлення з психологічним благополуччям та екологічною освітою. Це створює міцний фундамент для формування здорової, свідомої та екологічно відповідальної особистості.

Список використаних джерел

1. Воронцова І.А. Формування природоохоронного світогляду у шкільної та студентської молоді. / І.А. Воронцова, С.В. Влащенко, С.В. Разметаєв // Екологічний вісник. 2010. № 03–04. С. 19–20.

2. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм : навч. посіб. К. : Альтпрес, 2004. 192 с.

3. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. К.: МАУП, 2000. 312 с.

4. Залишити без слідів. Європейська федерація пішохідного туризму (ERA). URL: https://www.era-ewv-ferp.org/uk/leave-no-trace/

5. Нечепоренко Л.С. Педагогіка життя на щодня. Для студентів, учнів, учителів, методистів, аспірантів, усіх, хто цікавиться питаннями життєвого успіху. Харків: ХНУ, 2011. 32 с.

ІНКЛЮЗИВНІ ЕКОЛОГІЧНІ ГУРТКИ ЯК МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Городницька О.В.,

завідувач відділу екології та охорони природи
Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді

Сучасні соціальні та освітні трансформації зумовлюють зростання потреби у формуванні соціальної та емоційної компетентності особистості, що є важливою умовою її успішної соціалізації та психологічної стійкості. В умовах розвитку інклюзивної освіти особливої актуальності набуває пошук ефективних педагогічних моделей, здатних забезпечити гармонійний розвиток дітей з різними освітніми потребами.

Попри активне впровадження інклюзивних підходів у систему загальної середньої освіти, потенціал позашкільної освіти, зокрема інклюзивних екологічних гуртків, залишається недостатньо вивченим. Такі гуртки мають значні можливості для поєднання навчальної, соціальної та емоційно-ціннісної складових розвитку особистості через спільну природоорієнтовану діяльність. Водночас відсутність системного наукового обґрунтування та узагальнених педагогічних підходів зумовлює необхідність дослідження інклюзивних екологічних гуртків як моделі розвитку соціальної та емоційної компетентності особистості.

Мета статті – теоретично обґрунтувати та проаналізувати роль інклюзивної позашкільної екологічної освіти у розвитку особистості осіб з інвалідністю в умовах сучасної соціальної невизначеності.

Методологічну основу дослідження становлять положення компетентнісного, діяльнісного та інклюзивного підходів у позашкільній освіті. У процесі дослідження використано такі методи:

– теоретичні: аналіз і синтез наукових джерел, узагальнення та систематизація підходів до формування соціально-емоційної компетентності;

– емпіричні: педагогічне спостереження за діяльністю інклюзивних екологічних гуртків, аналіз результатів участі вихованців у проєктній діяльності;

– описовий метод для інтерпретації практичних кейсів;

– метод узагальнення педагогічного досвіду.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні інклюзивних екологічних гуртків як інтегрованої моделі формування соціально-емоційної компетентності в умовах позашкільної освіти та узагальненні практичного досвіду їх функціонування в сучасних соціальних умовах.

Аналіз наукових джерел свідчить, що проблеми екологічної та позашкільної освіти ґрунтовно висвітлено у працях С.А. Іноземцева, який розкриває методичні підходи до формування екологічної компетентності учнів. Соціально-емоційні компетентності в контексті інтегративного підходу проаналізовано у дослідженнях А. Шашенкової.

Зазначимо, що інклюзивні екологічні гуртки являють собою добровільні об'єднання дітей віком від шести до вісімнадцяти років у позашкільних закладах, де діяльність будується на принципах інклюзії та екологічної освіти. У рамках цих гуртків організовуються проєктно-дослідницькі завдання, екскурсії, квести та природоохоронні акції, які забезпечують інтеграцію дітей з різними рівнями розвитку та освітніми потребами [4]. Завдяки спільній участі у таких заходах формується середовище взаємної підтримки, де кожен учасник має змогу проявляти ініціативу, вчитися співпраці та розвивати емпатію. Приклади українських гуртків, таких як «Юні екологи» або «Юні охоронці природи», демонструють ефективність інтегрованих форм навчання, у яких «жива лабораторія» – рослини, тварини та земельні ділянки – стає інструментом соціального та емоційного розвитку [3].

Теоретичне підґрунтя дослідження узгоджується з концепцією соціально-емоційного навчання (SEL), що активно розвивається у міжнародному освітньому просторі. Згідно з моделлю CASEL, соціально-емоційна компетентність охоплює п'ять взаємопов'язаних компонентів: самосвідомість, саморегуляцію, соціальну обізнаність, навички взаємин та відповідальне прийняття рішень. Інклюзивні екологічні гуртки створюють природне середовище для інтегрованого

формування зазначених компонентів через спільну діяльність, рефлексію та практичну взаємодію [6; 7].

Соціально-емоційна компетентність у рамках інклюзивних гуртків формується через безпосередню взаємодію дітей з природою та однолітками, що забезпечує розвиток самосвідомості, самокерування, соціального усвідомлення, навичок співпраці та відповідального прийняття рішень. Спостереження педагогів свідчать про підвищення рівня емпатії та кооперації серед учнів, а також про покращення соціальної адаптації дітей, які раніше відчували труднощі у взаємодії з іншими [5]. Так, упродовж 2023–2025 років у роботі інклюзивних екологічних гуртків Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді брали участь 137 вихованців, з них 55 дітей з особливими освітніми потребами. За результатами педагогічного спостереження відзначено позитивну динаміку розвитку навичок співпраці (у 60% учасників), зростання рівня ініціативності та відповідальності під час командних проєктів. Діти з труднощами соціальної взаємодії демонстрували поступове зниження тривожності під час групових завдань та активніше включалися у спільну діяльність.

Процес формування соціально-емоційної компетентності у таких гуртках відбувається через проєктно-дослідницьку діяльність, де діти спостерігають за рослинами та тваринами, проводять експерименти та долучаються до практичних екологічних проєктів. Виконання спільних завдань, участь у командних квестах і природоохоронних акціях стимулює розвиток навичок співпраці та лідерства, дозволяє учасникам формувати відповідальне ставлення до природи та колективу. Практичні кейси, такі як організація екологічної толоки або участь у тематичних квестах, сприяють розвитку самостійності, соціальної адаптації та умінь вирішувати конфліктні ситуації. Рефлексія та обговорення отриманого досвіду дозволяють усвідомити власні емоції, навчитися регулювати їх та краще розуміти емоційні стани інших учасників [4].

Ефективність інклюзивних екологічних гуртків зростає за умови впровадження STEAM-підходу та елементів медіаосвіти, оскільки така інтеграція забезпечує поєднання наукового пізнання, технологічних рішень і творчої діяльності. У межах STEAM природничі знання інтегруються з інженерним мисленням, цифровими технологіями, дизайном і мистецтвом, що створює умови для міждисциплінарної взаємодії та практичного застосування знань. Це сприяє активізації пізнавальної діяльності, розвитку критичного мислення, креативності та формуванню стійкої внутрішньої мотивації до навчання, що є особливо важливим в умовах інклюзивного освітнього середовища [4].

Проєктно-дослідницька діяльність у такій моделі передбачає не лише засвоєння теоретичного матеріалу, а й його застосування у вирішенні реальних екологічних проблем. Участь у спільних проєктах і практичних ініціативах стимулює розвиток командної взаємодії, відповідальності за спільний результат, ефективної комунікації та навичок конструктивного розв'язання проблем. Систематична рефлексія діяльності сприяє усвідомленню власного внеску в колективну роботу, формуванню самостійності, відповідальності та інших ключових компонентів соціально-емоційної компетентності [1].

Застосування медіаосвіти в діяльності інклюзивних екологічних гуртків значно розширює освітні можливості учасників, оскільки воно створює умови для комплексного розвитку критичного мислення, інформаційної та цифрової грамотності, а також формує навички безпечної та відповідальної взаємодії з цифровим середовищем. Використання мультимедійних презентацій, цифрових платформ, інтерактивних онлайн-ресурсів, фото– та відеофіксації результатів досліджень дозволяє учасникам не лише демонструвати свої досягнення, але й аналізувати та осмислювати власний досвід у процесі діяльності. Такий підхід стимулює розвиток самовираження, творчих здібностей та емоційного інтелекту, підвищує рівень залученості дітей до навчального процесу та сприяє формуванню впевненості у власних силах [1; 2].

Медіатворчість у межах інклюзивних гуртків дає змогу учасникам презентувати результати своєї роботи ширшій спільноті, налагоджувати комунікацію з однолітками, педагогами та громадою, що підсилює їхню суб'єктну позицію в освітньому просторі та стимулює активну соціальну взаємодію. Завдяки інтеграції цифрових інструментів, учасники розвивають здатність до

самостійного навчання, критичного оцінювання інформації та конструктивного обміну думками, що є ключовими компетентностями сучасної освітньої парадигми.

Зазначена модель діяльності інклюзивних екологічних гуртків є перспективною для розвитку системи позашкільної освіти в Україні, оскільки вона дозволяє органічно поєднувати екологічну, соціальну та емоційну освіту з використанням цифрових технологій, інноваційних педагогічних підходів та наукового супроводу університетів і дослідницьких центрів. Така інтеграція сприяє формуванню ключових компетентностей, необхідних для успішної соціалізації та самореалізації особистості, створює умови для інклюзивної взаємодії та забезпечує сталий розвиток освітнього середовища, яке підтримує рівні можливості для всіх учасників навчального процесу [2; 4].

Таким чином, інклюзивні екологічні гуртки виступають ефективною моделлю розвитку соціально-емоційної компетентності у позашкільній освіті. Їх ефективність зумовлена:

Діяльнісним характером навчання;

Інтеграцією інклюзивного підходу;

Поєднанням екологічної, соціальної та емоційної складових;

Використанням STEAM– та медіаосвітніх інструментів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці інструментарію діагностики соціально-емоційної компетентності в умовах позашкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бісовецька Л., Верхова І. Метод проєктів як засіб формування здорового способу життя. Інноватика у вихованні. 2020. Т. 1, № 12. С. 85–92.

2. Іноземцев С.А. Методика формування екологічної компетентності молодших школярів у закладах позашкільної освіти. Наукові Записки. 2025. №160. С. 62–70. https://doi.org/10.31392/nz-udu-160.2025.08 (дата звернення: 10.02.2026).

3. Наші гуртки. ЕкоЦентр Імені Сергія Корнієнка. https://ecocenter-kornienka.shostka-rada.gov.ua/index.php/nashi-hurtky (дата звернення: 10.02.2026).

4. Траєкторії розвитку еколого-краєзнавчої роботи Покотилівської станції юних натуралістів. Харків. 2020. 121 с.

5. Shashenkova A. Integracyjny model kompetencji socjoemocjonalnych. Knowledge, Education, Law, Management. 2022 № 2 (46). P. 158–165

6. Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (CASEL). What is SEL? 2023.

7. OECD. Social and Emotional Skills: Well-being, Connectedness and Success. 2021.

РОЛЬ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ ВИХОВАНЦІВ В УМОВАХ ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКОГО ПАРТНЕРСТВА

Шведюк Надія Дмитрівна,

директор Комунального закладу
Ясінянської селищної ради «Центр позашкільної освіти»

У сучасних умовах суспільних трансформацій в Україні, зумовлених глобалізаційними процесами, викликами воєнного часу та необхідністю консолідації громадянського суспільства, особливої значущості набуває проблема формування соціально зрілої особистості [1; 8]. Сучасному суспільству потрібні громадяни, здатні до відповідальної поведінки, соціальної активності, співпраці, прийняття рішень і участі в суспільному житті. Саме тому питання соціальної зрілості дітей та молоді постає як один із пріоритетів освітньої політики та педагогічної практики [4; 5].

Вагома роль у цьому процесі належить освіті як провідному соціальному інституту соціалізації особистості [7]. Особливе місце посідає позашкільна освіта, яка, на відміну від формальної шкільної системи, забезпечує добровільність участі, варіативність діяльності, практичну соціальну взаємодію та можливості для самореалізації вихованців [2]. У позашкільному освітньому середовищі діти та молодь набувають досвіду соціальної участі, співробітництва, громадянської відповідальності, лідерства, проєктної та волонтерської діяльності, що становить основу соціальної зрілості особистості [3; 6].

Водночас ефективність формування соціальної зрілості вихованців значною мірою залежить від відкритості закладу позашкільної освіти до соціального середовища та його взаємодії з різними соціальними інституціями. У цьому контексті особливої актуальності набуває державно-громадське партнерство як механізм об'єднання ресурсів держави, місцевого самоврядування, громадських організацій, батьківської спільноти та закладу освіти задля розвитку дитини. Така взаємодія розширює освітньо-виховний простір позашкільної освіти, забезпечує участь вихованців у соціально значущих ініціативах, проєктах і громадській діяльності, створює умови для їхнього реального соціального досвіду [8; 9].

Попри значну увагу науковців до проблем соціалізації особистості та виховного потенціалу освіти, питання цілісного осмислення ролі закладу позашкільної освіти у формуванні соціальної зрілості вихованців саме в умовах державно-громадського партнерства залишається недостатньо розробленим у теоретичному та практичному аспектах [5; 7]. Потребують уточнення педагогічні можливості партнерської взаємодії, її вплив на соціальний розвиток вихованців і перспективи використання проєктної діяльності як інструменту формування соціальної зрілості.

Зазначене зумовлює актуальність і перспективність обраної теми дослідження: «Роль закладу позашкільної освіти у формуванні соціальної зрілості вихованців в умовах державно-громадського партнерства».

Соціальна зрілість особистості є складним інтегративним утворенням, що відображає рівень соціального розвитку людини, її здатність до свідомої життєдіяльності, відповідальної поведінки, самостійності та конструктивної взаємодії із соціальним середовищем [7]. У сучасній педагогічній і психологічній науці соціальна зрілість розглядається як результат процесу соціалізації, виховання та набуття особистістю соціального досвіду в різних сферах діяльності та соціальних ролях [3; 6].

Соціальна зрілість характеризує ступінь готовності особистості діяти відповідно до суспільних норм і цінностей, приймати соціально значущі рішення, усвідомлювати наслідки власних дій і нести відповідальність за них [4]. Вона поєднує морально-ціннісні орієнтації, соціальні компетентності, поведінкову саморегуляцію та здатність до співпраці [5]. У дитячому та підлітковому віці соціальна зрілість проявляється насамперед у сформованості комунікативної культури, відповідальності, ініціативності, здатності працювати в колективі, дотримуватися соціальних норм, брати участь у спільній діяльності та громадських ініціативах [7].

У наукових підходах соціальна зрілість

трактується як багатокомпонентна структура, що включає взаємопов'язані складники:

- ціннісно-мотиваційний (соціальні цінності, установки, громадянські орієнтації);
- когнітивний (соціальні знання, уявлення про норми, ролі, взаємодію);
- емоційно-вольовий (самоконтроль, емпатія, відповідальність);
- діяльнісний (досвід соціальної поведінки, співпраці, участі в спільних справах) [3; 6].

Формування соціальної зрілості дітей і молоді безпосередньо пов'язане з їхньою включеністю у різні види соціально значущої діяльності [8]. Саме діяльнісний досвід забезпечує перехід соціальних знань і норм у реальну поведінку. У цьому контексті позашкільна освіта має особливі педагогічні можливості, оскільки створює середовище добровільної участі, творчої самореалізації, колективної взаємодії та соціальної практики вихованців [2].

У закладах позашкільної освіти соціальна зрілість вихованців формується через участь у творчій, проєктній, громадській, волонтерській, культурно-мистецькій, туристсько-краєзнавчій та соціально ініціативній діяльності. Такі види діяльності забезпечують виконання вихованцями різних соціальних ролей (організатора, учасника, лідера, партнера), набуття досвіду співпраці, відповідальності за спільний результат, прийняття рішень, що є базовими проявами соціальної зрілості [5; 9].

Важливим чинником формування соціальної зрілості в позашкільній освіті є створення педагогічних умов, що стимулюють самостійність, ініціативність, активність і соціальну відповідальність вихованців. До таких умов належать: педагогіка партнерства, підтримка дитячих ініціатив, залучення до проєктної діяльності, організація соціально корисних справ, командна взаємодія, участь у громадських заходах та співпраця з соціальними інституціями громади [1; 2].

Критеріями сформованості соціальної зрілості вихованця позашкільної освіти можна визначити:

- усвідомлення соціальних норм і цінностей;
- відповідальне ставлення до діяльності та її результатів;
- здатність до співпраці та комунікації;
- соціальну ініціативність і активність;
- готовність до громадської участі;
- уміння приймати рішення та нести відповідальність [3; 7].

Відповідно показниками соціальної зрілості виступають: участь у спільних проєктах, виконання соціальних ролей, організація заходів, волонтерська діяльність, прояви лідерства, здатність до взаємодопомоги, дотримання правил колективної взаємодії [6].

Наукова новизна підходу до формування соціальної зрілості вихованців позашкільної освіти полягає у розгляді її не лише як результату соціалізації, а як цілеспрямовано організованого педагогічного процесу соціальної практики в умовах відкритого освітнього середовища та державно-громадського партнерства. Такий підхід зміщує акцент із засвоєння соціальних норм на їх творче застосування у реальній діяльності вихованців [4; 8].

Творче застосування педагогами позашкільної освіти інтерактивних, проєктних, волонтерських і громадянсько-орієнтованих форм роботи сприяє переходу вихованців від позиції учасника до позиції співтворця та соціального ініціатора [3]. Саме це забезпечує розвиток соціальної відповідальності, активності та здатності до суспільної взаємодії, що є сутнісними ознаками соціальної зрілості [7].

Суттєвим ресурсом формування соціальної зрілості є педагогічний досвід і професійна взаємодія педагогів позашкільної освіти. Спільне проєктування виховних програм, міжгурткова співпраця, організація спільних соціальних ініціатив, обмін педагогічними практиками, наставництво та командна діяльність педагогів створюють єдиний соціально-виховний простір закладу [5]. У такому середовищі вихованці отримують узгоджений соціальний досвід, спостерігають зразки партнерської взаємодії дорослих і залучаються до колективної творчості [9]. Зокрема, у межах календарного планування закладу проводяться спільні заходи, присвячені державним святам, пам'ятним датам та локальним подіям громади, такі як тематичні майстер-класи, фестивалі та екскурсії, що сприяють формуванню соціальної активності та почуття приналежності до колективу. Особливе місце займають заходи, присвячені Збройним Силам України, де спільно з духовенством діти організовують і проводять волонтерські акції, ярмарки, концерти, виставки та

продаж робіт ручної роботи (наприклад, патріотичної символіки, малюнків чи виробів), спрямовані на підтримку військових та постраждалих від війни. Ці ініціативи не лише розвивають емпатію та відповідальність, а й спонукають вихованців до соціальної зрілості через реальну участь у масовій роботі, де вони вчаться планувати, координувати та оцінювати спільні зусилля для досягнення соціально значущої мети. Крім того, національно-патріотичні заходи, такі як всеукраїнська гра «Сокіл (Джура)», інтегрують елементи військово-патріотичного виховання, командних змагань та культурних традицій, що посилюють громадянську свідомість, лідерські якості та готовність до суспільної взаємодії, роблячи процес формування соціальної зрілості більш комплексним і практично орієнтованим [8; 9]

Отже, соціальна зрілість вихованця позашкільної освіти є результатом цілеспрямованого педагогічного впливу, соціального досвіду та творчої взаємодії учасників освітнього процесу, що проявляється у відповідальній поведінці, соціальній активності, готовності до співпраці та громадянської участі. Її формування в умовах позашкільної освіти має значний потенціал і перспективи розвитку в контексті партнерської та проєктної діяльності [2; 8].

Також невід'ємними є соціальна зрілість та національне виховання. Вони нерозривно пов'язані, оскільки обидва процеси спрямовані на формування свідомого та відповідального громадянина [9]. Ось як вони взаємодіють:

Набуття соціального досвіду: Головною метою національного виховання є передача молоді соціального досвіду, духовної культури та національної ментальності. Саме цей досвід є фундаментом для соціальної зрілості — здатності людини ефективно жити та працювати в суспільстві [8; 10].

Формування громадянської відповідальності: Соціально зріла людина — це та, хто бере відповідальність за свої вчинки. Національне виховання перетворює цю абстрактну відповідальність на громадянську позицію, навчаючи усвідомлювати зв'язок власної долі з долею Батьківщини [3; 9].

Засвоєння соціальних норм через національні цінності: Соціальна зрілість передбачає дотримання правил і норм колективу. Національне виховання робить ці норми «своїми» через засвоєння традицій, звичаїв та ідеалів українського народу [11].

Громадянська зрілість як вищий етап: В освітній практиці часто говорять про громадянську зрілість, яка формується саме в процесі національно-патріотичного виховання. Це поєднання соціальних навичок із почуттям патріотизму та національної самосвідомості [9].

Соціальна адаптація та єдність: Виховання в національному дусі допомагає людині знайти своє місце в соціумі (адаптуватися) через відчуття приналежності до свого народу, що є критично важливим для гармонійного розвитку особистості [8].

Згідно з Концепцією національного виховання, саме через успадкування духовних надбань народу молодь досягає високої культури міжнаціональних взаємин та стає соціально дієздатною [9]. Війна зробила національне виховання «живим». Якщо раніше патріотизм міг бути декларативним, то сьогодні це — практична навичка соціальної взаємодії. Згідно з сучасними підходами до національно-патріотичного виховання від МОН, зрілість вихованця оцінюється за його здатністю протистояти дезінформації та готовністю до захисту суверенітету [1; 9]. Соціальна зрілість вихованця сьогодні — це зрілість Перемоги. Вона полягає у перетворенні особистих цінностей на національну дію, де кожен крок саморозвитку розглядається як внесок у спільну силу держави [4].

Для практичного застосування рекомендується включити критерії оцінювання, такі як шкали самооцінки, спостереження за поведінкою в групових завданнях та аналіз участі в проєктах, що дозволить педагогам моніторити прогрес вихованців [6; 12].

Позашкільна освіта є важливою складовою системи безперервної освіти, що забезпечує розвиток здібностей, інтересів, творчого потенціалу та соціального досвіду дітей і молоді у вільний від навчання час [2]. Її специфіка полягає у добровільності участі, варіативності змісту діяльності, практичній спрямованості, творчому характері занять та партнерській взаємодії педагогів і вихованців [1]. Саме ці особливості визначають значний потенціал позашкільної освіти у формуванні соціальної зрілості особистості [5].

Ефективність позашкільної роботи у формуванні соціальної зрілості на сучасному етапі зумовлюється передусім передачею

молодому поколінню соціального досвіду багатої духовної культури народу, його національної ментальності, спорідненості, світогляду і на цій основі формування особистих рис громадянина України, які передбачають національну самосвідомість, розвинену духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і талантів [12]. Найважливішою громадянською рисою сучасної молодої людини є сформованість національної самосвідомості, любові до рідної землі, свого народу, готовність до праці в ім'я України. Виховання національної свідомості передбачає усвідомлення молоддю своєї етнічної спільноти, національних цінностей, мови, території, культури, відчуття своєї причетності до розбудови національної державності, патріотизм, що сприяє утвердженню власної національної гідності, внутрішньої свободи, гордості за свою землю [11]. Національна ідея має бути не просто атрибутом національної свідомості, суто духовним, з фундаментом, а поштовхом до практичних дій, як було у кращих синів і дочок нашого народу споконвіку. Система виховання ґрунтується на засадах національного світогляду, філософії, ідеології, родинного виховання, наукової і педагогічної думки, що ввібрала в себе надбання національної виховної мудрості, вона охоплює ідеї багатства народу, його морально-естетичні цінності. Сучасне виховання передбачає систематичну виховну діяльність сім'ї, державних і громадських національно-виховних закладів [10].

На відміну від формального навчання, у позашкільному середовищі вихованці включені у різні види соціально значущої діяльності — творчу, проєктну, громадську, волонтерську, культурно-мистецьку, туристсько-краєзнавчу, організаційну [2]. Участь у гуртках, творчих об'єднаннях, конкурсах, акціях, фестивалях і соціальних ініціативах забезпечує реальний досвід співпраці, відповідальності за спільний результат, виконання соціальних ролей і прийняття рішень. Такий досвід є базовим механізмом формування соціальної зрілості вихованців [7].

Важливою умовою ефективності позашкільної освіти є створення цілісного соціально-виховного середовища, у якому взаємодіють три ключові суб'єкти: вихованці, педагоги та батьки. Партнерська взаємодія між ними забезпечує узгодженість виховних впливів, підтримку дитячих ініціатив і розширення соціального досвіду дітей [3]. Вихованці отримують можливість спостерігати та засвоювати зразки відповідальної взаємодії дорослих, брати участь у спільних заходах, сімейних і громадських проєктах, що сприяє розвитку соціальної компетентності та громадянської активності [6].

Взаємодія педагогів і батьків у позашкільній освіті має особливий характер, оскільки ґрунтується не лише на контролі результатів навчання, а на спільній участі у виховному процесі та розвитку дитини [5]. Батьки залучаються до організації заходів, проєктів, конкурсів, волонтерських акцій, виступають партнерами закладу у створенні освітнього середовища. Така співпраця підсилює соціальну значущість діяльності вихованців, формує у них відповідальність перед колективом і громадою, підвищує мотивацію до соціальної активності [8].

Особливу роль у формуванні соціальної зрілості відіграє проєктна діяльність закладів позашкільної освіти. Реалізація соціальних, культурних, освітніх і громадянських проєктів передбачає передачу молодому поколінню соціального досвіду, взаємодію вихованців із громадою, громадськими організаціями, закладами культури, органами місцевого самоврядування [9]. У процесі такої взаємодії діти набувають досвіду соціальної участі, партнерства, лідерства, відповідальності та публічної діяльності, що безпосередньо формує їхню соціальну зрілість [4].

Ефективність позашкільної роботи у формуванні соціальної зрілості вихованців може визначатися за такими критеріями:

- рівень соціальної активності та ініціативності вихованців;
- здатність до командної взаємодії та співпраці;
- участь у соціально значущій і громадській діяльності;
- сформованість відповідальності за спільну справу;
- прояви лідерства та організаторських умінь;
- готовність до громадянської участі [7].

Показниками ефективності виступають: участь у проєктах і акціях, організація заходів вихованцями, волонтерська діяльність, партнерські ініціативи з батьками та громадою, соціальні досягнення гуртківців [6].

Наукова новизна підходу до розгляду ролі позашкільної освіти у формуванні соціальної зрілості полягає у трактуванні позашкільного закладу як відкритого соціально-виховного простору партнерства, у якому соціальна зрілість формується через реальну соціальну практику та взаємодію різних суб'єктів — вихованців, педагогів, батьків і громади [2; 8]. Такий підхід зміщує акцент із традиційного розуміння позашкільної освіти як сфери розвитку здібностей на її соціалізувальну функцію та роль у становленні громадянської активності дітей і молоді [5].

Новизна також полягає у підкресленні значення спільної творчої діяльності педагогів позашкільної освіти та батьків як ресурсу соціального розвитку вихованців. Міжгурткова співпраця, командні педагогічні проєкти, сімейні соціальні ініціативи, партнерські заходи створюють єдиний соціально-виховний простір закладу, у якому соціальна зрілість формується природно, у діяльності та взаємодії [3; 9].

Таким чином, позашкільна освіта виступає ефективним середовищем формування соціальної зрілості вихованців завдяки діяльнісному характеру роботи, партнерській взаємодії педагогів, батьків і вихованців, залученню до соціально значущої діяльності та відкритості закладу до громади. Її потенціал полягає у поєднанні розвитку здібностей дитини з її соціальним становленням, що визначає перспективність позашкільної освіти як інституту формування соціально зрілої особистості [1; 4].

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Особистісно орієнтоване виховання.

2. Вишневецький О.Л., Кобрій О.М., Чепіль М.М. Теоретичні основи педагогіки: Курс лекцій / За ред. О. Вишневецького. Дрогобич : Відродження, 2001.

3. Зайченко І.В. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти. Чернівці, 2002.

4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

5. Кремень В.Г. Філософія освіти.

6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні.

7. Руденко Ю.Д. Соціалізація особистості.

8. Савченко О.Я. Виховний потенціал освіти.

9. Сухомлинська О.В. Теорія і практика виховання.

10. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти. К. : Видавн. центр «Академія», 2000.

11. Щербань П.М. Прикладна педагогіка: Навчально-методичний посібник. К. : Вища шк., 2002.

12. Матеріали спільноти Facebook. Сторінка Комунального закладу Ясінянської селищної ради «Центру Позашкільної Освіти» URL: https://www.facebook.com/share/g/1AhLQ4HnrZ/?mibextid=wwXIfr (дата звернення: 26.02.2026).

13. Відеоматеріал із соціальної мережі Facebook. Сторінка «Yasinya Ethno Studio» URL: https://www.facebook.com/share/18bgL2LyMc/?mibextid=wwXIfr (дата звернення: 26.02.2026).

14. Відеоматеріал із соціальної мережі Facebook. Сторінка документальний Фільм «ОБЕРІГ» https://www.facebook.com/share/1DRTMqkapd/?mibextid=wwXIfr.

15. Відео YouTube. Фільм «ОБЕРІГ» URL: https://youtu.be/r0W9xhdmdVM?si=yGbO1z6KdBTU7ClZ (дата звернення: 26.02.2026).

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ «НАВЧАННЯ ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ» В ЧЕРНІВЕЦЬКОМУ ОЦЕНТУМ

Хлус Л.М.,

канд. біол. наук, доцент, заступник директора з навчально-методичної роботи комунального закладу «Чернівецький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді»

Кузьмінська В.В.,

методист природничого відділу комунального закладу «Чернівецький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді»

Нагальною потребою XXI століття стає формування такого способу життя, який був би основою довготривалого ощадливого гармонійного розвитку людства. Потрібна сучасна філософія, нова політика, нові моральні орієнтири – відповідальність за майбутнє планети кожної людини і людства в цілому. Загалом ідеться про систему цінностей, складову культурного світобачення кожної людини і суспільства в цілому, яка не залежала б від економічних сплесків чи занепадів, зміни політичної влади, у якій би захист і збереження природи, турбота про людину, її життя і дотримання її прав вважались такими ж важливими, як і саме життя. Саме на таких засадах сформувалося поняття «сталий розвиток». (sustainable development).

Освіта впродовж життя є цілеспрямованим процесом розвитку і виховання особистості шляхом реалізації освітніх програм і послуг, здійснення освітньо-інформаційної діяльності в межах формальної, неформальної та інформальної освіти. Законодавство України про освіту серед основних принципів державної політики визначає сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя, яка є відповіддю на виклик мінливого світу, де зміни відбуваються дуже швидко.

У нашому закладі склалися традиції формальних і неформальних зустрічей з педагогічною спільнотою закладів позашкільної та загальної середньої освіти області, що сприяє системній реалізації принципу «Навчання протягом життя». Серед них – щорічні літня педагогічна школа (ЛПШ), обласна науково-практична конференція «Педагог-позашкільник», майстер-класи та семінари-практикуми «Екскурсійна педагогіка», педагогічні гутірки, спільні засідання методоб'єднань педагогів ЧОЦЕНТУМ та колективів педагогічних спільнот викладачів природничих дисциплін тощо.

Щорічна літня педагогічна школа (ЛПШ) розпочала свою роботу в 2012 році під час реалізації проєкту «Створення та функціонування екологічної освітянсько-дослідницької мережі у Чернівецькій області». Цьому передували численні спільні заходи, в яких брали участь науковці-екологи, педагоги закладів позашкільної та загальної середньої освіти, екологи-практики. Серед найбільш значущих – педагогічні читання зі всеукраїнською та міжнародною участю: «Чорнівські читання» для вчителів ЗЗСО під патронатом «Чаргафф-фонду» при біологічному факультеті ЧНУ ім. Юрія Федьковича (2001 р.); Чаргаффські читання «Нетрадиційні підходи до екологічної освіти та просвіти в школах сільського типу» за участю представників ВЕЛ, науковців Київського національного університету ім. Тараса Шевченка та вчителів області (2003 р.); Міжнародна наукова конференція «Екологічна освіта та просвіта у сільській школі» на базі ЧНУ імені Юрія Федьковича та Берегометського ЗНЗ № 4 Вижницького району за сприяння ВЕЛ та за участю вчителів сільських шкіл різних областей України (2004 р.).

Тематика та змістове наповнення ЛПШ відповідали вимогам і викликам часу та поточним планам екологізації освіти через співпрацю науковців, освітян-позашкільників та педагогів закладів загальної середньої освіти: методичний семінар-практикум «Методики дослідження екологічного стану водних об'єктів» (2012 р.); методичний семінар-практикум «Дослідження екологічного стану водних екосистем» (2013 р.); семінар-тренінг «Етноекологічні особливості та дослідження екологічного стану Буковини» (2014 р.); «Алгоритм і технологія дослідження водозбірно-басейнових екосистем»

(2015 р.); «Традиційна екологічна культура етносів Буковини: теоретичні та практичні аспекти» (2016 р.); «Біомоніторинг та біоремедіація садових агроценозів» (2017 р.); «Моніторинг втрати бджіл на соціально-екологічному градієнті Чернівецької області» (2018 р.); «Біорізноманіття та ризики його збереження» (2019 р.).

До введення карантинних обмежень ЛПШ, переважно, проходили у виїзному форматі: на базі відпочинкового табору «Лунка», навчальних базах Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича тощо. У 2020 р. ЛПШ «Використання інноваційних технологій в освітньому процесі для формування екологічної грамотності учнівської молоді» відбулася в онлайн-форматі. А вже наступного, 2021 року – очно, на базі нашого закладу. Програма заходу передбачала обговорення проблем збереження біорізноманіття, проведення моніторингу біологічного забруднення довкілля Чернівецької області (на прикладі інвазійних видів), залучення учнівської молоді до участі в природоохоронних проєктах, науково-дослідницькій роботі.

Тема ЛПШ у 2022 році – «Екологічні наслідки воєнних дій в Україні», у 2023-му – «Екологічна культура споживання: теорія та практика», у 2024-му – «Сучасні підходи до моніторингу біорізноманіття».

2025 рік пройшов під егідою відзначення 100-річчя юннатівського руху в Україні; цій визначній події була присвячена і чергова ЛПШ з темою «Позашкілля – дієвий інструмент підготовки школярів до майбутньої фахової освіти. До 100-річчя юннатівського руху в Україні».

Традиційними для колективу Чернівецького ОЦЕНТУМ є організація та проведення конференцій, семінарів, практикумів для освітянської спільноти краю. Так, у березні 2013 р. на базі кафедри екології та біомоніторингу ЧНУ ім. Юрія Федьковича відбувся методичний практикум з опрацювання методик відбору та дослідження зразків для учасників спільного проєкту «ЧНУ – ЗНЗ області – ЧОЦЕНТУМ» у межах науково-дослідницької теми «Моделювання антропогенного впливу на спряженість біогеохімічних колообігів та прогнозування наслідків їх екосистемної розбалансованості»; у вересні того ж року – навчальний семінар-тренінг для вчителів сільських шкіл «Екологічна освіта та просвіта учнів загальноосвітніх шкіл» за підтримки Відділу преси, освіти та культури Посольства США в Україні. Обласна наукова конференція та навчальний семінар-тренінг для вчителів сільських шкіл «Екологічна освіта та просвіта учнів загальноосвітніх шкіл 2015» за грантової підтримки Відділу преси, освіти та культури Посольства США в Україні відбулася у березні 2015 р. на базі резорту «Шешори» Косівського району Івано-Франківської області; у вересні 2016 р. – семінар-тренінг «Екологічна культура – важлива домінанта позашкільної екологічної освіти» у межах Міжнародного проєкту EU TEMPUS project «Ecological education for Belarus, Russia, Ukraine» та науково-освітнього регіонального проєкту «Етноекологічні особливості та дослідження екологічного стану Буковини»; квітень 2017 р. – обласний семінар-практикум для керівників гуртків еколого-натуралістичного профілю «Формування навичок екологічно безпечної поведінки в повсякденному житті» на базі бібліотеки ЧНУ за участі ЧОЦЕНТУМ, вчителів ЗЗСО та магістрантів кафедри екології та біомоніторингу ЧНУ ім. Юрія Федьковича; листопад 2018 р. – спільна педагогічна конференція «Підсумки та аудит міжнародних та обласних проєктів у межах кластеру «ЧОЦЕНТУМ – ВУЗ – ЗЗСО». У 2022 р. започаткована щорічна обласна науково-практична конференція «Педагог-позашкільник»; вона проходить наприкінці жовтня, тут підсумовують педагогічні здобутки педагогів поточного року, окреслюють проблеми та формулюють завдання на майбутнє.

У вересні 2017 року Чернівецький ОЦЕНТУМ започаткував регулярне проведення майстер-класів та семінарів-практикумів «Екскурсійна педагогіка в позашкільній та позакласній роботі еколого-натуралістичного напряму» на базах заповідних територій області. Основи екскурсійної педагогіки учасники заходу опановували на території Національних природних парків (НПП) «Хотинський» (2017 р.) та «Вижницький» (2018 р.). Надалі географія семінарів-практикумів розширилася: у вересні 2019 р. група педагогів Буковини, для обміну досвідом відвідала Волинський ОЕНЦ. Чернівецькі позашкільники ознайомились також з екскурсійною діяльністю КП «Луцький зоопарк». У межах заходу була досягнена домовленість про безкоштовну передачу тварин Чернівецькому ОЦЕНТУМ для

контактного зоомайданчика пам'яті Василя Аксенина.

У зв'язку з пандемією семінар-практикум у 2020 р. за участі науковців НПП «Черемоський» пройшов у онлайн-режимі. У 2021 р., також онлайн відбувся семінар-практикум, організований Чернівецьким та Закарпатським ОЦЕНТУМ. У 2022 р. заклад, спільно з кафедрою ботаніки та природоохоронної діяльності ННІ біології, хімії та біоресурсів ЧНУ ім. Ю. Федьковича, провів черговий семінар-практикум, під час якого учасники, в аудиторно-екскурсійному форматі, ознайомились із можливостями використання об'єктів природно-заповідного фонду та садово-паркового мистецтва в адміністративних межах населених пунктів для організації навчальних та еколого-пізнавальних екскурсій у межах гурткової роботи і вивчення дисциплін природничого циклу в закладах загальної середньої та позашкільної освіти. У травні 2023 р., у межах традиційного семінару-практикуму, відбулася поїздка в Румунію, центральною подією якої стала екскурсія до Ясського ботанічного саду. У вересні 2023 р., для обміну досвідом роботи, налагодження співпраці педагогічних працівників у галузі позашкільної освіти еколого-натуралістичного напряму, долучились до заходу педагоги комунального закладу Львівської обласної ради «Львівський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді». Під час семінару-практикуму обговорювали питання організації освітніх та еколого-пізнавальних екскурсій у межах гурткової роботи, вивчення дисциплін природничого циклу в закладах освіти, формування навичок екологічного волонтерства, запровадження проєктних технологій в позашкільній освіті тощо. В липні 2024 р. педагоги Чернівецького ОЦЕНТУМ побували у Кам'янець-Подільському позашкільному навчально-виховному об'єднанні, де спільно провели семінар-практикум «Анімалотерапія в екскурсійній та гуртковій роботі закладів позашкільної освіти». У грудні 2025 р., в межах семінару-практикуму з екскурсійної педагогіки, відбулася консультативно-методична зустріч у Романковецькому ліцеї імені К.Ф. Поповича Сокирянської міської ради. Захід став майданчиком для професійного діалогу, обміну досвідом та ознайомлення з освітнім і природним простором закладу. Докладніше цей напрям роботи педагогів ЧОЦЕНТУМ описаний в окремій публікації [1].

Давня традиція Чернівецького ОЦЕНТУМ – проведення майстер-класів еколого-біологічного спрямування для вчителів області. Їх тематика обіймає як науково-дослідницькі, так і прикладні аспекти природничої освіти: «Експрес-діагностика CNP елементів у воді та біооб'єктах», «Одержання природних барвників», «Екологічне миловаріння», «Виготовлення біопрепаратів для боротьби з шкідниками сільськогосподарських культур», «Друге життя відходам!» тощо. З 2018 року традиційні майстер-класи були трансформовані у «Педагогічні гутірки», які поєднують теоретичне навчання педагогів із набуттям практичних навичок та проводяться в закладі щорічно. Головна мета педагогічних гутірок – надати педагогам-позашкільникам можливість комфортного спілкування один з одним, з фахівцями, майстрами, науковцями для наповнення освітнього процесу творчістю і новими цікавими моментами у формуванні екологічної свідомості наших вихованців. Теми педагогічних гутірок воєнних років продовжують цю традицію: «Виготовлення новорічних прикрас та підготовка до Всеукраїнського конкурсу «Новорічна композиція» (2022 р.); «Збереження біорізноманіття: знати і діяти» (2023 р.); «Рослинні і тваринні елементи в буковинській вишивці» (2024 р.); «Використання продуктів тваринництва в екологічній освіті: можливості і перспективи» (2025 р.); «Апсайклінг як інструмент екоосвіти: хендмейд-іграшка з вторинної сировини». (2026 р.).

Колектив Центру творчо працює над розширенням форм та вдосконаленням системи неперервної педагогічної освіти. Відомо, що методичні об'єднання відіграють ключову роль у підвищенні якості освіти, забезпечуючи безперервне професійне зростання педагогів, обмін передовим досвідом, вивчення та впровадження інноваційних методик і технологій, а також узгодження підходів до навчально-виховного процесу, що в кінцевому підсумку сприяє розвитку особистості учня. З метою створення умов для вивчення, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду, вдосконалення наукового і професійного рівня сучасних педагогів, вивчення та поширення успішних педагогічних практик, наприкінці 2023 р. Чернівецький

ОЦЕНТУМ започаткував проведення спільних засідань-методоб'єднання педагогічного колективу Центру та педагогів – членів професійних спільнот викладачів біології, географії, хімії закладів загальної середньої освіти області. Педагоги Центру виступають як основні спікери з питань тематики, організації та проведення пошуково-дослідницької роботи та оформлення її результатів, запровадження STEM-технологій у навчально-виховний процес закладів освіти, участі у різноманітних заходах еколого-натуралістичного спрямування тощо.

Практика виїзних методоб'єднань успішно розвивається. Учасники методоб'єднань ознайомлюються з напрямами діяльності закладу, отримують фахову методичну допомогу, напрацьовують дорожні карти подальшої співпраці. Значна увага приділяться інтеграції природничих дисциплін як дієвому засобу залучення юних дослідників до пошукової роботи та підвищення її результативності. Окремим блоком, у демонстраційно-практичному режимі в Екологічній STEM-лабораторії розглядається організація і проведення практико-орієнтованої дослідницької роботи з елементами STEM-технологій.

Проведення виїзних методоб'єднань сприяє не тільки загальному професійному росту педагогів, але і розвитку кожного з них як особистості, формування тих цінних орієнтацій, які лежать в основі його творчої активності.

Узагальнюючи вищевикладене, можна констатувати, що накопичений досвід свідчить про важливість застосування різних форм співпраці науковців, практиків та педагогів у справі збереження довкілля та екологізації освіти. Такі зустрічі сприяють професійному зростанню педагогів, розвитку партнерства та впровадженню інноваційних освітніх практик.

Список використаних джерел

1. Кузьмінська В.В., Хлус Л.М. Упровадження проєкту «Екскурсійна педагогіка в позашкільній та позакласній роботі еколого-натуралістичного напряму» в освітній процес Чернівецького ОЦЕНТУМ // Освітній фактор. № 3 (11). 2024. С. 39-41.

ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОЇ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ТУЛЬЧИНСЬКОМУ БУДИНКУ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА

Бабенко Оксана Василівна,

директор
Тульчинського Будинку дітей та юнацтва
Тульчинської міської ради Вінницької області

ВСТУП

Освіта XXI століття – це освіта для людини. Перехід до якісної освіти потребує нових орієнтирів розвитку національної освіти, а саме:

- розуміння освіти як цінної системи;
- формування нового мислення (відкритості, креативності, гнучкості);
- гуманізації освіти (змісту, форм, методів, взаємин тощо).

Формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у ЗПО здійснюється з урахуванням таких етапів:

- визначення компонентів внутрішньої системи;
- забезпечення функціонування компонентів внутрішньої системи;
- збір та аналіз інформації, отриманої під час вивчення документації, опитування та спостереження;
- узагальнення результатів;
- обговорення та оприлюднення результатів.

З метою забезпечення якості освіти в системі позашкільної освіти запроваджуються внутрішня система забезпечення якості позашкільної освіти та такі інструменти, процедури та заходи забезпечення і підвищення якості освіти, зокрема:

– акредитація навчальних програм;

– інституційний аудит та громадська акредитація закладів освіти;

– атестація та сертифікація педагогічних працівників;

– моніторинг якості освіти;

– громадський нагляд.

Матеріали дослідження є складовою узагальнення досвіду роботи Тульчинського Будинку дітей та юнацтва.

Тема досвіду:

«Організація внутрішньої системи забезпечення якості освіти у Тульчинському Будинку дітей та юнацтва»

Об'єкт дослідження:

співпраця трудового колективу закладу.

Предмет дослідження – самоаналіз творчої діяльності для забезпечення якості освіти.

Мета роботи:

розкрити зміст заходів, спрямованих на розроблення та впровадження у закладі позашкільної освіти внутрішньої системи забезпечення якості освіти.

Завдання:

* Оцінювання освітніх досягнень здобувачів освіти;

* Ефективність педагогічної діяльності педагогічних працівників;

* Підвищення професійного рівня педагогічних працівників.

Що таке внутрішня система забезпечення якості освіти?

ЯКІСТЬ ОСВІТИ – це її збалансована відповідність (як результату, процесу, освітньої системи) встановленим потребам, цілям, вимогам, нормам (стандартам). Відповідно до статті 41 Закону України «Про освіту» система забезпечення якості освіти включає: внутрішню систему забезпечення якості, що має функціонувати у кожному закладі загальної середньої, дошкільної, позашкільної та професійно-технічної освіти; систему зовнішнього забезпечення якості освіти, до якої належить інституційний аудит.

Закон України «Про освіту» визначає якість освіти як «відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг», а якість освітньої діяльності – як «рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг» (пункти 29, 30 частини 1 статті 1).

Основна стратегічна мета державної освітньої політики в Україні — забезпечити якість освіти. Для цього будуємо ефективну систему, здатну адекватно реагувати на

виклики сьогодення та стабільно функціонувати. Вона складається з двох тісно пов'язаних між собою систем: внутрішньої та зовнішньої.

Створити внутрішню систему — стратегічне рішення закладу освіти. Воно може допомогти поліпшити його загальну дієвість та забезпечити міцну основу для ініціатив щодо її ефективного та сталого розвитку. Внутрішня система — це інструмент, який дасть змогу розвивати заклад, забезпечить і налаштує процеси його освітньої діяльності.

Під внутрішньою системою розуміється сукупність умов, процедур та заходів у закладі освіти, що забезпечують ефективність освітніх і управлінських процесів, які безпосередньо впливають на якість освітнього процесу, формування ключових компетентностей дітей шкільного віку, сприяють всебічному розвитку особистості.

Визначення основних термінів щодо якості освіти акцентуємо на двох важливих поняттях: «якість освіти» і «якість освітньої діяльності». Суть базового поняття «якість» — ступінь, до якого сукупність власних характеристик закладу чи окремого напряму діяльності задовольняє вимоги. Вимога, іншими словами «правило» — це певна настанова, порада закладам щодо забезпечення якості освітньої діяльності. Ступінь якості може бути низька, хороша або висока.

Статтею 1 Закону України «Про освіту» визначено, що: якість освіти — відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг;

якість освітньої діяльності — рівень організації, забезпечення та реалізація освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством або договором про надання освітніх послуг.

Отже, якість освіти — це результат, а якість освітньої діяльності — процес, що забезпечує результат. Процес має завжди спрямовуватися на результат. Тож внутрішню систему потрібно розробляти як інструмент управління якістю освіти в закладі освіти.

Процеси забезпечення якості освіти мають бути вимірювані, об'єктивні та керовані. Варто також формувати культуру якості. Вона ґрунтується на довірі, повазі до людської гідності, доброчесності, прозорості, партнерстві, прагненні до досконалості та взаємної відповідальності.

Розвиток суспільства вимагає покращення якості освіти, а це неможливо без удосконалення якості освітньої діяльності. Оскільки освітня діяльність закладу є динамічною, то забезпечити її ефективність допоможе внутрішня система забезпечення якості освіти (ВСЗЯО).

У абзаці сьомому частини першої статті 11 Закону України «Про позашкільну освіту» прописано, що внутрішню систему забезпечення якості освіти формує заклад освіти, керуючись методичними рекомендаціями центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Згідно з документом, система забезпечення якісної освіти у закладі повинна мати не лише зовнішні стимули (ЗНО, інституційний аудит, атестація та сертифікація педагогічних працівників тощо), а й внутрішні інструменти.

Процеси навчання та управління Тульчинського Будинку дітей та юнацтва (далі – ТБДЮ) можуть якісно вдосконалюватися самим закладом. Для цього необхідно мати:

- стратегію забезпечення якості освіти;
- необхідні ресурси для організації навчання, інклюзивне освітнє середовище;
- прозору систему оцінювання учнів, педагогічних працівників і директора;
- механізми забезпечення академічної доброчесності;
- сучасну інформаційну систему управління закладом.

Важливо також розвивати партнерство вихованців і керівників гуртків, забезпечувати рівність і протидіяти булінгу (цькуванню), допомагати учням реалізувати індивідуальну освітню траєкторію, створювати для педагогів умови для професійного зростання.

Крім того, заклад може визначати і впроваджувати інші орієнтири, зважаючи на особливості її діяльності та потреби учасників освітнього процесу. Водночас важливим є розуміння, сприйняття та спільна реалізація таких орієнтирів керівниками гуртків, учителями, вихованцями та їхніми батьками.

Також у закладі доцільно проводити самооцінювання та вимірювати якість освіти. Для цього заклад може розробити свої критерії та індикатори або скористатися системою

оцінювання, що застосовується під час інституційного аудиту.

Можуть використовуватися різні методи збору інформації для аналізу та оцінювання: анкетування, або індивідуальне інтерв'ю з вихованцями, батьками та педагогами, спостереження за ходом заняття та освітнім середовищем, внутрішні моніторинги тощо.

«Абетка для директора» є незамінним путівником при побудові ВСЗЯО у закладі, при проведенні оцінювання якості освітньої діяльності та якості освіти, і як результат – при плануванні з метою покращення якості діяльності та освіти.

Розбудову внутрішньої системи забезпечення якості освіти у ТБДЮ було розпочато після опрацювання «Абетки для директора», перегляду вебінарів Державної служби якості освіти України та відео-консультацій управління Державної служби якості освіти.

У ТБДЮ наявні ресурси для організації освітнього процесу:

– типові освітні програми;
– статут закладу;
– стратегія розвитку закладу освіти;
– річний план роботи закладу освіти;
– освітня програма закладу освіти;
– штатний розпис закладу освіти;
– календарно-тематичне планування;
– методики й технології організації освітнього процесу;
– методика роботи з дітьми з особливими освітніми потребами;
– система матеріального та морального заохочення;
– плани підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Для ефективного управління Будинок дітей та юнацтва забезпечений такими компонентами інформаційної системи, як:

– сучасна мережа Інтернет;
– технічне забезпечення (комп'ютерне, мультимедійне обладнання, цифрові засоби: проєктор, фотокамера, проекційний екран, інтерактивна дошка);
– ліцензовані програмні продукти, електронні освітні ресурси;
– доступ до наявних освітніх веб-ресурсів (сайт закладу освіти, платформа для дистанційної освіти, веб-сайти, блоги педагогів);
– інформаційні ресурси навчального призначення (бази даних, програмне забезпечення, засоби зв'язку, комп'ютерні й телекомунікаційні мережі, радіо– та телеканали тощо).

З колективом обговорили мету розбудови системи – створення можливостей для підвищення якості освіти, пошук відповіді на питання «що робити, щоб заклад став успішним?», опрацювали вимоги, за якими будемо визначати якість освітньої діяльності та якість освіти, методи збору інформації, правила та процедури забезпечення функціонування системи.

Колеги ознайомилися із внеском кожного у результативність забезпечення якості, з очікуваними результатами.

На засіданні педради Тульчинського БДЮ було схвалено та затверджено наказом Положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти, розроблені Заходи.

Висновок

Результати самооцінювання обговорено з вихованцями, батьками та педагогами. До обговорення залучали експертів у сфері позашкільної освіти і органу управління освіти. Оприлюднення результатів самооцінювання засвідчило прозорість та інформаційну відкритість закладу.

Завдяки розбудові внутрішньої системи забезпечення якості освіти та регулярного самооцінювання заклад зможе:

– підвищувати якість освітніх послуг і забезпечувати довіру до результатів навчання;
– отримувати постійний зворотний зв'язок від учасників освітнього процесу щодо якості освіти, вчасно реагувати на ризики;
– постійно вдосконалювати освітнє середовище, систему оцінювання учнів, педагогічну діяльність, управлінські процеси;
– забезпечити прозорість діяльності закладу і готовність до змін в інтересах учасників освітнього процесу.

Результати проведення самооцінювання показали позитивні та негативні сторони роботи Тульчинського БДЮ, а також допомогли визначити шляхи вдосконалення освітньої діяльності. За результатами самооцінювання, колектив визначив рівень освітньої діяльності в закладі, підготував висновки та визначив шляхи вдосконалення освітньої діяльності, які стали частиною Плану розвитку закладу.

Річний план роботи закладу, що складений відповідно до структури ВСЯО, на наступний навчальний рік визначає конкретні кроки освітньої діяльності, виправлення проблемних питань.

Список використаних джерел

1. Бобровський М.В. Абетка для директора: Рекомендації для побудови внутрішньої системи якості освіти у закладі загальної середньої освіти/ М.В. Бобровський, С.І. Горбачов, О.О. Заплотинська. 2-е вид. перероб. і доп. К. : Державна служба якості освіти, 2021. 350 с.
2. Закон України «Про освіту»: прийнятий Верховною Радою України 5 вересня 2017 року // Відомості Верховної Ради України. 2017. №48 . С.21–27.
3. Закон України «Про позашкільну освіту»: Прийнятий Верховною Радою України 22 червня 2000 року // Відомості Верховної Ради України. 2000. №46. С.39–43.
4. Методичні рекомендації з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах позашкільної освіти від 29 вересня 2021 року. К. : Державна служба якості освіти, 2021.
5. Основні Положення та словник термінів. К. : Національний стандарт України, 2015.
6. Положення про Державну службу якості освіти України : від 07.12.2020. №01–11/78. К. : Міністерство юстиції України, 2020. 32 с.
7. Порядок проведення інституційного аудиту закладів позашкільної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 7 грудня 2021 року. К., 2021.
8. Про внесення змін до Положення про Державну службу якості освітиУкраїн: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 .12. 2020 р. №1222. К., 2020.
9. Про інструментарій для самооцінювання освітніх і управлінських процесів у закладах позашкільної освіти: Лист управління державної служби якості освіти у Вінницькій області від 3 серпня 2021 року. Вінниця, 2021.
10. Порядок проведення моніторингу якості освіти: Наказ МОН України від 16.01.2020 р. №54. К., 2020.
11. Про затвердження Методичних рекомендацій з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах позашкільної освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України від 30.11.2020 №1480. К., 2020.
12. Вергун Ю. Методика оцінювання освітніх та управлінських процесів закладу загальної середньої освіти / Ю.Вергун. К. : Державна служба якості освіти, 2020.

РОЗВИТОК НАУКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТА МОТИВАЦІЯ ДО УСПІХУ ВИХОВАНЦІВ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА УЧНІВ «ПОШУК» ДЕНЦ «КАМЕЛІЯ»

Теличко О.В.,

канд. біол. наук, завідувач відділення філії Дитячого естетико-натуралістичного центру «Камелія» Броварської міської ради Броварського району Київської області

У сучасних умовах глобальних кліматичних змін екологічна освіта трансформується з теоретичного інформування у практичне формування способу життя. Особливу роль у цьому процесі відіграють заклади позашкільної освіти. Кожна обдарована дитина – індивідуальність, яка потребує особливого підходу.

Саме в умовах закладу позашкільної освіти є можливість допомогти вихованцю розвинути в собі здібності до самореалізації, навчити та створити умови, за яких дитина буде готова до роботи над собою. Ідея формування творчо розвинутої особистості є провідною у діяльності нашого центру.

За 30 років існування установи вибудувалась система роботи з талановитими дітьми. З 2003 року активно проводилась навчально-дослідницька робота та працював первинний осередок Малої академії наук, який у 2022 році ми реорганізували у наукове товариство учнів «Пошук».

Розвиток потенціалу вихованців НТУ «Пошук» базується на принципі «навчання через дослідження». Завдяки сучасній матеріальній базі закладу – оранжереї,

навчально-дослідним ділянкам та лабораторіям – юні науковці мають змогу проводити експерименти, що відповідають рівню Малої академії наук України (МАН).

Багаторічні напрацювання видані окремими збірками: «Збірник навчально-дослідницьких робіт у теплиці», «Збірник навчально-дослідницьких робіт у ландшафтному саду», «Збірник навчально-дослідницьких робіт у живому куточку» та «Збірник науково-дослідницької роботи учнів-членів первинного осередку Малої Академії наук України ДЕНЦ «Камелія».

Головним чинником мотивації успішності вихованців насамперед вважаю рівень підготовки педагогічного колективу. Це свідчить про високий потенціал та педагогічну майстерність керівників гуртків.

Наступний важливий момент – чудова власна матеріально-технічна база. Ми маємо 2 навчальні корпуси, технічно оснащені кабінети, ландшафтний сад, оранжерею, живий куточок з акваріумним комплексом.

Центром напрацьовані тісні зв'язки з вищими навчальними закладами та науково-дослідними установами. Ми уклали угоди про співпрацю з Науково-дослідною лабораторією «Фармакології та експериментальної патології» відділення біологічних та біомедичних технологій Навчально-наукового центру «Інститут біології» Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національним ботанічним садом імені М.М. Гришка, Національним дендрологічним парком «Софіївка» НАН України, Переяславським державним педагогічним університетом імені Григорія Сковороди, Інститутом ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, з комунальним підприємством «Дарницьке лісове господарство».

Це надає нам чудову можливість використовувати наукову матеріально-технічну базу вище згаданих установ, отримувати посадковий матеріал для науково-дослідної роботи і відповідно консультації вузьких спеціалістів у тій чи іншій галузі.

Методичною службою розроблено низку рекомендацій для педагогів, які опікуються талановитими дітьми, Програму «Обдаровані діти», розраховану на 5 років та Положення, згідно якого працює наукове товариство учнів «Пошук».

Поступові кроки до великої науки наші діти роблять змалечку. Самі перші досліди та спостереження проводяться з вихованцями творчого об'єднання «Школа розвиваючого навчання», це діти 4–6 років. В рамках навчальної програми продовжують шлях досліджень учні віком 7–11 років.

І вже діти середнього шкільного віку, 6–7 класів, учні старшої ланки, які захоплюються експериментальною, пошуковою, дослідницькою діяльністю мають нагоду увійти до складу наукового товариства учнів «Пошук».

Основними завданнями наукового товариства є забезпечення потреб творчої учнівської молоді щодо самореалізації, інтелектуального та духовного розвитку; формування і розвиток дослідницьких компетентностей; виховання відповідальності за результати власних досліджень; формування критичного мислення, активної життєвої позиції.

Дослідницько-експериментальна діяльність виховує професійно зорієнтованих, озброєних відповідним науковим, дослідницьким інструментарієм молодих людей, які навчаючись в освітніх закладах, знають своє призначення, спрямування, наукове покликання і йдуть до закладів вищої освіти, чітко розуміючи, в якій науковій галузі вони хочуть працювати.

Традиційними формами навчання вихованців є лекції, семінари, практичні заняття, ділові ігри, проекти, екскурсії, індивідуальні науково-дослідні роботи.

Слухачі середнього шкільного віку, підлітки 6–7 класів, що входять до складу наукового товариства учнів «Пошук» набувають досвіду у:

- вивченні досягнень відповідних наукових галузей;
- самостійному науковому пошуку;
- усному виступі з рефератом перед гуртківцями у своєму закладі;
- написанні власної доповіді;
- беруть участь у Всеукраїнському конкурсі дослідницько-експериментальних робіт з природознавства «Юний дослідник»

Для вихованців старших класів роботу секцій наукового товариства спрямовано на задоволення інтересів та потреб особистості у додатковій освіті та ранньому професійному самовизначенні.

У нинішньому році 64 юних дослідники виявляли зацікавленість у роботі таких напрямів та секцій:

Хімія та біологія – секція ботаніки.

Екологія та аграрні науки – секції екології, охорони довкілля та раціонального природокористування, агрономії та ветеринарної медицини.

Літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство – секція літературної творчості та журналістики

Учні, вихованці та слухачі гуртків, що входять до складу наукового товариства є учасниками різноманітних обласних, всеукраїнських, міжнародних інтелектуальних конкурсів, турнірів, олімпіад і виявляють високий рівень підготовки та творчі здібності.

Визначними заходами є щорічний конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН, Всеукраїнський та міжнародний конкурс «Еко-Техно Україна (ISEF)», Всеукраїнський біологічний форум учнівської та студентської молоді «Дотик природи», Всеукраїнська науково-технічна виставка-конкурс молодіжних інноваційних проєктів «Майбутнє України», науково-освітній проект «Учителі та учні досліджують явище цвітіння водойм в Україні», у яких беруть участь наші вихованці

Восени 2021 року наш заклад пройшов процедуру афіліації на Міжнародний конкурс Олімпіада Геніїв. А вже на початку 2022 року 8 кращих вихованців центру подали на конкурс власні екологічні проекти у номінаціях «Наука», «Креативне письмо» та «Мистецтво». За 4 роки участі у конкурсі наші вихованці здобули 1 гран-прі, 8 золотих медалей, 8 срібних, 5 бронзових та 8 почесних відзнак.

Юні екологи ДЕНЦ «Камелія» здійснюють дослідження за протоколами GLOBE та є учасниками даної міжнародної науково-освітньої програми, яка надає можливість учням та громадянам з усього світу брати участь у процесі збору даних та наукових дослідженнях для того щоб робити внесок у наше розуміння Землі як системи та навколишнього середовища.

Радою наукового товариства «Пошук» періодично проводяться зібрання членів товариства з метою обговорення та вирішення актуальних проблем навчання, організації спільних проєктів з науковими установами.

Приємно, що традиційно у місті проходить щорічне свято талановитої молоді, на якому вшановуються переможці конкурсів, олімпіад та відзначаються почесними грамотами міського голови.

Також у закладі щороку у травні проходить церемонія нагородження призерів на святі «Зірковий олімп «Камелії».

Мотивація до успіху: від цікавості до визнання. Питання мотивації є ключовим у роботі НТУ «Пошук». Успіх вихованця — це не лише диплом, а зміна свідомості. Основними стимулами для учнів виступають:

Соціальне визнання: участь у конкурсах, всеукраїнських зборах юних ботаніків та екологів дає підліткам відчуття причетності до наукової спільноти України.

Конкурентоспроможність: досвід публічних виступів та захисту власних проєктів формує критичне мислення, ораторське мистецтво, які є важливими для сучасної молоді.

Зв'язок з майбутнім: наші випускники НТУ «Пошук» обирають професії у сфері медицини, біотехнологій та екології, розглядаючи заняття в ДЕНЦ «Камелії» як професійний старт.

У нас панує атмосфера партнерства. Педагог виступає як коуч та наставник. Індивідуальні консультації, підтримка під час перших невдач в експериментах та спільна радість від перемог на обласних та всеукраїнських етапах різноманітних конкурсів – саме це створює стійку мотиваційну базу.

Майбутнє України нерозривно пов'язане з розвитком інтелекту нації. Щоб вийти на траєкторію сталого економічного розвитку, побудувати відкрите демократичне суспільство з європейським рівнем життя, сьогодні вкрай необхідно акумулювати творчі інтелектуальні сили, виявити обдаровану молодь і допомогти їй опанувати сучасні знання, аби вона могла швидко й конструктивно відповідати на вимоги часу. Саме тому нам педагогам необхідно створити якісно новий суспільний клімат, що сприятиме розвитку новацій та самореалізації вихованця.

РОЗВИТОК ПРОФІЛЬНОЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: КООРДИНАЦІЙНА ФУНКЦІЯ ТА МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ

Плешко Петро Денисович,

директор
Чернівецького обласного центру
науково-технічної творчості
учнівської молоді

В умовах децентралізації управління освітою особливої ваги набуває роль обласного закладу позашкільної освіти як координатора розвитку профільних напрямів у межах регіону. Його діяльність ґрунтується на положеннях Закону України «Про освіту» та Закону України «Про позашкільну освіту», які визначають необхідність забезпечення доступності та якості позашкільної освіти.

Обласний заклад виконує функції регіонального ресурсного, методичного та організаційного центру, що забезпечує системний розвиток відповідного напряму (зокрема науково-технічного) у територіальних громадах.

Основні функції обласного закладу як координатора:

Організаційно-координаційна функція:

- координація діяльності закладів позашкільної освіти регіону;
- узгодження планів роботи територіальних громад;
- формування єдиної регіональної стратегії розвитку напряму;
- організація обласних етапів конкурсів, змагань, виставок.
- Методична функція:
- надання консультативної допомоги педагогам громад;
- організація семінарів, тренінгів, майстер-класів;
- розроблення та апробація освітніх програм;
- впровадження інноваційних методик (STEM, проєктне навчання, цифрові технології).

Аналітико-моніторингова функція:

- збір та аналіз статистичних даних щодо діяльності гуртків;
- оцінювання ефективності освітніх програм;
- виявлення потреб громад у кадровому та матеріально-технічному забезпеченні;
- прогнозування розвитку мережі гуртків.
- Інноваційно-ресурсна функція:
- створення та розвиток STEM-лабораторій;
- формування спільних ресурсних центрів;
- залучення грантових та інвестиційних ресурсів;
- апробація нових освітніх моделей.
- Комунікаційна функція:
- налагодження горизонтальних зв'язків між громадами;
- створення професійних спільнот педагогів;
- популяризація науково-технічної творчості серед молоді.

Реформа місцевого самоврядування передбачає передачу значної частини повноважень у сфері освіти територіальним громадам. У цьому контексті обласний заклад виконує роль інтегратора та методичного партнера.

Основними формами взаємодії є:

- Договірне партнерство
- укладання угод про співпрацю;
- спільне планування освітніх заходів;
- реалізація міжгромадських проєктів.

Методичний супровід

- консультування щодо відкриття гуртків;
- допомога у підготовці педагогічних кадрів;
- супровід участі у конкурсах та змаганнях.

Ресурсна підтримка

- проведення виїзних лабораторій та мобільних STEM-студій;
- організація навчально-тренувальних зборів.

Проєктна взаємодія

- підготовка грантових заявок;
- участь у регіональних і міжнародних програмах;

Ефективна взаємодія обласного закладу з територіальними громадами сприяє забезпеченню рівного доступу дітей до якісної позашкільної освіти, зменшенню освітніх диспропорцій між громадами, підвищенню

професійного рівня педагогів, формуванню регіональної STEM-екосистеми, розвитку людського капіталу громади.

Таким чином, обласний заклад позашкільної освіти виступає стратегічним координатором розвитку науково-технічного напряму, забезпечуючи цілісність освітнього простору регіону, підтримку територіальних громад та формування інноваційного потенціалу молоді.

Чернівецький обласний центр науково-технічної творчості учнівської молоді (далі – Центр) є закладом позашкільної освіти обласного підпорядкування, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері розвитку науково-технічної творчості дітей та учнівської молоді в регіоні.

Центр здійснює свою діяльність відповідно до положень Закону України «Про позашкільну освіту» та Закону України «Про освіту», а також регіональних програм розвитку освіти. Основною метою діяльності закладу є створення умов для розвитку технічних здібностей, формування інженерного мислення, підтримки обдарованої молоді та сприяння професійному самовизначенню здобувачів освіти.

Центр функціонує як регіональний осередок науково-технічного напряму позашкільної освіти та забезпечує організацію гурткової роботи за такими профілями:

- робототехніка та програмування;
- 3D-моделювання;
- радіоелектронне конструювання;
- автомоделювання;
- картинг;
- інформаційні технології;
- початкове технічне конструювання;
- інші напрями технічної творчості.

Освітній процес має практико-орієнтований характер і спрямований на створення реальних технічних продуктів, участь у змаганнях, конкурсах, виставках на обласному та всеукраїнському рівнях.

Як заклад обласного рівня, Центр виконує координаційну функцію щодо розвитку науково-технічного напряму в територіальних громадах Чернівецької області. Зокрема, він:

- здійснює методичний супровід педагогів громад;
- організовує обласні етапи конкурсів, виставок та змагань технічної творчості;
- проводить семінари, тренінги, майстер-класи для керівників гуртків;
- координує участь вихованців області у всеукраїнських заходах;
- узагальнює та поширює кращі педагогічні практики.

Центр виступає ресурсною базою для проведення навчально-тренувальних зборів, консультацій, презентацій інноваційних освітніх технологій.

В умовах модернізації освіти Центр активно впроваджує елементи STEM-підходу, що передбачає інтеграцію науки, технологій, інженерії та математики через проєктну діяльність. Освітні програми орієнтовані на:

- розвиток дослідницьких навичок;
- формування алгоритмічного мислення;
- використання цифрових інструментів для моделювання;
- командну роботу над інженерними проєктами.

Центр також розширює партнерську взаємодію із закладами загальної середньої освіти, професійної та вищої освіти, громадськими організаціями та органами місцевого самоврядування з метою формування регіональної STEM-екосистеми.

Діяльність Чернівецького обласного центру науково-технічної творчості учнівської молоді має важливе соціально-освітнє значення, оскільки:

- забезпечує доступ дітей області до якісної профільної позашкільної освіти;
- сприяє ранній профорієнтації у технічних та інженерних сферах;
- підтримує розвиток обдарованої молоді;
- формує кадровий потенціал регіону;
- зменшує освітні диспропорції між громадами.

Отже, Центр виступає не лише освітнім закладом, а й регіональним координаційним та інноваційним осередком розвитку науково-технічної творчості учнівської молоді, що забезпечує реалізацію принципу безперервності та профільності позашкільної освіти.

Діяльність Чернівецького обласного центру науково-технічної творчості учнівської молоді здійснюється у тісній взаємодії з Департаментом освіти і науки Чернівецької обласної державної адміністрації, територіальними громадами області та органами місцевого самоврядування.

Нормативно-управлінський рівень взаємодії:

ЧОЦНТТУМ функціонує відповідно до державної освітньої політики, що формується Міністерством освіти і науки України, та реалізує регіональні програми розвитку освіти, затверджені на рівні обласної державної адміністрації.

У межах цієї взаємодії:

- погоджуються річні плани роботи Центру;
- визначаються пріоритетні напрями розвитку науково-технічної творчості;
- здійснюється контроль за виконанням обласних програм;
- координується підготовка звітності та аналітичних матеріалів.

Таким чином, Центр виступає виконавцем регіональної освітньої політики у сфері технічної позашкільної освіти.

Координація діяльності територіальних громад:

В умовах децентралізації особливого значення набуває співпраця з територіальними громадами Чернівецької області. ЧОЦНТТУМ здійснює методичний супровід гуртків технічного спрямування в громадах; організовує обласні семінари та наради для керівників закладів позашкільної освіти; координує проведення обласних етапів конкурсів, фестивалів, виставок і змагань; надає консультаційну допомогу щодо відкриття нових гуртків (робототехніка, 3D-моделювання, програмування тощо).

Органи управління освітою територіальних громад, у свою чергу формують запит на нові освітні послуги; забезпечують кадрове наповнення гуртків; створюють матеріально-технічні умови для розвитку технічної творчості; сприяють участі вихованців у обласних заходах.

Аналітично-моніторингова функція:

Центр здійснює збір та узагальнення інформації про мережу гуртків науково-технічного напряму; аналіз охоплення дітей технічною творчістю в громадах; визначення кадрових та ресурсних потреб; підготовку пропозицій щодо розвитку STEM-інфраструктури регіону.

Отримані дані використовуються Департаментом освіти і науки для стратегічного планування розвитку позашкільної освіти в області.

Міжвідомча взаємодія обласного закладу позашкільної освіти з органами управління освітою в Чернівецькій області має системний, багаторівневий характер. Вона поєднує управлінські, методичні, аналітичні й проєктні механізми співпраці, що забезпечують розвиток науково-технічного напряму позашкільної освіти та рівний доступ дітей області до сучасних освітніх можливостей.

Організація обласних масових заходів:

Важливим напрямом міжвідомчої взаємодії є спільна організація та проведення заходів. Чернівецький обласний центр науково-технічної творчості учнівської молоді є регіональним координатором масових заходів науково-технічного напряму в Чернівецькій області та забезпечує організацію і проведення обласних етапів всеукраїнських конкурсів, виставок і змагань з технічної творчості. Департамент освіти і науки забезпечує організаційно-розпорядчу підтримку (накази, фінансування, координацію), а ЧОЦНТТУМ — безпосередню методичну та практичну реалізацію.

Проведення конкурсів і змагань здійснюється відповідно до планів масових заходів, затверджених органами управління освітою.

Обласний центр виконує функції формування регіонального календаря технічних заходів; розроблення умов проведення та критеріїв оцінювання; створення та координації роботи журі; організаційно-методичного супроводу учасників із територіальних громад; забезпечення підготовки переможців до участі у всеукраїнських етапах.

У Центрі традиційно проводяться заходи за такими напрямами:

- обласні виставки-конкурси науково-технічної творчості;
- конкурси винахідницьких та раціоналізаторських розробок;
- презентації STEM-проєктів;
- фестивалі технічної творчості;
- автомодельний спорт (радіокеровані та трасові моделі);
- авіамодельний спорт;
- змагання з робототехніки та програмування.

Метою таких заходів є демонстрація практичних досягнень гуртківців, популяризація інженерної діяльності та розвиток креативного мислення. Змагання формують технічну майстерність, дисципліну, відповідальність та навички командної роботи. Такі заходи сприяють розвитку алгоритмічного мислення, умінню працювати з цифровими інструментами та вирішувати прикладні технічні завдання.

Проведення конкурсів і змагань має важливе педагогічне значення, оскільки стимулює мотивацію до поглибленого вивчення технічних дисциплін, сприяє ранній професійній орієнтації, формує конкурентоспроможність і впевненість у власних силах, розвиває інженерне та проєктне мислення, інтегрує позашкільну освіту у регіональну STEM-екосистему.

Однією з важливих умов ефективного функціонування позашкільної освіти є забезпечення наступності та безперервності навчання, що відбувається в подальшому розвитку інтересів, здібностей і професійного самовизначення вихованців. У науково-технічному напрямі позашкільної освіти така наступність реалізується через формування освітньої траєкторії від початкового ознайомлення з технічною творчістю до свідомого вибору майбутньої професії.

На базі Чернівецького обласного центру науково-технічної творчості учнівської молоді вихованці мають можливість долучатися до гуртків різних профілів: радіоелектронного конструювання, робототехніки, програмування, автомоделювання, 3D-моделювання та інших напрямів технічної творчості. Під час занять учні отримують первинні інженерні знання, практичні навички роботи з електронними компонентами, програмними середовищами, цифровими технологіями та конструкторськими інструментами.

Такі заняття забезпечують важливу профорієнтаційну функцію, допомагають вихованцям визначитися з подальшим освітнім маршрутом. Наступним етапом освітньої траєкторії може стати вступ до закладів фахової передвищої або професійної освіти технічного спрямування, зокрема до Чернівецького вищого професійного училища радіоелектроніки або Чернівецького політехнічного фахового коледжу, індустріального фахового коледжу, відокремленого структурного підрозділу – коледжу Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича. У цих закладах здобувачі освіти поглиблюють отримані раніше знання та набувають професійних компетентностей у галузі електроніки, комп'ютерних технологій, автоматизації та технічного обслуговування електронних систем.

Подальшим рівнем освітнього зростання може бути навчання в закладах вищої освіти, зокрема в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, де функціонує Навчально-науковий інститут фізико-технічних та комп'ютерних наук. Тут студенти отримують фундаментальну підготовку з фізики, електроніки, комп'ютерних технологій, інформаційних систем та інженерних дисциплін.

Отже, формується цілісна освітня траєкторія:

позашкільна технічна творчість професійна або фахова передвища освіта вища технічна освіта.

Важливим чинником забезпечення такої наступності є партнерська співпраця між закладами освіти різних рівнів. Вона реалізується шляхом проведення спільних заходів, екскурсій до навчальної лабораторії, профорієнтаційних зустрічей, участі викладачів у майстер-класах та науково-технічних заходах для вихованців гуртків.

Отже, система взаємодії між позашкільною, професійною та вищою освітою в Чернівецькій області створює умови для безперервного розвитку технічних здібностей молоді, підвищення ранньої професійної орієнтації та підготовки майбутніх фахівців інженерно-технічного профілю.

Чернівецький обласний центр науково-технічної творчості учнівської молоді залучає ресурси Чернівецького національного університету (академічні експертизи, наукові лабораторії, викладачів) для участі в освітніх заходах, конкурсах та STEM-фестивалях, зокрема для оцінювання учнівських STEM-проєктів та популяризації технічної творчості. Такий формат співпраці сприяє реалізації діяльності центру на обласному рівні та мотивації учнів до продовження навчання в університетській науково-освітній сфері.

Політехнічний коледж у Чернівцях є одним із провідних закладів фахової передвищої освіти, що готує молодших спеціалістів за технічними напрямами, зокрема у галузях електроніки, електронних комунікацій, приладобудування, програмування та радіотехніки.

Співпраця Центру з коледжем реалізується через:

- залучення педагогів та студентів коледжу до проведення майстер-класів і практичних занять для гуртківців Центру;
- організацію профорієнтаційних заходів, презентацій освітніх програм та екскурсій;

- участь вихованців Центру у навчальних практиках або лабораторних заняттях на базі коледжу;
- участь у профільних виставках, конкурсах та змаганнях технічної творчості на обласному рівні.

Такий формат співпраці важливий для формування професійних траєкторій дітей із позашкільної освіти до фахової підготовки в технічних спеціальностях.

Чернівецьке вище професійне училище радіоелектроніки — державний заклад професійно-технічної освіти, що здійснює підготовку кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів у галузі електроніки, електричної інженерії та радіоелектроніки, операторів БПЛА.

Співпраця між Центром і училищем створює передумови для взаємодії у таких напрямах:

- профорієнтація — повідомлення про набір та професії училища можуть бути поширені через активності Центру серед вихованців та їхніх батьків;
- освітні заходи — училище може виступати базою для демонстрації практичних навичок та лабораторій для найстарших гуртківців Центру;
- обмін експертизою — педагогічні та технічні фахівці можуть бути залучені до роботи з гуртківцями, консультацій, допомоги в організації тематичних майстер-класів чи проєктів.

Список використаних джерел

1. Intel. Навички 21 століття – Методична скарбничка – Тренери – Шлях до успіху [Електронний ресурс] / Intel – Режим доступу до ресурсу: http://uspih.iteach.com.ua/for-trainers/treasury/21century.
2. STEM-освіта [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://imzo.gov.ua/stem-osvita/.
3. Бех І.Д. Особистісно орієнтоване виховання. Київ : Либідь, 2003.
4. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) до 2027 року. Київ : Кабінет Міністрів України, 2020.
5. Кремень В.Г. Філософія освіти XXI ст. Київ : Грамота, 2011.
6. Лозова О., Гончарова Н. Засоби STEM-навчання // Методист. 2017. № 9. с. 28–30.
7. Михайлюк А.А. STEM-освіта – трансдисциплінарний підхід навчання // Інноваційні технології навчання обдарованої молоді: матеріали IX-ї Міжнародної науково-практичної конференції, 7–8 грудня 2017 року, м. Київ. К. : Інститут обдарованої дитини, 2017. с. 209.
8. МОН зацікавлено співпрацювати з LEGO для використання їхніх методик вивчення математики, фізики та інших природничих дисциплін через робототехніку, – Міністр [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://mon.gov.ua/usinovivni/novini/2017/05/06/mon-zaczikavleno-spivpraczyuvati-z-lego-dlya-vikoristannya-yixnix-metodik-vivchennya-matematiki/.
9. Методичні рекомендації щодо розвитку STEM-освіти у закладах загальної середньої та позашкільної освіти / Інститут модернізації змісту освіти. Київ, 2025.
10. Методичні рекомендації щодо організації освітньої діяльності науково-технічного напряму позашкільної освіти в умовах розвитку STEM-освіти. Київ : Український державний центр позашкільної освіти, 2024.
11. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2030 року. Київ, 2020.
12. План заходів щодо реалізації Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) до 2027 року. Київ : Кабінет Міністрів України, 2021.
13. Сисоєва С.О. Педагогіка творчості. Київ : КМПУ, 2012.
14. Департамент освіти і науки Чернівецької обласної державної адміністрації https://www.facebook.com/doncv.gov.ua.
15. Інститут фізико-технічних та комп'ютерних наук . Інформаційні матеріали факультету https://ptcsi.chnu.edu.ua/.
16. Чернівецький обласний центр науковотехнічної творчості учнівської молоді https://ocnttum.com/.
17. Чернівецький політехнічний фаховий коледж. Офіційний сайт закладу освіти https://polytech.cv.ua/.
18. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради України. 2017. №38–39.
19. Закон України «Про позашкільну освіту». Відомості Верховної Ради України. 2000. №46.

ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА ЯК СКЛАДОВА ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ

Дерев'янко Юлія,

директор Лохвицького міського центру дитячої та юнацької творчості

Актуальність теми дослідження зумовлена зростанням ролі освіти у формуванні гармонійно та всебічно розвиненої особистості в умовах сучасного суспільства. Процеси глобалізації, цифровізації, соціально-економічних трансформацій та зростання інформаційних потоків вимагають від людини не лише ґрунтовних знань, а й розвинених життєвих компетентностей, здатності до саморозвитку, соціальної адаптації та навчання впродовж життя.

Особливої актуальності в цьому контексті набуває проблема збалансованого розвитку дітей та молоді, який передбачає гармонійне поєднання інтелектуального, фізичного, духовного, творчого та соціального розвитку. Саме позашкільна освіта відіграє важливу роль у забезпеченні такого розвитку, доповнюючи систему формальної шкільної освіти та розширюючи її можливості.

Позашкільна освіта створює умови для виявлення й розвитку здібностей, інтересів та обдарувань дітей і молоді, сприяє їх самореалізації, формуванню активної громадянської позиції, соціальної відповідальності та навичок міжособистісної взаємодії. Вона охоплює різноманітні напрями діяльності: художньо-естетичний, науково-технічний, еколого-натуралістичний, туристсько-краєзнавчий, спортивний та інші.

Метою роботи є дослідження ролі позашкільної освіти як складової збалансованого розвитку особистості та визначення перспектив її розвитку в сучасних умовах.

Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання: – розкрити поняття та сутність позашкільної освіти;

– проаналізувати історичні аспекти розвитку позашкільної освіти в Україні;

– охарактеризувати нормативно-правове забезпечення позашкільної освіти;

– визначити сутність збалансованого розвитку особистості;

– дослідити роль позашкільної освіти у формуванні ключових компетентностей;

– проаналізувати сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку позашкільної освіти в Україні.

Об'єкт дослідження – система позашкільної освіти в Україні.

Предмет дослідження – позашкільна освіта як чинник збалансованого розвитку особистості.

У роботі використано такі методи дослідження: аналіз і синтез наукових джерел, порівняння, узагальнення, системний та структурно-функціональний підходи.

Поняття та сутність позашкільної освіти

Сучасна система освіти спрямована не лише на передачу знань, а й на формування всебічно розвиненої особистості, здатної до самореалізації, адаптації в суспільстві та навчання впродовж життя. У цьому контексті важливе місце посідає позашкільна освіта, яка є невід'ємною складовою освітнього простору України.

Позашкільна освіта визначається як цілеспрямований процес навчання, виховання та розвитку дітей і молоді у вільний від основного навчання час, що здійснюється в закладах позашкільної освіти або інших установах та організаціях. Вона спрямована на задоволення освітніх, культурних, творчих і соціальних потреб особистості, розвиток її здібностей, інтересів та нахилів.

Сутність позашкільної освіти полягає у створенні сприятливого середовища для самовираження та самореалізації дитини. На відміну від формальної освіти, вона характеризується добровільністю участі, варіативністю змісту та форм організації освітнього процесу, орієнтацією на індивідуальні потреби та можливості здобувачів освіти. Саме ці особливості забезпечують її високу ефективність у розвитку творчого потенціалу особистості.

Позашкільна освіта виконує низку важливих функцій, серед яких освітня, виховна, розвивальна, соціалізуюча та компенсаторна.

Освітня функція полягає у поглибленні та розширенні знань, умінь і навичок, виховна — у формуванні ціннісних орієнтацій та моральних якостей, а розвивальна — у розвитку здібностей, мислення та креативності.

Отже, позашкільна освіта є важливим чинником гармонійного та збалансованого розвитку особистості, оскільки поєднує освітній процес із творчою діяльністю, спілкуванням та соціальною практикою.

Історичний розвиток позашкільної освіти в Україні

Історичні витоки позашкільної освіти в Україні сягають кінця XIX — початку XX століття, коли почали з'являтися перші громадські ініціативи, спрямовані на організацію змістовного дозвілля дітей та молоді. Це були різноманітні гуртки, клуби, товариства та культурно-просвітницькі об'єднання, діяльність яких мала переважно виховний і розвивальний характер.

У період радянської влади система позашкільної освіти набула масового та централізованого характеру. Було створено широку мережу палаців піонерів, станцій юних техніків, юних натуралістів, туристів та спортивних шкіл. Незважаючи на ідеологічну спрямованість, ці заклади забезпечували доступність позашкільної освіти та сприяли розвитку творчих і технічних здібностей дітей.

З проголошенням незалежності України відбулися суттєві зміни в системі позашкільної освіти. Вона почала орієнтуватися на демократичні цінності, особистісно орієнтований підхід та принципи гуманізації освіти. Змінився зміст освітніх програм, розширився спектр напрямів діяльності, зросла увага до індивідуальних потреб і можливостей дитини.

Сучасний етап розвитку позашкільної освіти характеризується інтеграцією в європейський освітній простір, упровадженням інноваційних форм і методів роботи, а також прагненням до забезпечення рівного доступу до освітніх послуг для всіх дітей незалежно від місця проживання чи соціального статусу.

Нормативно-правове забезпечення позашкільної освіти

Функціонування та розвиток позашкільної освіти в Україні здійснюється на основі чітко визначеної нормативно-правової бази, яка регламентує її цілі, завдання, організаційні форми та зміст діяльності. Законодавчі акти визначають позашкільну освіту як складову системи освіти України та гарантують право дітей і молоді на її здобуття.

Нормативно-правове забезпечення спрямоване на створення умов для розвитку мережі закладів позашкільної освіти, забезпечення їх фінансової та матеріально-технічної підтримки, а також підвищення якості освітніх послуг. Важливим аспектом є забезпечення доступності позашкільної освіти та дотримання принципу рівних можливостей для всіх здобувачів освіти.

Поняття збалансованого розвитку та його складові

Збалансований розвиток особистості – це процес гармонійного поєднання різних аспектів розвитку дитини, зокрема інтелектуального, фізичного, емоційного, соціального та духовного. Інтелектуальний розвиток забезпечує здатність до мислення, аналізу, синтезу інформації, розвитку креативності та логіки. Фізичний компонент включає зміцнення здоров'я, розвиток рухових навичок, витривалості та гнучкості. Емоційний розвиток передбачає формування здатності усвідомлювати власні почуття, управляти емоціями та адаптуватися до різних життєвих ситуацій. Соціальний розвиток спрямований на формування комунікативних навичок, уміння працювати у колективі, вирішувати конфлікти та брати відповідальність за свої дії. Духовний розвиток полягає у формуванні цінностей, моральних орієнтирів, усвідомленні власної ролі в суспільстві та розумінні сенсу власної діяльності.

Збалансований розвиток потребує створення системних умов: наявності різноманітних освітніх програм, підтримки педагогів, взаємодії з родиною та громадою, а також регулярного моніторингу прогресу. Лише за таких умов дитина може максимально розкрити свій потенціал і розвиватися гармонійно.

Вплив позашкільної освіти на інтелектуальний розвиток

Позашкільна освіта є потужним інструментом розвитку інтелектуальних здібностей учнів. Участь у науково-технічних гуртках, дослідницьких проєктах, програмуванні, робототехніці та експериментальних лабораторіях сприяє розвитку логічного мислення, критичного аналізу, здатності вирішувати проблеми та знаходити нестандартні рішення. Діти набувають навичок самостійного

планування діяльності, формулювання завдань, проведення дослідів та аналізу результатів. Регулярні інтелектуальні заняття підвищують зацікавленість у навчанні, стимулюють допитливість та бажання розширювати власні знання. Такі програми допомагають формувати практичні уміння, що знадобляться у майбутньому навчанні та професійній діяльності, а також сприяють розвитку творчого мислення та інноваційних підходів до вирішення завдань.

Вплив позашкільної освіти на соціальний та емоційний розвиток

Соціальний та емоційний розвиток дітей значно посилюється через участь у гуртковій, командній та волонтерській діяльності. Колективні проєкти, театральні студії, музичні гуртки та культурні заходи сприяють формуванню комунікативних навичок, умінню співпрацювати, взаємодіяти з різними людьми та вирішувати конфліктні ситуації. Діти навчаються ефективно спілкуватися з однолітками та дорослими, слухати інших і висловлювати власну думку, працювати в команді та брати на себе відповідальність. Заняття мистецтвом, драматургією або участь у творчих конкурсах дозволяють краще усвідомлювати власні емоції, формувати емоційну стабільність, розвивати емпатію та самовираження. Крім того, соціальні активності допомагають учням відчувати себе частиною громади, формують почуття солідарності та відповідальності за колективний результат, що є важливим аспектом гармонійного розвитку особистості.

Основні напрями діяльності закладів позашкільної освіти

На сьогодні в Україні функціонує понад 8 тисяч закладів позашкільної освіти, що охоплюють художньо-естетичний, науково-технічний, туристсько-краєзнавчий, фізкультурно-спортивний, еколого-натуралістичний та соціально-реабілітаційний напрями. Діяльність цих закладів регламентується Законом України «Про позашкільну освіту», Державними стандартами та методичними рекомендаціями МОН України.

Сучасна позашкільна освіта включає широкий спектр форм роботи: гуртки, студії, секції, школи за інтересами, клуби юних дослідників, науково-практичні лабораторії, спортивні секції та творчі об'єднання. Більшість закладів працює як комунальні установи, але активно розвивається і приватний сектор, який пропонує інноваційні освітні послуги, зокрема у сфері IT, робототехніки, дизайну та іноземних мов.

Особливу увагу приділяють розвитку мережі дитячо-юнацьких центрів, що об'єднують різні напрямки діяльності та дозволяють комплексно розвивати інтелектуальні, творчі, фізичні та соціальні навички дітей. Важливою тенденцією є впровадження дистанційних та змішаних форм навчання, що дозволяє забезпечити доступність позашкільної освіти у віддалених регіонах та в умовах карантинних обмежень.

Проблеми та виклики у сфері позашкільної освіти

Незважаючи на значні досягнення, система позашкільної освіти в Україні стикається з рядом проблем. Основні з них:

Фінансування: бюджетні видатки на матеріально-технічне забезпечення закладів, оновлення обладнання та підвищення кваліфікації педагогів залишаються недостатніми.

Доступність: нерівномірний розподіл закладів, особливо в сільській місцевості та малих містах, обмежує можливості для участі всіх дітей.

Мотивація педагогів: низька заробітна плата та обмежені перспективи кар'єрного зростання знижують зацікавленість фахівців у розвитку освітніх програм.

Інфраструктура та технології: недостатнє оснащення сучасними навчальними технологіями та цифровими ресурсами обмежує якість освітніх послуг.

Моніторинг та оцінка результатів: відсутність системного підходу до оцінювання ефективності позашкільної освіти ускладнює аналіз досягнень та внесення коректив у програми.

Перспективи розвитку та шляхи вдосконалення позашкільної освіти

Перспективи розвитку позашкільної освіти в Україні пов'язані з впровадженням інноваційних методів навчання, розширенням доступу та підвищенням якості освітніх послуг. Основні напрями розвитку:

Модернізація змісту та форм діяльності: створення програм, що відповідають сучасним потребам суспільства та сприяють розвитку ключових компетентностей.

Підвищення професійної кваліфікації педагогів: організація тренінгів, курсів підвищення кваліфікації, участь у науково-практичних конференціях.

Впровадження дистанційних та змішаних форм навчання: забезпечення доступу до позашкільної освіти для дітей із віддалених регіонів.

Формування партнерств: співпраця з громадськими організаціями, університетами, підприємствами для реалізації спільних проєктів та забезпечення практичного досвіду.

Система оцінки результатів: розробка інструментів моніторингу та оцінювання досягнень учнів і ефективності педагогічної діяльності.

Інтеграція сучасних технологій, активна участь громади та впровадження компетентнісного підходу дозволяють підвищити ефективність позашкільної освіти та забезпечити її роль у формуванні гармонійно розвиненої особистості. Збалансований розвиток дітей та молоді стає реальністю завдяки комплексному підходу, що поєднує інтелектуальний, творчий, соціальний та фізичний аспекти навчальної діяльності.

Висновки

У процесі дослідження встановлено, що позашкільна освіта є важливою складовою освітньої системи України, яка доповнює формальну освіту та створює умови для всебічного розвитку дітей і молоді. Аналіз наукових джерел і нормативно-правової бази підтвердив її значну роль у формуванні компетентностей, розвитку здібностей, інтересів і творчого потенціалу особистості.

Дослідження засвідчило, що позашкільна освіта пройшла тривалий шлях розвитку та сьогодні забезпечує сприятливе середовище для інтелектуального, фізичного, емоційного, соціального й духовного становлення особистості. Добровільність участі, різноманітність напрямів діяльності та орієнтація на індивідуальні потреби здобувачів освіти роблять її ефективним інструментом соціалізації, самореалізації та формування активної громадянської позиції.

Водночас аналіз сучасного стану галузі виявив низку проблем, серед яких недостатнє фінансування, застаріла матеріально-технічна база, кадрові труднощі та нерівний доступ до позашкільної освіти, особливо в сільській місцевості. Їх вирішення потребує комплексного підходу на державному й місцевому рівнях.

Перспективи розвитку позашкільної освіти пов'язані з упровадженням інноваційних освітніх технологій, цифровізацією освітнього процесу, оновленням змісту програм, підвищенням професійної компетентності педагогів і розширенням партнерства з громадськими організаціями та громадами.

Отже, позашкільна освіта є важливим чинником збалансованого розвитку особистості та має значний потенціал для формування всебічно розвинених, соціально активних і конкурентоспроможних громадян. Її подальший розвиток є необхідною умовою підвищення якості освіти та сталого розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту».

2. Закон України «Про позашкільну освіту».

3. Бех І.Д. Виховання особистості. К.: Либідь, 2008.

4. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні. К.: Грамота, 2011.

5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. К.: Радянська школа, 1977.

6. Концепція розвитку позашкільної освіти в Україні.

7. Наукові статті з педагогіки та психології розвитку особистості.

8. Матеріали Міністерства освіти і науки України.

ВИЯВЛЕННЯ, РОЗВИТОК І РЕАЛІЗАЦІЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Борисенко Ігор Володимирович,

директор
Донецького обласного центру
технічної творчості дітей та юнацтва

Актуальність теми. За умов реформування системи національної освіти, піднесення ролі творчої особистості в суспільстві значної актуальності набула система роботи з обдарованими дітьми. Перспективним шляхом її розв'язання стала організація такого педагогічного процесу, який започаткував методику пошуку та відбору обдарованих вихованців і створив умови для розвитку їх природного творчого потенціалу. Проблема розвитку творчих здібностей особистості є однією з центральних в педагогіці, оскільки прогрес суспільства – це шлях постійної творчості, долання стереотипів і вироблення нових, нестандартних, часто несподіваних ідей, оригінальних підходів і шляхів до їх втілення.

Одним з головних педагогічних завдань при цьому є виховання людини, здатної акумулювати і творчо переосмислювати набутий досвід, досягнення людства в науці, культурі, мистецтві, розвивати технології. Це завдання відображене в Національній доктрині розвитку освіти в Україні, у якій підкреслюється необхідність застосовувати нові педагогічні технології особистісно зорієнтованого виховання для формування творчих здібностей вихованців. Наразі в позашкільній освіті, що традиційно будувалась, як суб'єкт-об'єктна система існує ряд протиріч: між рівнем реальних суспільних потреб та якістю знань і умінь, які отримує вихованець; між необхідністю опанування і використання керівником гуртка сучасних освітніх технологій та неефективними старими формами й методами підготовки педагогів до роботи з обдарованими учнями.

Актуальність мого дослідження полягає у своєчасному виявленні дитячої обдарованості, яка відіграє значну роль в процесі розвитку та формування творчої особистості гуртківця в гуртку радіоелектронного конструювання. Саме актуальність і недостатня теоретична та практична розробленість проблеми розуміння проявів дитячої обдарованості змусили мене працювати над обраною темою: «Виявлення, розвиток і реалізація творчих здібностей обдарованої особистості в закладі позашкільної освіти».

Мета роботи – дослідити особливості та шляхи розвитку творчих здібностей обдарованих у процесі навчання в закладі позашкільної освіти.

Така мета роботи ставить перед нами необхідність розв'язання таких завдань:

– розкрити зміст понять «обдаровані діти» «здібності» та «творчі здібності» у сучасній психології та педагогіці.

– розглянути основні умови розвитку творчих здібностей особистості.

Зробити висновок щодо специфіки розвитку творчих здібностей обдарованих дітей.

Об'єкт – творчі здібності гуртківців, педагогічний процес розвитку творчих здібностей.

Предмет – розвиток, виховання творчих здібностей гуртківців.

Проблема обдарованості, теорії та погляди педагогів минулого та сучасності

Діти тим талановитіші та розумніші, чим більше можливостей бути талановитими й розумними ми їм надамо.

О. Гредінарова

Обдарованість, психолого-педагогічні умови розвитку обдарованості

У XXI ст. окреслилися принципово нові риси світової цивілізації, пов'язані з особливостями функціонування постіндустріальних суспільств, інформаційних технологій, процесів глобалізації, що дає підстави стверджувати про формування нової цивілізації – ноосферно-космічної. Найбільшого успіху досягатимуть держави, які мають висококваліфіковані кадри у високотехнологічних галузях виробництва. Тому проблема обдарованості, творчості, інтелекту виходить на передній план у державній політиці, визначаючи пошук, навчання і виховання обдарованих дітей та молоді, стимулювання творчої праці, захист талантів.

Саме тому для збереження інтелектуального потенціалу нації, який є показником

духовного і матеріального поступу країни, дедалі актуальнішою стає проблема навчання і розвитку обдарованих дітей. Про це свідчать Укази Президента України про державну підтримку обдарованої молоді та про програму роботи з обдарованою молоддю, а також Закон Верховної Ради України «Про позашкільну освіту». Закон України «Про освіту» передбачає з метою розвитку здібностей, обдарувань і таланту дітей створення профільних класів (з поглибленим вивченням окремих предметів або початкової допрофесійної підготовки), спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів, навчально-виховних колективів, об'єднань. Найбільш обдарованим дітям держава надає підтримку і заохочує їх (виділяє стипендії, направляє на навчання і стажування до провідних вітчизняних і зарубіжних освітніх центрів) [10; 231].

Ні в кого не виникає сумніву, що прогрес цивілізації залежить від дітей: юних математиків, конструкторів, художників, музикантів, спортсменів, письменників, поетів, екологів, тощо.

Саме вони, наші обдаровані діти, потребують особливої уваги.

Обдаровані діти – майбутній цвіт нації, інтелектуальна еліта, гордість, честь України, її світовий авторитет. Недарма видатні діячі нашої держави надавали виняткового значення формуванню розумового потенціалу українського громадянства, вважаючи, що тільки еліта може просувати суспільство й державу до висот досконалості. І наше завдання полягає в тому, щоб дбайливо плекати таланти, починаючи з найменших літ.

Обдарованість – явище складне, багатогранне, це диво, яке природа дарує людям. І водночас воно настільки рідкісне, настільки дивовижне, що важко зрозуміти, чому саме ця людина вражає своїми неперевершеними успіхами в тій чи іншій галузі науки, мистецтва, літератури.

Обдарованість – це сукупність здібностей, які дозволяють індивіду досягти вагомих результатів в одному або декількох видах діяльності і давати суспільству користь.

Стосовно феномену обдарованості дитини існує дві протилежні точки зору. За соціальною концепцією визнається, що більшість дітей від народження однаково наділені розумом і різниця у рівні розвитку їх здібностей зумовлена різницею життєвих умов (Дж. Локк, К.А. Гельвецій, В.П. Єфроїмсон).

Друга – теорія генетичної спадковості, за якою обдарованість є вродженим, досить рідкісним явищем, що успадковується від батьків і навіть через покоління (Ф. Гальтон, Р. Стернберг).

Суперечність цих поглядів зникає, якщо вважати, що потенційна обдарованість дитини щодо різних видів діяльності притаманна багатьом дітям, тоді як актуальну обдарованість демонструє лише незначна частина дітей. Будь-яка дитина може досягати особливих успіхів у широкому спектрі діяльності, оскільки її психічні можливості надзвичайно пластичні на різних етапах вікового розвитку. Таким чином, обдарованість у певній діяльності може виникати стихійно й далі розвиватись за сприятливих умов або затухати за несприятливих.

Термін «обдарований» був вперше вжитий А. Треєм у 1839 р. у розумінні слова «геній». А.Г. Савенков розрізняє терміни «дитяча обдарованість» і «обдаровані діти». Останній підкреслює можливість існування особливої категорії дітей. Перше ж словосполучення означає виключність, виняток, своєрідний дар, «іскра Божа», що є в кожного, але виявляється і розвивається різною мірою [5; 30].

Обдарованість, на думку Р. Стернберга, багатовимірне утворення, її не можна зводити ні до коефіцієнта інтелектуальності, ні до креативності, ні до мотивації. Вона завжди унікальна, тому вчителю треба враховувати різноманітність форм її вияву.

Дж. Гензулм «обдарованість» вважає результатом поєднання інтелектуальних здібностей вище середнього рівня, творчого підходу та наполегливості [6; 12]. А. Танненбаум визначає обдарованість як поєднання високого рівня загального інтелекту, впливу середовища, таланту. За О. Кульчицькою, обдарованість – системно-особистісне утворення, зумовлене природними особливостями організму людини [4; 8]. Теоретичні питання обдарованості досліджували А. Лєонтьєв, С. Рубінштейн, П. Гальперін, Б. Тєплов, В. Ананьєв, О. Ковальов, Г. Костюк та інші. Так, Б. Тєплов першим після ігнорування в радянській науці проблеми індивідуальних відмінностей запропонував власне визначення здібностей та обдарованості. Він вважав, що обдарованість – якісно своєрідне сполучення

здібностей, від якого залежить ймовірність більшого чи меншого успіху під час виконання тієї чи іншої діяльності.

Загальновизнаними є сформульовані ним три ознаки здібностей:

1) індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють людину від інших людей;

2) особливості щодо успішності виконання діяльності;

3) здатність до оволодіння новими знаннями та уміннями.

Г. Костюк тлумачить обдарованість як індивідуальну своєрідність здібностей людини, вказуючи на значущість природних даних кожної особистості, як сили, котра є вихідною внутрішньою спонукою розвитку здібностей. Н.С. Лейтес під терміном «обдарованість» розуміє набір здібностей. Він вважає, що дитяча обдарованість виявляється у схильності до праці, у гострій потребі дитини займатись певним видом діяльності. За Л.І. Слободянюк, обдарованість – це не лише своєрідне поєднання здібностей людини, а ще й сукупність її особистісних характеристик. В.Е. Чудновський і В.С. Юркевич визначають обдарованість як високий рівень розвитку загальних і спеціальних здібностей.

Інтелектуальну обдарованість М.А. Холодна визначає як рівень розвитку і тип організації індивідуального ментального досвіду, що забезпечують можливість творчої інтелектуальної діяльності. Тобто йдеться же про креативність, що пов'язана із створенням суб'єктивно і об'єктивно нових ідей, нешаблонністю підходів до розв'язання проблеми, легким сприйняттям нового.

У світі прийнято вимірювати інтелектуальну обдарованість за результатами тестів Ф. Гальтона, А. Біне, що позначається IQ (коефіцієнт інтелектуальності – саме поняття IQ введене ще в 1912 р. В. Штерном. Ці тести вимірюють загальний інтелект, так званий q – фактор (теоретичне поняття введене Ч. Спірменом для позначення «рівня розумової енергії», який визначає успішність виконання будь-яких тестів). Нормою розумового розвитку вважається IQ = 100% +10%. Якщо IQ>120%, то це свідчить про обдарованість. У 90-ті роки була висунута концепція EQ – емоційного коефіцієнта. Тобто, крім IQ, для успіху в житті важливими є творчість, емоційна стабільність, комунікативність, емфатичне розуміння тощо [3; 80].

Матюшкін О.М. наполягав, що обдарованість завжди творча, якщо немає творчості, то не варто говорити про обдарованість. Інші вчені доводять, що обдарованість характеризується здатністю продукувати нові ідеї, винаходи. До того ж творча обдарованість породжує інші види обдарованості [5; 29].

Обдаровані діти: критерії та показники багатогранних проявів обдарованості

Обдарованість, як характерну ознаку особистості, визначають за різними критеріями. Наприклад, український психолог Юрій Гільбух на основі аналізу пізнавальних особливостей дитини відокремлює такі типи обдарованості:

– природничі теоретики (спрямованість пізнавального інтересу на осмислення абстрактних ідей, схильність до природничих знань);

– природничі практики (спрямованість пізнавального інтересу на розв'язання складних конструкторсько-технічних завдань, моделювання);

– гуманітарії (спрямованість пізнавального інтересу на мови, суспільні науки, літератури.

Американські психологи (Іллінойський університет) під керівництвом М. Карне найголовнішими вважають такі типи обдарованості дитини:

Інтелектуальна обдарованість. Виявляється у допитливості, спостережливості, точному мисленні, винятковій пам'яті, потягу до нового, глибині занурення у справу.

Обдарованість у сфері академічних досягнень. У читанні: надає йому перевагу серед інших видів діяльності; швидко і надовго запам'ятовує прочитане; володіє великим словниковим запасом; використовує складні синтаксичні конструкції; цікавиться написанням букв і слів. У математиці: виявляє інтерес до лічби, вимірювання, зважування, упорядкування предметів; запам'ятовує математичні знаки, цифри, символи; легко виконує арифметичні дії; застосовує математичні вміння і терміни до ситуацій, що не стосуються безпосередньо математики. У природничих науках: виявляє інтерес до навколишнього; цікавиться походженням та призначенням предметів і явищ, їх класифікацією; уважність до явищ природи, їх причин і наслідків, намагання експериментувати.

Наступним кроком у визначенні наявності у дитини потенційної обдарованості є організація педагогічного спостереження за її поведінкою та аналіз її дій та вчинків, пов'язаних з проблемними ситуаціями у житті.

Критеріями для цих діагностичних процедур, по-перше, може слугувати загальновизнана структура розвиненої обдарованості. А по-друге, за допомогою методу вибіркового аналізу наукової та художньо-публіцистичної літератури можна виявити сукупний перелік психологічних характеристик, притаманних обдарованій людині.

Узагальнена психологічна характеристика обдарованої особистості:

– має хорошу пам'ять, добре розвинуте абстрактне мислення;

– як правило, дуже активна і завжди чимось зайнята;

Особлива психологічна якість обдарованих дітей – їх здатність прогнозувати можливі ситуації, способи розв'язання проблем, внутрішньо програвати ситуації ризику й небезпеки, а також знаходити можливі виходи із таких ситуацій.

Обдаровані діти часто є оригінальними у поведінці та спілкуванні. Вони використовують особливі способи спілкування з дорослими й однолітками, чутливі до ситуації спілкування, виявляють уміння спілкуватися не лише словесно, а й за допомогою невербальних засобів (міміки, жестів, інтонації тощо), легко вступають у контакт з однолітками, прагнуть до лідерства у спільній діяльності. Обдаровані діти частіше за своїх однолітків обирають роль дорослого в творчих іграх, змагаються з іншими дітьми. Вони не уникають відповідальності, пред'являють високі вимоги до себе, самокритичні; не люблять, коли до них ставляться із захопленням, обговорюють їхню винятковість, талановитість, адже самі знають собі ціну. Ці діти випереджають однолітків у моральному розвитку, активно прагнуть добра, справедливості, правди, виявляють інтерес до духовних цінностей.

Обдарована дитина – це дитина, що виділяється яскравими незвичайними, іноді видатними досягненнями (або має внутрішні передумови для таких досягнень) в тому чи іншому виді діяльності. Відповідно до даних психологічних досліджень обдарованими є не більше 5% дітей. Разом з тим, беручи до уваги генетично закладені в кожній дитині здібності й різноманіття видів обдарованості, можна припустити, що потенційно кожна дитина – обдарована.

І саме ті діти, яких ми сьогодні називаємо обдарованими, у недалекому майбутньому даруватимуть нашій державі свої таланти.

І як цей талант розвивається, великою мірою залежить від роботи педагога, з яким працює дитина. Тому робота педагога є одним із головних напрямів сприяння розвитку здібностей та обдарованості дітей.

Яскравою ілюстрацією індивідуального підходу до забезпечення розвитку особистості з високим творчим потенціалом є позашкільна освіта, зокрема робота з обдарованою учнівською молоддю.

Отже, те, що дитина обдарована, можна припустити, якщо її інтелектуальні здібності перевищують стандартний рівень, до вирішення проблем і завдань вона застосовує творчий підхід, а також у неї наявний високий рівень мотивації досягнень.

Переглянувши багато теорій і поглядів педагогів і психологів і узагальнюючи вище сказане, можна зробити висновки що поняття «обдарованість» дуже багатогранне, як і саме явище обдарованої дитини.

Для виявлення обдарованих дітей вчителі мають бути обізнані з концепцією обдарованості, розуміти зміст понять «талант», «обдарованість», «здібність», «обдарована дитина», знати психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей, види обдарованості, специфіку роботи з такими дітьми.

Розвиток творчих здібностей обдарованих дітей у закладі позашкільної освіти

Робота керівника гуртка щодо виявлення обдарованих дітей у закладі позашкільної освіти

Потреба суспільства у творчих, діяльних і обдарованих, інтелектуально розвинених громадянах, оновлення національної свідомості, відродження духовності викликали необхідність появи нових концепцій шкіл. Загальна розумова обдарованість викликає найбільший і цілком зрозумілий інтерес у нашій країні.

Заклад позашкільної освіти – повноцінна ланка в системі неперервної освіти, яка оперативніше, ніж школа, реагує на зміни у суспільстві, надає учнівській молоді широкі можливості для розвитку творчого потенціалу, вільного самовизначення та самостійності кожного вихованця. А керівникам

гуртків – можливість творчо підходити до моделювання занять, активно впроваджуючи різноманітні можливості формування творчої активності вихованців. Законом України «Про позашкільну освіту» визначені пріоритетні завдання позашкільної освіти: створення умов для творчого, інтелектуального, духовного і фізичного розвитку вихованців, задоволення їх потреб у професійному самовизначенні і творчій самореалізації; пошук, розвиток та підтримка здібних, обдарованих і талановитих дітей. На реалізацію цих завдань і спрямовується діяльність закладу позашкільної освіти.

У позашкільній діяльності дитина не просто відтворює те, що засвоює. Завдяки своїй унікальності і неповторності, вона розвиває, доповнює знання та навички, вдосконалює їх. Саме в цьому полягає закон творчої поведінки і поведінка методики позашкільного педагогічного процесу, яка будується на обов'язковому заохочені різнобічного творчого самовиявлення школяра, багатстві вражень, створенні оптимальних особистісних стосунків, котрі є джерелом продуктивної творчої діяльності дитячої спільності. Тому принципове значення має розгляд позашкільного педагогічного процесу як цілісної системи безперервної освіти, формування її у специфічних умовах життєдіяльності – у сфері дозвілля. Саме за допомогою гурткових занять у позашкільний час можна виявити ті чи інші здібності дитини до окремої галузі науки, виявити обдаровану дитину і допомогти їй в розвиненні свого таланту.

Донецький обласний центр технічної творчості дітей та юнацтва – заклад позашкільної освіти, основним напрямком якого є науково-технічний, що передбачає залучення вихованців до активної діяльності, розвитку їхніх творчих здібностей, розширення наукового світогляду, формування стійкого інтересу до пошукової діяльності, оволодіння практичними уміннями та навичками з технічних видів спорту, популяризації, подальшого розвитку та активізації декоративно-ужиткового мистецтва у закладах позашкільної освіти області. У закладі працює три відділи: спортивно-технічної роботи, початкового технічного моделювання та декоративно-ужиткової творчості, організаційно-масової роботи.

Завдання педагога – пошук обдарованих дітей; створення умов для розвитку здібних та обдарованих вихованців; підтримка та стимулювання розвитку інтелектуально і творчо обдарованих дітей; формування високо професійного, творчо працюючого педагогічного колективу.

Система роботи з обдарованими дітьми у ДОЦТТДЮ формується постійно. На першому етапі – процесі становлення – педагогічний колектив постійно враховує усі аспекти навчально-виховного процесу так, щоб не позбавити вихованців можливості вияву особистих здібностей. Завдання педагога – пошук обдарованих дітей; створення умов для розвитку здібних та обдарованих вихованців; підтримка та стимулювання розвитку інтелектуально і творчо обдарованих дітей; формування високо професійного, творчо працюючого педагогічного колективу.

Через улюблену справу формується творча особистість, розвиваються особисті здібності. Але постає питання: як виявити обдарованих дітей? Як допомогти кожній дитині знайти своє місце в житті, обрати професію, що відповідає її здібностям, щоб природний талант служив як особистості, так і став інтелектуальним потенціалом суспільства, культурним надбанням.

Обдарована дитина потребує педагога, який здатний орієнтувати учня на одержання знань більш ефективними способами, формувати уміння і навички розумової діяльності, комунікації, самозбереження, спрямовувати розвиток здібностей, серед яких основна увага приділяється здатності до навчання, зміні парадигми мислення, умінню опрацьовувати величезні масиви інформації, розв'язувати проблеми тощо. Саме таким педагогом я й пробую стати для своїх вихованців, і в цьому мені допомагає як література з цієї тематики, так і власний педагогічний досвід.

Для того, щоб дати дитині можливість самореалізуватися, проявити свої індивідуальні можливості, я застосовую такий алгоритм роботи:

Алгоритм роботи з обдарованими дітьми.

Виявлення рівня здібностей → Визначення теми та завдань → Навчання → Прояви самостійності

При цьому, я працюю над виявленням здібностей кожної дитини, використовуючи при цьому різні методики та проводжу мотиваційну роботу для орієнтації дітей на досягнення результату.

За час роботи керівником гуртка намагаюся розв'язати такі завдання:

1. Організація системної роботи (гурткові заняття, змагання, конкурси, виставки тощо).

2. Організація науково-дослідницької діяльності (турніри, конкурси, майстер-класи, тренінги)

3. Формування відносин співробітництва, партнерства в системі «Керівник гуртка – вихованець», «Вихованець – керівник гуртка».

4. Визначення очікуваної мети (творчо розвинена, професійно визначена, соціально-адаптована особистість).

Для виявлення потенційно обдарованих дітей я використовую методику, запропоновану вчителем-новатором І.П. Волковим. Суть її полягає у тому, що дітям пропонується виконати самостійні роботи з будь-якої галузі науки, техніки і мистецтва, незалежно від того, передбачено це навчальною програмою чи ні. Немає жодних обмежень ні у виборі теми, ні у способах і строках її виконання. Підліток може робити, що хоче, коли хоче, і як хоче. Я фіксую вид діяльності, характер виконаної роботи: обсяг, складність, ступінь оригінальності, якість. Це мені допомагає вирішити ряд дуже важливих завдань: виявити талановитих дітей і залучити їх до творчої діяльності, об'єднати їх за інтересами, розвивати дитячі таланти і винаходи.

Як знайти загальні закономірності, що забезпечують творчу самореалізацію гуртківців на заняттях гуртка? Без застосування ефективних педагогічних ідей, використання проблемного та продуктивного навчання, інтерактивних технологій та методу проєктів – не обійтися.

Допоможе в цьому і застосування методичних прийомів, створення проблемних ситуацій: підведення гуртківців до пропозиції оптимізації розв'язання задачі; зіткнення протиріч практичної діяльності; аналітична діяльність гуртківців; постановка конкретних питань (на узагальнення, обґрунтування, конкретизацію, логіку, спосіб міркування); постановка проблемних задач (наприклад: з недостатніми або зайвими вихідними даними, із суперечливими даними, з допущеними помилками). Тобто, завдання і вправи передбачають створення ситуацій, у яких гуртківці здійснюють операції аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, конкретизації.

Для створення комфортних умов діалогічного навчання, за якого гуртківець відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність, застосовується інтерактивне навчання. Інтерактивне навчання – це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове), де і гуртківець, і керівник гуртка є рівноправними й рівнозначними суб'єктами, розуміють, що вони знають, вміють, здійснюють. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, дає змогу педагогу стати справжнім лідером дитячого колективу. Для цього використовується моделювання життєвих ситуацій, рольові ігри, спільне розв'язання проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації.

Отже, здійснюючи цю роботу, з'являється можливість підготувати гуртківців до більш глибокого засвоєння знань та сформувати групу помічників-консультантів. Це діти, які працюють у прискореному темпі і мають сформовані здібності до автономності й активності. Досить часто таким гуртківцям можна надавати статус помічника керівника гуртка або головного інструктора під час проведення практичних робіт. Вони не тільки активні помічники керівника гуртка, а й працюють самостійно та активно в обраному напрямку, набувають досвіду творчої самореалізації. Працюючи з такими дітьми, керівник гуртка має можливість надати право вибору гуртківцеві та змоделювати ситуацію успіху. У такий спосіб реалізується партнерство керівник гуртка-гуртківець. У спілкуванні гуртківців з інструкторами-гуртківцями, що допомагають керівнику гуртка, успішно реалізується партнерство гуртківець-гуртківець. Так виховується потреба постійно поповнювати знання із різних джерел, діти стають активними учасниками освітнього процесу.

Для того, щоб виявити гуртківців, які можуть стати інструкторами, я пропоную дітям спеціальну анкету.

«Чи подобається тобі...?»

1. Більш поглиблено займатися фізикою, математикою, обчислювальною технікою, інформатикою?

2. Працювати з технікою?

3. Знайомитись з будовою різних приладів?

4. Читати технічні журнали?

5. Знайомитись з різними моделями літаків, суден, автомобілів?

6. Вивчати таємниці астрономії?

7. Розбиратися у досягненнях техніки?

8. Знайомитись з життям рослин і тварин?

9. Знайомитись із досягненнями сучасної техніки?

10. Дізнаватися про досягнення у галузі мистецтва?

11. Конструювати і займатись винахідництвом?

12. Створювати щось складне. Нове, несхоже на все, що існувало досі?

13. Вивчати самого себе і інших?

14. Знімати фільми?

15. Працювати за комп'ютером?

16. Займатися чимось іншим, чим саме?

Відповідати потрібно на всі запитання. Перед номером запитання у разі відповіді «Так» – ставити плюс (+), «Ні» – мінус (–), «Не знаю» – нуль (0). На останнє запитання треба дати вичерпну відповідь, вказати, чи займаєшся ти тим видом діяльності, яка тебе цікавить, чи дозволяють це обставини.

Однак виявлення обдарованих дітей – це тільки початок шляху. Найважливіший етап інший: психологічно та педагогічно грамотно організувати роботу з ними, розвиваючи їхні здібності і нахили. Ця робота вимагає наявності певних педагогічних умов, методів і прийомів навчання:

– взаємоперевірка;

– різнорівневі завдання та індивідуальний підхід до навчання;

– застосування проблемно-пошукових методів;

– метод самостійного розв'язування розрахункових і логічних задач;

– метод проєктів;

– інноваційні методи роботи, проводжу нестандартні заняття, використовую творчі вправи.

Саме під час цих різноманітних форм навчання гуртківці вчаться виділяти головне, коротко висловлювати своє ставлення до виучуваного. Обдарованим гуртківцям даю завдання підвищеної складності, можливість підготуватись до таких занять самостійно, на складніші питання знайти відповіді в довідковій літературі.

При цьому я завжди намагаюся виконувати такі правила:

1. Педагог не повинен вихваляти кращого учня. Не потрібно вирізняти обдаровану дитину за індивідуальні успіхи, краще заохотити спільні заняття з іншими дітьми.

2. Керівнику гуртка не варто приділяти багато уваги навчанню з елементами змагання. Обдарована дитина частіше від інших ставатиме переможцем, що може викликати неприязнь до неї інших вихованців.

3. Педагог не повинен робити з обдарованої дитини «вундеркінда». Недоречне акцентування на її винятковості породжує роздратованість, ревнощі друзів, однокласників. Інша крайність – зловмисне прилюдне приниження унікальних здібностей – звичайно, неприпустима.

4. Педагогу необхідно пам'ятати, що в більшості випадків обдаровані діти погано сприймають суворо регламентовані заняття, що повторюються.

Тому, розвиваючи творчі здібності вихованців, сам педагог повинен багато працювати над своїм власним розвитком. Атмосферу довіри можна створити шляхом впровадження інтерактивних технологій. Це й робота в групах, проєктне навчання, постановка проблемних питань, які розвивають критичне мислення, ігрові завдання та вправи (складання й розгадування ребусів, кросвордів)... Інтерактивні технології дають нам можливість підвищити самооцінку учня й самовиразитись.

Таким чином, усвідомлене цілеспрямоване використання власного творчого потенціалу дає можливість вихованцеві почати самореалізуватися ще під час навчання у навчальному закладі. Підготовка майбутнього робітника будь-якого профілю до творчості в професійній діяльності починається під час вивчення ним загальнопрофесійних і спеціальних дисциплін, зміст яких орієнтовано на розвиток творчої активності. Продумана система підготовки вихованців до творчості забезпечує формування у них необхідних якостей для постійного вдосконалення професійної майстерності. Першочерговим завданням є визначення проблем, які перешкоджають цьому процесу, та створення умов для їх подолання. Оскільки здібності не лише проявляються, а й виникають у діяльності, тому в навчально-виховному процесі необхідно особливу увагу приділяти організації роботи вихованців, що має творчий характер, не тільки в урочний, але й в позаурочний час. Цю роботу ефективно виконує творчий педагог, який має відповідну психолого-педагогічну підготовку.

Висновки

Сучасність потребує змін в структурі системи освіти з метою відтворення інтелектуального потенціалу народу. Нашій країні потрібні енергійні, талановиті люди, які можуть ставити і творчо розв'язувати не лише поточні завдання, а й такі, що відносяться до майбутнього. У системі навчання обдарованих дітей надзвичайно велика роль належить педагогам. Враховуючи те, що обдаровані діти навчаються в одній групі з іншими дітьми, педагоги повинні вміти працювати з дітьми, які володіють різними здібностями і особливостями, знати вікові й психологічні особливості розвитку дітей, вміти створювати умови для розвитку пізнавально-творчої діяльності, сприяти розвитку творчого потенціалу дітей.

Кожен з нас знає істину, що всі діти народжуються з природніми задатками, які потрібно розвивати. Виявлені батьками та вчителями задатки дітей одержують свій розвиток у навчальному закладі і переростають у талант або, навіть у геніальність. Отож, немає дітей, юнаків, людей без таланту. Є тільки люди, які невміло використовують свої вільні години, а їх можна використати по-різному.

Проблема розвитку обдарованості дитини існувала в усі періоди історії людства. А для того, щоб створювати умови для виявлення й розвитку здібностей дітей, потрібна мудра, творча, неординарна особистість. Це має бути педагог, який добре володіє спеціальними методиками. Тому в даній розробці окреслено низку вищезазначених проблем та запропонувати шляхи їх розв'язання.

Зокрема, запропоновано методичні рекомендації щодо визначення обдарованості дітей, систему роботи керівника гуртка з розвитку творчої обдарованості та вдосконалення обдарованих дітей.

Головною метою педагогів закладів позашкільної освіти є створення умов для зростання обдарованих дітей. Реалізація мети забезпечується такими чинниками:

– якістю педагогічних кадрів;

– переважанням інтерактивних методів навчання;

– високим ступенем свободи дітей у виборі видів занять не лише у школі, а й поза нею.

Таким чином, час вимагає від нас, педагогів, подивитися на тих, кого ми вчимо, не через окуляри напрямку своєї педагогічної діяльності, а з позицій психології, педагогіки, методики та фізіології, і тоді ми, мабуть, зуміємо відповісти на запитання, як же потрібно навчати, виховувати, щоб справді «не втратити» здібності юної особистості, щоб дійсно дієво допомогти їй самоствердитися як творчій особистості, як людині, як професіоналу XXI століття.

Бібліографія

1. Барко В.І. Як визначити творчі здібності дитини ? / В.І. Барко, А.М. Тютюнников. К. : Україна, 1991. 79 с.
2. Буряк С. Обдаровані діти / С. Буряк // Здібності. Обдарованості. Таланти. Бібліотека «Шкільний світ». К., 2009. С. 5.
3. Гаврилюк В.Ю. Розвиток творчої активності вихованців позашкільних навчальних закладів у процесі пошукової та дослідницької діяльності / В.Ю. Гаврилюк // Теоретико-методичні основи виховання творчої особистості учнів в умовах позашкільних навчальних закладів: Матеріали наук.-практ. конф. Ч. 2. К.: Грамота, 2006 р. 268 с.
4. Горай Ю. Творчі здібності та обдарованість // Психолог. 2006. №25. С. 12.
5. Губенко А.В. Основні напрями інтелектуальної обдарованості // Обдарована дитина. 2010. № 10. С. 2–7; 2011. № 1. С. 2–5.
6. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результат досліджень / за ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир : [ПП Рута], 2007. 320 с.
7. Кравцова О.О. Форми та методи роботи з обдарованими дітьми на уроках біології та в позакласний час // Обдарована дитина. 2010. № 8. С. 2–6.
8. Кульчицька О.І. Специфіка дитячої обдарованості / О.І. Кульчицька // Обдарована дитина. 2001. №1. С. 3–10.
9. Морозова Л. Питання дитячої обдарованості в американській системі шкільної освіти // Рідна школа. №7. 2006. С. 78–80.
10. Стойкова Н.М. Робота з обдарованими учнями як стратегічний напрям інноваційного розвитку // Обдарована дитина. 2010. № 1. С. 5–16.
11. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник. К. : Академвидав, 2006. 528 с.
12. Чудновський В.Е., Юркевич В.С. Як вчитель повинен ставитися до обдарованості // Обдарована дитина. №8, 2004.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ В ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ ЗАСОБАМИ STEM І ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Полятикіна Т.П.,

керівник гуртка
Комунального закладу-центру позашкільної роботи
Путивльської міської ради

Сучасний етап розвитку людства характеризується глибокими трансформаційними процесами, що охоплюють усі сфери життя суспільства. Особливої актуальності набувають питання збереження довкілля, раціонального використання природних ресурсів та формування екологічно відповідальної поведінки. У цих умовах екологічна освіта виступає не лише складовою освітнього процесу, а й важливим чинником сталого розвитку суспільства.

Екологічна освіта в позашкільних закладах має унікальні можливості, оскільки саме тут створюється середовище для добровільної, зацікавленої участі дітей у пізнавальній та практичній діяльності. Позашкільна освіта забезпечує гнучкість форм і методів роботи, що дозволяє максимально враховувати інтереси вихованців, їхні потреби та здібності. Саме в таких умовах формуються не лише знання, а й цінності, ставлення та поведінкові моделі.

Важливим напрямом сучасної екологічної освіти є екологічне просвітництво. Воно передбачає системну діяльність, спрямовану на підвищення рівня екологічної культури, формування екологічної свідомості та активної громадянської позиції. Екологічне просвітництво охоплює не лише вихованців, а й їхні родини, громаду, що значно розширює його вплив.

У позашкільному закладі екологічне просвітництво реалізується через різноманітні форми роботи: тематичні заняття, тренінги, екологічні акції, флешмоби, виставки, конкурси, дослідницькі проєкти. Вихованці стають не лише учасниками, а й ініціаторами таких заходів, що сприяє розвитку їхньої активності, відповідальності та лідерських якостей.

Особливо ефективним є поєднання екологічного просвітництва з практичною діяльністю. Участь у прибиранні територій, сортуванні відходів, створенні екологічних проєктів, догляді за рослинами формує у дітей відповідальне ставлення до природи. Вони не просто отримують знання, а й застосовують їх у реальному житті, що значно підвищує ефективність навчання.

Інноваційні підходи до екологічної освіти передбачають активне використання цифрових інструментів. Одним з ефективних інструментів організації спільної діяльності є цифрова інтерактивна дошка Padlet. Вона дозволяє створювати спільний інформаційний простір, у якому вихованці можуть розміщувати результати своїх досліджень, фотографії, відео, аналітичні матеріали.

Під час проведення екомоніторингових досліджень вихованці працюють у групах, здійснюють спостереження, фіксують результати та розміщують їх на спільній дошці Padlet. Така форма роботи сприяє розвитку комунікативних навичок, уміння працювати в команді, аналізувати інформацію та робити висновки. Крім того, цифрова візуалізація результатів підвищує їхню наочність і доступність.

Важливим інструментом сучасної екологічної освіти є також сервіс iNaturalist, який дозволяє ідентифікувати об'єкти живої природи. Використання цього ресурсу сприяє розвитку дослідницьких умінь, формуванню спостережливості та інтересу до вивчення біорізноманіття. Вихованці фіксують свої спостереження, аналізують їх та долучаються до глобальної спільноти дослідників.

Суттєву роль у формуванні екологічної компетентності відіграє STEM-підхід, який забезпечує інтеграцію знань із різних галузей. У діяльності екологічного гуртка це проявляється через поєднання природничих наук з математикою, історією, краєзнавством та інформаційними технологіями.

Математика використовується для обробки результатів досліджень, побудови графіків, аналізу змін екологічних показників. Історія та краєзнавство дозволяють простежити зміни стану довкілля у часі, зрозуміти вплив діяльності людини на природу. Інформаційні технології забезпечують можливість збору, обробки та презентації даних.

Таке поєднання дисциплін сприяє формуванню цілісного бачення екологічних проблем. Вихованці вчаться не лише аналізувати ситуацію, а й знаходити шляхи її вирішення, що є важливою складовою їхньої підготовки до життя в сучасному світі.

Особливого значення набуває формування екологічної культури як системи знань, цінностей, норм і моделей поведінки. Вона включає усвідомлення цінності природи, відповідальне ставлення до довкілля, готовність до участі у природоохоронній діяльності. Позашкільні заклади освіти відіграють важливу роль у цьому процесі, оскільки створюють умови для формування таких якостей у невимушеній, творчій атмосфері.

Важливою складовою екологічної освіти є також формування емоційно-ціннісного ставлення до природи. Спостереження за природними явищами, дослідницька діяльність, участь у природоохоронних заходах сприяють розвитку емпатії, відповідальності та любові до природи.

Екологічна освіта у позашкільному закладі має значний потенціал для формування активної громадянської позиції. Вихованці залучаються до вирішення реальних екологічних проблем, беруть участь у громадських ініціативах, що сприяє їхній соціалізації та розвитку відповідальності.

Таким чином, екологічне просвітництво в позашкільних закладах освіти є важливим інструментом формування екологічної культури та свідомості.

Інтеграція екологічного просвітництва, STEM-підходу та цифрових технологій у діяльність закладу позашкільної освіти створює ефективне освітнє середовище, у якому вихованці не лише здобувають знання, а й набувають практичного досвіду відповідального ставлення до довкілля. Саме такий підхід сприяє формуванню екологічно свідомої, активної та соціально відповідальної особистості.

Список використаних джерел

1. Биков В.Ю. Цифрова трансформація освіти і науки: теорія і практика. Київ: Академперіодика, 2020.

2. Коберник О.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2018.

3. Мороз О.Г. STEM-освіта в Україні: стан та перспективи розвитку. Освіта і наука, 2021.

4. Пометун О.І. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Київ: А.С.К., 2017.

5. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти. Київ: Грамота, 2020.

6. Сисоєва С.О. Педагогічні технології у сучасній освіті. Київ: Видавництво НПУ, 2019.

ІНТЕГРАЦІЯ МЕТОДІВ ДИСТАНЦІЙНОГО ЗОНДУВАННЯ ЗЕМЛІ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Бик М.Б.,

вчитель географії та економіки КЗ «Сокальська МАНУМ імені Ігоря Богачевського», вчитель географії КЗ ЛОР «Сокальський академічний ліцей імені Т. Шевченка»

Сучасна парадигма географічної та екологічної освіти вимагає переходу від репродуктивного засвоєння фактів до активного дослідження реальних природних процесів. В умовах глобальних кліматичних змін, які безпосередньо впливають на регіональні екосистеми, критично важливим стає використання інструментів, що дозволяють візуалізувати та аналізувати ці зміни в режимі реального часу. Одним із найбільш перспективних напрямів є використання цифрових інструментів геоінформаційного моделювання та екомоніторингу.

Проблема формування мікроклімату та виникнення «островів тепла» в урбанізованих ландшафтах є ключовою темою для сучасних наукових проєктів у рамках Малої академії наук та STEM-навчання в школі. Традиційні наземні вимірювання температури не дозволяють охопити значні території, тому використання супутникових даних Landsat та Sentinel стає безальтернативним методом для отримання суцільних растрових даних [6].

Підстильна поверхня відіграє роль своєрідної «печі», вона поглинає сонячне промінння, нагрівається, а потім передає це тепло повітрю над собою. Оскільки місто складається з різних матеріалів, виникає температурний контраст. Темний асфальт і щільна забудова перегріваються, створюючи небезпечні «острови тепла», тоді як парки та водойми працюють як природні охолоджувачі. Завдяки аналізу супутникових даних ми можемо не лише побачити загальну картину спеки, а й виявити конкретні «гарячі точки», що є першочерговим завданням для екологічного планування сучасних населених пунктів [1].

Для того щоб пояснити диференціацію поверхневої температури, нам потрібно оцінити стан рослинності. Найбільш ефективним показником тут виступає нормалізований відносний індекс вегетації (NDVI) [3]. Зіставлення карт NDVI та температури земного покриву дає нам змогу побачити пряму залежність: чим вищою є біологічна активність рослинності, тим стійкішою вона є до перегріву [2,3,4]. Це робить вегетаційний індекс не просто математичним числом, а стратегічним показником здоров'я міських та сільських екосистем.

Для реалізації дослідницького компонента в освітньому процесі найбільш ефективним інструментарієм виступає хмарна платформа Google Earth Engine (GEE) та інтерактивна лабораторія Copernicus Browser. Перевага GEE полягає у відсутності потреби в потужних локальних обчислювальних ресурсах, що робить її доступною для використання в закладах середньої та позашкільної освіти [3, 4, 5].

Використання хмарної платформи Google Earth Engine (GEE) для аналізу міських теплових островів дозволяє реалізувати повний цикл обробки геопросторових даних. Процес дослідження розпочинається з етапу формування репрезентативної вибірки космічних знімків, де за допомогою програмного інтерфейсу мовою JavaScript здійснюється звернення до глобального архіву супутникових даних Landsat 8 [1].

Пріоритетним кроком є фільтрація колекції за часовим критерієм, що зазвичай охоплює літні місяці з максимальною соляризацією, та за просторовим фільтром відповідно до меж досліджуваної громади [4]. Для забезпечення високої точності результатів застосовується алгоритм маскування хмарності на основі каналу QA_PIXEL, що дозволяє виключити з розрахунків пікселі з атмосферними перешкодами та тінями, які могли б штучно занизити показники температури [1].

Центральним елементом методики є розрахунок температури поверхні землі (LST), що базується на обробці даних термального інфрачервоного сенсора [3]. Оскільки супутник фіксує інтенсивність випромінювання у вигляді цифрових одиниць, програма виконує їхню послідовну конвертацію у фізичні величини яскравості на сенсорі, а згодом у термодинамічну температуру в Кельвінах.

Для переходу до градусів Цельсія застосовується відповідна математична константа. Проте для отримання реальної температури об'єктів необхідно врахувати їхні фізичні властивості, зокрема випромінювальну здатність [1]. Це досягається шляхом попереднього розрахунку вегетаційного індексу NDVI, який слугує індикатором типу покриття. На основі отриманих значень індексу обчислюється частка рослинності для кожного пікселя, що дозволяє динамічно скоригувати термальні дані відповідно до того, чи є поверхня асфальтом, оголеним ґрунтом або густим лісовим масивом [3].

Завершальний етап дослідження в середовищі GEE полягає у візуалізації результатів через створення растрових карт з використанням градієнтних палітр, де «гарячі точки» з високими значеннями LST чітко маркують урбанізовані зони з щільною забудовою.

Для глибшого розуміння причин температурних аномалій можна допрацювати програмний скрипт, додавши алгоритм для встановлення статистичної кореляції між показниками LST та NDVI. Програма дає змогу розрахувати показник кореляції між температурою поверхні та індексом вегетації та побудує графік розсіювання, який наочно продемонструє щільність зв'язку між цими величинами. Такий підхід дає змогу не лише локалізувати теплові острови, а й кількісно оцінити ефективність природних екосистем у пом'якшенні теплового навантаження на територію громади, що робить цей інструмент критично важливим для кліматичного планування.

Практичне застосування зазначених інструментів дає змогу учням самостійно виявляти закономірності формування теплового балансу території. Завдяки універсальності написаного скрипту можна дослідити теплові острови будь-якого населеного пункту та його околиць, незалежно від їхнього географічного розташування. Програма автоматично обрізає супутникові знімки за контуром конкретної громади, міста чи району, що дозволяє зосередити аналіз виключно на межах обраного об'єкта, уникаючи «шуму» від сусідніх територій.

Так, дослідження Сокальської територіальної громади демонструє складну просторову структуру розподілу температур (рис. 1). Найвищі показники LST фіксуються в урбанізованих ядрах — місті Сокаль та селищі Жвирка. Це зумовлено ефектом «теплового острова»: бетонні та асфальтовані поверхні мають низьке альбедо та високу теплопровідність, що призводить до їхнього нагріву на 5–8°C вище за навколишні ландшафти.

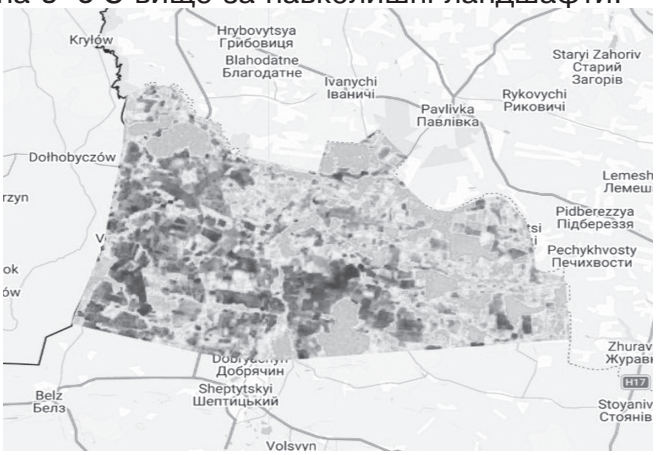

Рис. 1. *LST Сокальської ТГ (01.06–30.08.2025) по датасет LANDSAT/LC08/C02/T1_L2*

(створено автором за допомогою платформи Google Earth)

У північній частині громади та вздовж русла річки Західний Буг спостерігаються найнижчі температурні значення, лісові масиви та заплавні луки виступають природними кондиціонерами. Завдяки процесу транспірації, густа рослинність забезпечує зниження температури на 4–6°C порівняно з відкритими зораними полями. Сухі та зорані поля мають велику поглинальну здатність і прогріваються швидше [5].

Проаналізувавши лінійну залежність (коефіцієнт кореляції R2 = 0,395) між NDVI і LST для Сокальської ТГ виявили, що між рослинністю та теплом існує помірно негативний кореляційний зв'язок (**рис. 2**).

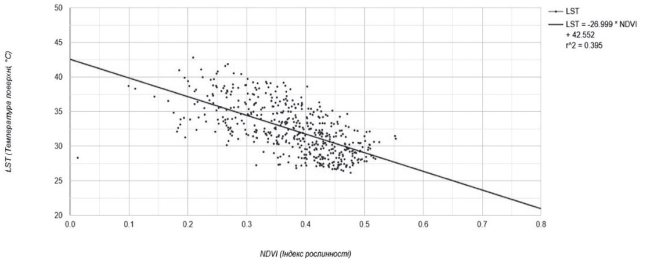

Рис. 2. *Лінійна залежність (коефіцієнт кореляції R2= 0.395) між NDVI і LST для Сокальської ТГ, за період з 01.06–30.08. 2025 року*

Це означає, що близько 12% коливань температури в громаді зумовлені виключно типом підстильної поверхні, тоді як решта змін залежить від мікроклімату річки, щільності озеленення та висоти забудови.

Впровадження цифрових інструментів в освітній процес забезпечує реалізацію низки ключових завдань: формування дослідницької компетентності учнів, розвиток їхньої цифрової грамотності, зміцнення міжпредметних зв'язків та поглиблення екологічного виховання. Учні переходять від спостереження до моделювання, вони вчаться будувати графіки розсіювання, які демонструють щільність зв'язку між вегетацією (NDVI) та температурою (LST). Робота з Google Earth Engine знайомить учнів з основами програмування (JavaScript/Python) та великими даними (Big Data). У проєктах поєднуються географія (ландшафтознавство), біологія (фенологія рослин), фізика (теплообмін, спектральний аналіз) та математика (статистична кореляція). Розуміння ролі зелених зон як «кліматичних стабілізаторів» стимулює учнів до участі в проєктах із озеленення громад та екологічного планування територій.

Практична цінність такого підходу підтверджується створенням інтерактивних карт, які можуть бути використані місцевим самоврядуванням для ідентифікації районів із високим тепловим ризиком.

Використання цифрових інструментів ГІС та даних ДЗЗ докорінно змінює вивчення природничих дисциплін. Перехід від точкових спостережень до суцільного растрового моніторингу дає змогу учням бачити територію як цілісну живу систему. Аналіз температурних аномалій Сокальської ТГ доводить, що сучасна освіта має базуватися на принципах доказовості та використання високих технологій. Інтеграція Google Earth Engine в освітній процес не лише підвищує рівень знань, а й готує нове покоління фахівців, здатних вирішувати складні екологічні виклики майбутнього. Пряма залежність між станом рослинності та стійкістю ландшафту до перегріву, виявлена в ході досліджень, є головним аргументом на користь впровадження екологічно орієнтованих цифрових інструментів у кожну школу.

Список використаних джерел

1. Avdan, U., & Jovanovska, G. (2016). Algorithm for Automated Mapping of Land Surface Temperature Using LANDSAT 8 Satellite Data. Journal of Sensors. URL: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1155/2016/1480307
2. Gorelick, N., Hancher, M., Dixon, M., Ilyushchenko, S., Thau, D., & Moore, R. (2017). Google Earth Engine: Planetary-scale geospatial analysis for everyone. Remote Sensing of Environment. URL: https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=115238
3. Guha S., Govil H., Dey A., Gill N.: (2020). A case study on the relationship between land surface temperature and land surface indices in Raipur City, India. Geogr Tidsskr. URL: https://doi.org/10.1080/00167223.2020.1752272
4. https://doi.org/10.3390/rs10040654
5. Liu H., Zhan Q., Yang C., Wang J.: (2018). Characterizing the spatio-temporal pattern of land surface temperature through time series clustering: based on the latent pattern and morphology. URL: https://www.mdpi.com/2072–4292/10/4/654
6. Rajeshwari A. and Mani N., Estimation of land surface temperature of dindigul district using landsat 8 data, International Journal of Research in Engineering and Technology. (2014) 3, no. 5, 122–126, URL: https://doi.org/10.15623/ijret.2014.0305025
7. Zhou B., Rybski D., Kropp J.P.: The role of city size and urban form in the surface urban heat island. Sci. Rep. 2017, 7, 4791. URL: https://doi.org/10.1038/s41598-017-04242-

ЕКОЛОГО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Марченко Юлія Володимирівна,

керівник гуртка комунального закладу Сумської обласної ради – обласний центр позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю

Анотація. У статті описано систему еколого-патріотичного виховання в закладі позашкільної освіти: окреслено освітню концепцію, принципову основу моделі еколого-патріотичного виховання у дитячому творчому об'єднанні «ЕкоДІМ» Комунального закладу Сумської обласної ради – обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю, надано приклади кращих практик екологічного-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, еколого-патріотичне виховання, позашкільна освіта, інтеграція, екологічна культура, еколого-натуралістична освіта, ціннісні орієнтири.

Постановка проблеми. У сучасних умовах, коли українське суспільство переживає складні воєнні, соціальні, екологічні випробування, особливої ваги набуває формування у підростаючого покоління свідомого, дбайливого ставлення до природи, рідної землі та держави. Саме тому еколого-патріотичне виховання є одним із ключових напрямів роботи закладів позашкільної освіти. [3, 8].

Еколого-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді є актуальним, інтегративним за сутністю, практично спрямованим освітнім напрямом, складовою загальнодержавної системи національно-патріотичного виховання.

Сучасний еколого-натуралістичний позашкільний освітній простір оптимально інтегрує природничо-екологічний, громадянсько-освітній, соціокультурний та соціально-реабілітаційний компоненти національно-патріотичного виховання, що є важливим для становлення екологічної культури молодого покоління, виховання почуття любові до природи рідного краю, формування громадянської позиції щодо проблем природокористування, охорони та примноження природних ресурсів. [1, 4, 5].

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Поняття «патріотизм» у сучасній педагогічній науці розглядається як історично усталене і водночас постійно оновлювальне. Різні аспекти проблеми виховання патріотизму у дітей та учнівської молоді висвітлено у працях І. Беха, А. Бойко, В. Бондара, П. Вербицької, С. Гончаренка, О. Сухомлинської, В. Коваль, К. Чорної, О. Шефер, М. Щербаня та ін. Науково-методичні підходи до розробленя сучасних педагогічних технологій патріотичного виховання представлені в дослідженнях І. Беха, В. Білоусової, Р. Вайноли, М. Боришевського, С. Гончаренка, Г. Данилової, В. Добровського, О. Кононко, А. Нісімчук, Т. Поніманської, Ж. Петрочко, О. Ростовцевої, Г. Селевка, Г. Сороки, Ю. Стежка, І. Шевчука та ін. Теоретичним підґрунтям інтеграції екологічного та патріотичного виховання, формування еколого-патріотичної свідомості як частини загальної системи національно-патріотичного виховання є праці сучасних педагогів і науковців В. Вербицького, Є. Козловського, Т. Крамаренко, О. Данилюк, С. Волкова та ін. [2, 3].

Мета статті – описати модель еколого-патріотичного виховання в закладі позашкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогами еколого-натуралістичного відділу Комунального закладу Сумської обласної ради – обласний центр позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю сформовано консолідовану модель еколого-патріотичного виховання – міжгурткове творче об'єднання «ЕкоДІМ» (далі – ТО «ЕкоДІМ»), що формує екологічні, краєзнавчі, соціокультурні та громадянські компетенції юних сум'ян – патріотів України.

Освітня концепція діяльності ТО «ЕкоДІМ» базується на введенні громадянсько-патріотичних аспектів у навчально-творчу взаємодію еколого-натуралістичних гуртків початкового, основного і вищого навчальних рівнів.

Метою діяльності ТО «ЕкоДІМ» є формування міжвікової екологічно компетентної, діяльнісно активної та патріотично налаштованої спільноти юних громадян, які здобувають позашкільну еколого-натуралістичну освіту в сучасних умовах роботи закладу позашкільної освіти.

Принципову основу методичної моделі еколого-патріотичного виховання у ТО «ЕкоДІМ» становлять:

- принцип єдності екологічного та патріотичного виховання, за яким екологічні й громадянсько-патріотичні цінності розглядаються як взаємопов'язані та спрямовані на формування ставлення зростаючої особистості до природи як до важливої частини національної спадщини українців;
- принцип природовідповідності, що передбачає необхідність урахування вікових, індивідуальних та психологічних особливостей дітей під час організації еколого-патріотичної діяльності; використання методів, що максимально відповідають природним потребам і можливостям здобувачів освіти;
- принцип активної діяльності, за яким виховання реалізується через особисту діяльність (участь в екологічних і громадянсько-патріотичних заходах) та дає можливість здобувачам освіти відчувати себе активними учасниками збереження природи як національної цінності і своєї національно-культурної спадщини;
- принцип відповідальності, що спрямовує освітній процес на формування почуття відповідальності за навколишнє середовище, сприяння усвідомленню важливості збереження довкілля як вияв поваги до Батьківщини і піклування про неї;
- принцип візуалізації, що зумовлює необхідність використання різних прикладів з реального життя, зокрема вражень від екскурсій та еколого-патріотичних активностей, поведінки старших у природному середовищі, ін.;
- принцип поєднання теорії і практики, за яким здобувачі освіти мають не лише засвоювати знання, а й застосовувати їх у практичній діяльності, що сприяє підвищенню їхньої екологічної культури та громадянської відповідальності;
- принцип «естафети поколінь», що мотивує до залучення гуртківців старшої вікової категорії, батьківської громадськості, представників партнерських організацій закладу до участі у процесі еколого-патріотичного виховання, що є важливим для передачі знань про природу та раціональне користування її ресурсами. [1, 2].

Застосування зазначених підходів і принципів забезпечує системність роботи з еколого-патріотичного виховання в ТО «ЕкоДІМ», акцентує на важливості залучення гуртківців до осмисленої й відповідальної діяльності, урізноманітнення методів виховання любові до рідного краю, України.

Комплекс організаційно-масової роботи в творчому об'єднанні «ЕкоДІМ» спрямовано на формування ціннісного ставлення до природи; сприяння усвідомленню цінності життя, збереження та зміцнення свого здоров'я та здоров'я родини; формування соціально-комунікативних компетенцій; закладання основ духовно-морального розвитку та підвищення естетичної культури особистості; мотивування до творчої діяльності; формування ціннісного ставлення до родини, суспільства і держави, культури і мистецтва; сприяння соціальному «включенню» у різні види спільної суспільно-корисної діяльності. [4, 6].

Організація проєктної діяльності увійшла до традиційних форм роботи ТО «ЕкоДІМ». Так, у межах обласного проєкту «Кровна родина» (2023 р.) юннатами було представлено проєкт ландшафтного дизайну «Червоні краплі» – стилізовану садову композицію з використанням червоних квітів маку як символу пам'яті про жертви збройних конфліктів. Під час Всеукраїнського конкурсу з флористики та фітодизайну (номінація «Флористична скульптура», 2024 р.) юннатами представлено проєкт «Берегиня Юннатівської родини».

Серед спільних творчих відео проєктів 2023–2024 рр.: «Екожиття – наше майбуття», «Буде мир над Україною», «Стоп екоцид», «Мій Миколай у формі ЗСУ» та ін.

Серед спільних практичних справ ТО «ЕкоДІМ» – екологічні акції: «Опале листя» (жовтень), що формує уявлення про екологічно безпечні способи утилізації опалого листя; «Годівничка» (зимові місяці), що формує знання про птахів і навички догляду за ними у зимовий період; «Замість ялинки букет», що пропагує альтернативний підхід до створення новорічного декору; «Первоцвіт»,

що сприяє усвідомленню важливості охорони рідкісних видів рослин; «Пташиний будинок», що спрямована на виготовлення і розвішування штучних гніздівель для перелітних птахів; «Посади дерево», що сприяє усвідомленню позитивного впливу дерев і чагарників на екосистеми; «Чиста планета», що спрямована на привернення уваги до проблеми забруднення навколишнього середовища.

Важливим компонентом методичної моделі еколого-патріотичного виховання у ТО «ЕкоДІМ» є соціальна інклюзія («включення») гуртківців у життєдіяльність місцевої громади. Це й участь у благодійних акціях, ярмарках для збору коштів для захисників Батьківщини, виготовлення маскувальних сіток та окопних свічок, участь у виробництві портативних міні-пічок «Сумчанка», виготовлення сухих сумішей (вітамінні чаї, супи), пакування продуктових наборів тощо.

З початком повномасштабного вторгнення актив ТО «ЕкоДІМ» став ініціатором, а всі гуртки – старанними реалізаторами практико-орієнтованого проєкту «Від юннатів для солдатів», спрямованого на підтримку воїнів ЗСУ та залучення небайдужих громадян до нового волонтерського руху. Серед спільних справ: виготовлення сувенірів та вітальних листівок; підготовка виробів для благодійних ярмарок (хендмейд, кулінарія, ін.); уроки милосердя (відвідування поранених та скалічених війною): читання вголос, розповіді про дитячі справи, виконання дрібних доручень (покупки, підігрів їжі, заварювання чаю, ін.); підготовка юннатівських пакунків (трав'яні вітамінні чаї, городина, фрукти) для захисників Батьківщини. Презентації зазначеної ініціативи ТО «ЕкоДІМ» відбувалися під час Всеукраїнського форуму «Україна в серці кожного» (2023 р.), щорічного Всеукраїнського фестивалю патріотичних справ (2024 рр.). Наразі робота за проєктом триває.

Висновки. Отже, поєднання екологічного й патріотичного компонентів у системі національно-патріотичного виховання, сприяє становленню цілісної особистості, здатної не лише любити Батьківщину, а й дбати про неї у практичній діяльності. Методичний моніторинг діяльності ТО «ЕкоДІМ» дає підстави для висновків про те, що за підтримки батьківської громадськості та активних соціально-партнерських зв'язків висвітлені вище практики еколого-патріотичного виховання активно сприяють формуванню екологічно свідомого молодого покоління патріотів України, яке має активну громадянську позицію щодо екології та природоохоронної діяльності, охоче бере участь у волонтерських справах, освітніх та соціокультурних проєктах. Формування ціннісних орієнтирів відбувається поступово і ненав'язливо, включаючи різні сфери розвитку зростаючої особистості.

Список використаних джерел

1. Виховати особистість: збірник матеріалів з актуалізації позашкільного освітнього і соціокультурного простору. Укл. та упор. Л.М. Бондар, Н.В. Перепелиця, В.С. Заярна, Я.В. Кудрявцева. За заг. ред. канд. пед. наук Л. В. Тихенко. Суми: НОТА БЕНЕ, 2023–2024. 108 с.
2. Громадянське виховання дітей та учнівської молоді у закладах позашкільної освіти: методичний посібник. За заг. ред. Л.В. Тихенко; упор. Л.М. Бондар, Н.В. Перепелиця. Суми: Університетська книга, 2021. 236 с.
3. Національно-патріотичне виховання в умовах викликів сучасності. С. Романюк. URL: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8666/Romanyuk%2C%20Maftyn_stattiakonf.pdf?sequence=1&isAllowed=y
4. Організація освітнього процесу в закладах позашкільної освіти в контексті завдань Нової української школи: методичний посібник. За ред. Л. Тихенко. Суми. ФОП Коропценко О.М. 2018 р. 249 с.
5. Про Програму національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Наказ Департаменту освіти і науки Сумської ОДА від 14.03.2017 р. №134-ОД. URL: https://www.ocpo.sumy.ua/informacijno-resursnij-centr/gromadjansko-patriotichne-vixovannja.html
6. Патріотичні ігри юних: методичний посібник. Н.В. Перепелиця. Суми: НОТА БЕНЕ, 2020. 108 с. ISBN 978–966–8339–22–6
7. Патріотичні ігри юних: програма з патріотичного виховання засобами гри для реалізації змістових наскрізних ліній у закладах позашкільної освіти. Н.В. Перепелиця . Суми: НОТА БЕНЕ, 2020. 88 с.
8. Стратегія утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322–2023-%D0%BF#Tex

МЕТОДОЛОГІЯ ЗДІЙСНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ, ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Цушко Олександр Олександрович,

директор
комунального закладу «Великобурлуцька дитячо-юнацька спортивна школа Великобурлуцької селищної ради»

Актуальність теми зумовлена сучасними суспільно-політичними процесами в Україні, необхідністю формування в дітей та молоді національної свідомості, громадянської відповідальності, готовності до захисту держави та активної участі в суспільному житті. В умовах воєнного стану особливого значення набуває системна та науково обґрунтована організація національно-патріотичного й військово-патріотичного виховання.

Позашкільна освіта відіграє важливу роль у формуванні гармонійно розвиненої особистості, створюючи умови для самореалізації, соціалізації та громадянського становлення дітей і молоді.

Метою курсової роботи є дослідження методологічних засад здійснення національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання та громадянської освіти в закладах позашкільної освіти.

Об'єкт дослідження – виховний процес у закладах позашкільної освіти.

Предмет дослідження – методологія реалізації національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання та громадянської освіти.

Завдання роботи:

- розкрити теоретичні основи національно-патріотичного виховання;
- проаналізувати нормативно-правову базу;
- визначити ефективні методи і форми роботи;
- розробити практичну модель впровадження виховної системи.

Національно-патріотичне виховання – це системний процес формування в особистості любові до Батьківщини, поваги до історії та культури українського народу, готовності захищати державний суверенітет і територіальну цілісність України.

Основними складниками є:

- національна самосвідомість;
- духовно-моральні цінності;
- історична пам'ять;
- повага до державних символів;
- активна громадянська позиція.

Патріотизм розглядається як інтегративна якість особистості, що поєднує емоційно-ціннісне ставлення до держави та практичну діяльність на її благо.

Патріот України — це людина, яка щиро любить свою Батьківщину, ототожнює себе з українським народом, культурою та державою і проявляє цю любов не лише словами, а насамперед відповідальними вчинками.

З позиції любові, патріот України:

- відчуває глибоку емоційну прив'язаність до України, її історії, мови, традицій і природи;
- пишається культурною спадщиною та досягненнями українського народу;
- поважає національні символи (прапор, герб, гімн);
- підтримує розвиток української культури, мови та національної ідентичності;
- співпереживає долі держави, радіє її успіхам і болісно сприймає втрати.

Любов патріота — це не абстрактне почуття, а усвідомлене прагнення бачити Україну вільною, сильною та процвітаючою.

З точки зору обов'язків, патріот України:

- дотримується законів і сприяє зміцненню державності;
- захищає незалежність і територіальну цілісність України (за потреби — зі зброєю або через волонтерство, громадянську діяльність);
- сумлінно працює на благо суспільства та держави;
- бере участь у громадському житті, підтримує демократичні цінності;
- шанує пам'ять борців за свободу України та підтримує військових;
- виховує повагу до Батьківщини у молодших поколінь.

Обов'язок патріота — робити свій внесок у розвиток держави щоденною працею, відповідальністю та активною громадянською позицією.

Організація національно-патріотичного виховання здійснюється відповідно до:

- Конституція України;
- Закон України «Про освіту»;
- Закон України «Про позашкільну освіту»;
- Стратегія національно-патріотичного виховання;
- Концепція національно-патріотичного виховання.

Ці документи визначають основні принципи державної політики у сфері виховання: гуманізм, демократизм, національна спрямованість, культурна відповідність, безперервність.

Організація національно-патріотичного виховання у закладах позашкільної освіти в Україні базується на системі нормативно-правових актів державного рівня. Вони визначають ідеологічні засади, мету, принципи, зміст і механізми реалізації виховної роботи, спрямованої на формування громадянина-патріота, здатного до відповідальної участі в житті держави.

Конституція України

Конституція України є основним законом держави, який закладає фундаментальні цінності національно-патріотичного виховання.

Права і свободи людини. Конституція визначає пріоритет прав і свобод особистості (ст. 3), що формує гуманістичну основу виховання.

Державна ідентичність та громадянські обов'язки:

Ст. 11 — держава сприяє консолідації української нації, розвитку історичної свідомості, традицій і культури.

Ст. 65 — захист Вітчизни є конституційним обов'язком громадян.

Мова та культурна спадщина:

Ст. 10 і 54 підкреслюють роль української мови та необхідність збереження культурної спадщини — важливих складових патріотичного виховання.

Закон України «Про освіту»

Закон України «Про освіту» встановлює загальні засади функціонування освітньої системи та виховної роботи.

Мета освіти:

Формування всебічно розвиненої особистості, відповідального громадянина, патріота України.

Ціннісні орієнтири:

Закон визначає принципи гуманізму, демократії, національної свідомості, поваги до прав людини.

Компетентний підхід:

Громадянські та соціальні компетентності розглядаються як ключові результати освіти.

Виховна функція освіти:

Освітній процес поєднує навчання, виховання і розвиток, а патріотичне виховання визнається його невід'ємною складовою.

Закон України «Про позашкільну освіту»

Закон України «Про позашкільну освіту» регламентує діяльність закладів позашкільної освіти як важливого середовища формування громадянських і патріотичних якостей.

Мета позашкільної освіти:

Розвиток здібностей дітей і молоді, формування їх громадянської позиції, духовності та патріотизму.

Напрями діяльності:

- туристсько-краєзнавчий;
- військово-патріотичний;
- еколого-натуралістичний;
- художньо-естетичний;
- науково-технічний.

Виховний потенціал:

Закон підкреслює добровільність, варіативність та практичну спрямованість діяльності, що створює умови для формування патріотичних цінностей через діяльність і досвід.

Стратегія національно-патріотичного виховання

Стратегія національно-патріотичного виховання визначає державну політику у сфері виховання громадянина-патріота.

Мета стратегії:

Формування української громадянської ідентичності, готовності до захисту незалежності та територіальної цілісності України.

Основні завдання:

- утвердження національних цінностей;
- популяризація історії та культури України;
- розвиток військово-патріотичного виховання;
- підтримка волонтерського руху та громадянської активності;
- взаємодія освіти, сім'ї, громади і держави.

Пріоритети для позашкілля:

Стратегія підкреслює роль позашкільних закладів у формуванні практичних навичок

громадянської участі та патріотичної діяльності.

Концепція національно-патріотичного виховання

Концепція національно-патріотичного виховання визначає та конкретизує методологічні засади виховної роботи.

Мета виховання:

Формування патріотизму як інтегрованої якості особистості (цінності, переконання, поведінка).

Складові патріотичного виховання:

- громадянсько-патріотична;
- військово-патріотична;
- духовно-моральна;
- історико-культурна;

Принципи:

- національна спрямованість;
- історична правдивість;
- гуманізм і демократизм;
- наступність поколінь;
- діяльнісний підхід;

Методи реалізації:

- інтерактивні форми виховання;
- проєктна діяльність;
- волонтерство;
- військово-спортивні заходи;
- краєзнавча робота.

До ключових підходів належать:

Особистісно орієнтований підхід.

Суть підходу:

Особистісно орієнтований підхід передбачає визнання дитини найвищою цінністю освітнього процесу. Його основою є врахування вікових, психологічних, індивідуальних та соціальних особливостей вихованців, їхніх інтересів, потреб, здібностей і життєвого досвіду.

Основні характеристики:

- повага до унікальності кожної дитини;
- створення умов для саморозвитку та самореалізації;
- підтримка позитивної мотивації до навчання і виховання;
- розвиток суб'єктності (здатності робити вибір і нести відповідальність).

Практична реалізація:

- диференціація та індивідуалізація завдань;
- використання варіативних форм роботи (проєкти, творчі завдання, ігрові методи);
- педагогічна підтримка та партнерські взаємини «педагог–вихованець».

Результат:

Формування гармонійно розвиненої особистості, здатної до самопізнання, саморегуляції та відповідальної поведінки.

Компетентний підхід.

Суть підходу:

Компетентний підхід орієнтований не лише на засвоєння знань, а на формування ключових життєвих компетентностей, що забезпечують успішну соціалізацію особистості.

У контексті виховання важливими є:

- громадянська компетентність;
- соціальна компетентність;
- комунікативна;
- культурна;
- ініціативність і відповідальність.

Основні характеристики:

- практична спрямованість знань;
- інтеграція знань, умінь, ставлень і досвіду діяльності;
- орієнтація на життєві ситуації та соціальні ролі.

Практична реалізація:

- моделювання життєвих ситуацій;
- участь у волонтерських та громадських ініціативах;
- дискусії, дебати, соціальні проєкти;
- розвиток навичок співпраці та командної роботи.

Результат:

Вихованці набувають здатності діяти відповідально, співпрацювати, брати участь у житті громади та держави.

Діяльнісний підхід.

Суть підходу:

Діяльнісний підхід ґрунтується на положенні, що особистість формується у діяльності. Тому виховання ефективне тоді, коли діти активно залучені до різних видів практичної діяльності.

Основні характеристики:

- активна позиція вихованця;
- поєднання пізнання, емоцій та дії;
- навчання через досвід.

Практична реалізація:

- участь у проєктній, пошуковій, волонтерській діяльності;
- військово-патріотичні ігри, тренінги, акції;
- творчі майстерні, гурткова робота;
- соціально корисна діяльність.

Результат:

- формування практичних умінь, відповідальності, ініціативності, досвіду громадянської та соціальної активності.

Системний підхід

Суть підходу:

Системний підхід розглядає виховання як цілісну педагогічну систему, у якій взаємопов'язані мета, зміст, форми, методи, засоби, суб'єкти та результати виховання.

Основні характеристики:

- узгодженість усіх компонентів виховного процесу;
- наступність і послідовність виховання;
- інтеграція зусиль педагогів, сім'ї, громади;
- безперервність виховного впливу.

Практична реалізація:

- планування виховної роботи на різних рівнях;
- координація діяльності педагогів і батьків;
- створення виховного середовища закладу;
- моніторинг результатів виховання.

Результат:

Цілісність виховного процесу, стабільність педагогічних результатів, узгоджений вплив усіх соціальних інститутів на розвиток дитини.

Аксіологічний підхід

Суть підходу:

Аксіологічний (ціннісний) підхід передбачає спрямування виховання на формування системи цінностей особистості, що визначають її світогляд, поведінку та життєві орієнтири.

Ключові цінності:

- патріотизм і громадянська відповідальність;
- людська гідність;
- свобода і демократія;
- толерантність і повага;
- духовність і культурна спадщина.

Основні характеристики:

- виховання через переживання і ціннісний досвід;
- поєднання національних і загальнолюдських цінностей;
- формування внутрішніх моральних регуляторів поведінки.

Практична реалізація:

- бесіди, дискусії, моральні дилеми;
- приклад педагога та значущих особистостей;
- участь у традиціях, ритуалах, культурних заходах;
- рефлексія та самооцінка власних вчинків.

Результат:

Сформована система ціннісних орієнтацій, що визначає свідомий вибір, моральну поведінку та громадянську позицію.

Військово-патріотичне виховання спрямоване на:

формування готовності до захисту України;

Це комплексний педагогічний процес, спрямований на підготовку молоді до усвідомленого виконання громадянського обов'язку щодо оборони держави.

Ціннісно-мотиваційний компонент:

- формування любові до Батьківщини;
- усвідомлення значення незалежності та територіальної цілісності держави;
- повага до захисників України та історії боротьби за свободу.

Громадянсько-правовий компонент:

- знання конституційного обов'язку захисту Вітчизни;
- розуміння прав та обов'язків громадянина у сфері безпеки;
- готовність діяти в умовах загроз і надзвичайних ситуацій.

Психологічна готовність:

- стресостійкість;
- здатність діяти в екстремальних умовах;
- розвиток сміливості, рішучості, витримки.

Форми реалізації:

- уроки та гуртки військово-патріотичного спрямування (гра «Джура»);
- зустрічі з військовослужбовцями;
- участь у військово-спортивних іграх (хортинг);
- волонтерська діяльність і соціальні ініціативи.
- розвиток фізичної витривалості;

Фізична підготовка є базою для військової готовності та загального здоров'я молоді.

Основні завдання:

- зміцнення здоров'я;
- розвиток сили, швидкості, спритності, витривалості, координації, точності в конкретних напрямках, гнучкості та креативності мислення;
- підготовка до фізичних навантажень, характерних для військової служби.

Складові фізичної витривалості:

- Аеробна витривалість – біг, марш-кидки, плавання, кросфіт.
- Силова витривалість – вправи з власною вагою, вправи з тренажерами.

➢ Швидкісно-силова підготовка – вправи з додатковим навантаженням на максимальних швидкостях.

➢ Прикладна фізична підготовка – орієнтування, туризм, тактичні рухи.

Форми роботи:

➢ спортивні секції;

➢ туристично-краєзнавчі походи;

➢ військово-спортивні змагання;

➢ кросфіт, смуги перешкод, таборування.

➢ оволодіння початковими військовими знаннями;

Передбачає засвоєння базових знань і практичних навичок, необхідних для первинної військової підготовки.

Структура сектору безпеки і оборони:

➢ роль Збройних Сил України;

➢ види військ;

➢ основи військової служби.

Тактична підготовка:

➢ основи дій солдата в бою;

➢ маскування, пересування, спостереження;

➢ елементи командної взаємодії.

➢ ознайомлення з сучасними видами озброєння.

Вогнева підготовка (теоретична):

➢ правила безпеки;

➢ будова стрілецької зброї;

➢ основи стрільби.

Домедична підготовка:

➢ алгоритми надання першої допомоги;

➢ зупинка кровотеч;

➢ евакуація постраждалих.

Цивільний захист:

➢ поведінка під час повітряної тривоги;

➢ дії в умовах надзвичайних ситуацій;

➢ основи виживання.

Форми реалізації:

➢ заняття з предмета «Захист України»;

➢ навчально-польові збори;

➢ військово-патріотичні гуртки;

➢ тренінги та симуляції.

➢ виховання дисципліни та відповідальності.

Це формування морально-вольових якостей, необхідних для ефективної діяльності в колективі та виконання обов'язків.

Ключові якості:

організованість;

– пунктуальність;

– самоконтроль;

– повага до правил і старших;

– відповідальність за власні рішення;

– здатність працювати в команді.

Педагогічні механізми формування:

➢ чіткий режим занять;

➢ виконання команд і правил;

➢ розподіл ролей у командних завданнях;

➢ залучення до громадських доручень;

➢ система заохочень і відповідальності.

Практичні форми:

➢ участь у командних змаганнях;

➢ таборування;

➢ волонтерська діяльність;

➢ самоврядування в гуртках.

Воно враховує сучасні виклики безпеці держави та базується на принципах добровільності, законності та безпечності.

Основні форми:

➢ гуртки військово-спортивного спрямування (хортинг);

➢ навчально-польові збори;

➢ зустрічі з військовослужбовцями;

➢ тематичні заходи до державних свят;

➢ участь у всеукраїнській грі Сокіл» («Джура»)

Методи:

➢ тренінги;

➢ рольові ігри;

➢ проєктна діяльність;

➢ практичні заняття;

➢ моделювання ситуацій.

Гурткова робота дозволяє:

➢ забезпечити системність виховання;

➢ формувати командну взаємодію;

➢ розвивати лідерські якості;

➢ здійснювати профілактику девіантної поведінки.

Особливо ефективними є військово-спортивні змагання, туристичні походи, тактичні навчання.

Громадянська освіта – це процес формування знань про права людини, демократію, державний устрій, механізми участі в громадському житті. Громадянська освіта у позашкільних закладах є цілеспрямованим процесом формування активної, відповідальної особистості, здатної реалізовувати свої права, виконувати обов'язки та брати участь у житті суспільства і держави.

Вона поєднує знання, цінності, соціальний досвід і практичні навички демократичної взаємодії.

Основні напрями:

правова освіта;

Правова освіта спрямована на формування у вихованців:

- знань про права людини та дитини;
- розуміння законів і принципів правової держави;
- поваги до Конституції та законодавства;
- навичок правомірної поведінки.

У позашкільній освіті правова освіта реалізується через:

- правові години та тренінги;
- моделювання життєвих ситуацій;
- зустрічі з юристами, представниками поліції;
- участь у правових квестах та іграх.

Результат: виховання правової культури та здатності захищати власні права.

медіаграмотність;

Медіаграмотність передбачає формування умінь:

- критично сприймати інформацію;
- відрізняти факти від маніпуляцій і фейків;
- безпечно користуватися інтернетом;
- відповідально створювати власний медіаконтент.

У позашкільних закладах це реалізується через:

- аналіз новин і соціальних мереж;
- медіапроєкти (блоги, шкільні медіа);
- тренінги з цифрової безпеки;
- вправи з фактчекінгу.

Результат: інформаційна стійкість та свідоме медіаспоживання.

розвиток критичного мислення;

Критичне мислення допомагає вихованцям:

- аналізувати інформацію;
- аргументовано висловлювати думку;
- оцінювати соціальні явища;
- приймати обґрунтовані рішення.

Методи розвитку:

- дискусії та аналіз кейсів;
- рольові ігри;
- проблемні ситуації;
- дослідницькі завдання.

Результат: здатність до самостійного мислення та громадянської позиції.

формування відповідальності.

Цей напрям спрямований на:

- усвідомлення особистої ролі в суспільстві;
- готовність діяти на користь громади;
- розвиток соціальної активності;
- виховання поваги до інших.

Форми роботи:

- громадські доручення;
- участь у самоврядуванні;
- соціальні проєкти;
- волонтерство.

Результат: формування соціально відповідальної особистості.

Інтерактивні методи

дебати;

Дебати сприяють:

- розвитку аргументації;
- формуванню толерантності до різних думок;
- навичкам публічного виступу;
- умінню працювати в команді.
- круглі столи;

Круглі столи створюють атмосферу рівноправного діалогу між учасниками.

Вони допомагають:

- обмінюватися думками;
- аналізувати проблеми громади;
- виробляти спільні рішення.
- громадянські форуми;

Форуми є більш масштабною формою участі молоді, що включає:

- презентації ідей;
- обговорення громадських проблем;
- співпрацю з місцевою владою;
- проєктну діяльність.

Формується досвід демократичної участі.

волонтерські проєкти;

Волонтерство дозволяє вихованцям:

- отримати досвід соціальної допомоги;
- розвинути емпатію;
- відчути власну значущість;
- долучитися до розвитку громади.
- соціальні ініціативи;

Соціальні ініціативи спрямовані на вирішення конкретних проблем громади.

Вони формують:

- лідерські якості;
- проєктне мислення;
- відповідальність за результат;
- навички громадської взаємодії.

Вихованці стають активними творцями змін.

Використання інтерактивних технологій сприяє активній участі дітей у прийнятті рішень та формуванню демократичної культури.

Практична модель реалізації

Модель включає:

Діагностичний етап – визначення рівня сформованості громадянських компетентностей.

Мета — визначити рівень громадянської компетентності вихованців.

Методи:

- анкетування;
- спостереження;
- бесіди;
- тестування;
- самооцінювання.

Дає можливість спланувати індивідуалізовану роботу.

Проєктувальний етап – планування виховної роботи.

Передбачає:

- визначення мети і завдань;
- розробку плану заходів;
- добір методів і форм роботи;
- прогнозування результатів.

Формується цілісна система виховної діяльності.

Реалізаційний етап – проведення заходів.

Включає безпосереднє проведення заходів:

- тренінги;
- соціальні проєкти;
- акції;
- інтерактивні заняття;
- діяльність самоврядування.

Вихованці набувають реального громадянського досвіду.

Рефлексивний етап – оцінювання результатів.

Спрямований на:

- оцінювання результатів;
- самоаналіз діяльності;
- корекцію подальшої роботи;
- визначення досягнень і труднощів.

Методи:

- рефлексивні кола;
- портфоліо;
- обговорення;
- зворотний зв'язок.

Забезпечує сталість і ефективність громадянського виховання.

Приклад: створення учнівського самоврядування, організація волонтерських ініціатив, співпраця з громадськими організаціями.

Список використаних джерел

1. Конституція України.
2. Закон України «Про освіту».
3. Закон України «Про позашкільну освіту».
4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді.
5. Стратегія національно-патріотичного виховання.
6. Наукові праці з педагогіки та громадянської освіти.
7. Методичні рекомендації МОН України.
8. Бех І.Д. Виховання особистості.
9. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям.
10. Національна доктрина розвитку освіти.

Видання, яке ви тримаєте в руках, — результат спільної праці багатьох людей.
Підтримайте їх створення.

Благодійна допомога

Ваш благодійний внесок — це інвестиція в екологічну освіту, розвиток дітей та майбутнє України

Скануйте QR-код і зробіть добровільний внесок через **благодійний фонд «Паросток».**

Разом ми зможемо видати ще більше корисних книг для дітей, педагогів та всіх, хто любить природу.